

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

EBEVEYN KABUL REDDİ, ÖFKE DÜZEYİ VE
KİŞİLER ARASI ŞEMALAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yüksek Lisans Tezi

H. Nihal ARVAS YANIK

Ankara, 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

EBEVEYN KABUL REDDİ, ÖFKE DÜZEYİ VE
KİŞİLER ARASI ŞEMALAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yüksek Lisans Tezi

H. Nihal ARVAS YANIK

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Gülsen ERDEN

Ankara, 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

H. Nihal ARVAS YANIK

EBEVEYN KABUL REDDİ, ÖFKE DÜZEYİ VE KİŞİLER ARASI ŞEMALAR
ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Gülsen ERDEN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Gülsen ERDEN

.....

Prof. Dr. Nilhan Sezgin

.....

Dr. Öğr. Üyesi Esra Güven

.....

Tez Sınavı Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Gülsen ERDEN danışmanlığında hazırladığım “Ebeveyn Kabul Reddi, Öfke Düzeyi ve Kişiler Arası Şemalar Arasındaki İlişki (Ankara.2019)” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim. (.... / / 2019)

H. Nihal ARVAS YANIK

TEŞEKKÜR

Gerek lisans gerek yüksek lisans eğitimim süresince ve araştırmamın planlanmasından yürütülmesine kadar her aşamasında bilgisi, farklı bakış açıları ve yol göstericiliği ile desteğini esirgemeyen; engin bilgi ve tecrübeleri ile çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren; akademik çalışmaları ve başarısı ile örnek olan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Gülsen Erden'e teşekkür ederim. Ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca kendilerinden çok şey öğrendiğim Ankara Üniversitesi Psikoloji bölümündeki değerli hocalarıma da teşekkürü borç bilirim.

Tezimin değerlendirilmesi sürecinde tez jürisinde bulunmayı kabul eden değerli hocalarım Prof. Dr. Nilhan Sezgin'e ve Dr. Esra Güven'e teşekkür ederim.

Araştırmanın özellikle istatistiksel analizlerinde desteğini, bilgisini benden esirmeyen ve her zorlandığımda beni rahatlatan Psk. Dr. İbrahim Yiğit'e teşekkür ederim.

Hayatımın her aşamasında olduğu gibi bu uzun, zor ve sancılı sürecimde hep yanımda olan, beni destekleyen ve motive eden, bana güç veren ve inanan, sevgilerini hep hissettiğim biricik anneme ve babama sonsuz teşekkürler.

Yılgınlığa düştüğümde beni cesaretlendiren, çözüm odaklı bakışı ile motive eden, zoru kolaylaştıran, benimle birlikte uykusuz kalan, varlığı ile kendimi daha güçlü hissettiğim canım eşim Hamza Yanık'a çok teşekkür ederim. Varlığınla her şey daha kolay oldu.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	IV
KISALTMALAR	VIII
TABLOLAR.....	IX
ŞEKİLLER.....	X
1.GİRİŞ.....	1
1.1. ÖFKE KAVRAMI.....	3
1.1.1. Öfkenin Tanımı	3
1.1.2. Öfke Yaşantısını Açıklayan Kuramlar.....	5
1.1.3. Gelişim Dönemleri ve Sosyalleşme Süreci Açısından Öfke.....	12
1.1.4. Öfke İle İlgili Yapılan Araştırmalar	14
1.2. KİŞİLERARASI KABUL-RED KURAMI.....	18
1.2.1. Kişiler Arası İlişkilerin Sıcaklık Boyutu	20
1.2.2. Kişiler Arası İlişkilerin Kontrol Boyutu	23
1.2.3. Kişiler Arası Kabul Red Kuramı Kişilik Alt Alanı	25
1.2.4 Kişiler Arası Kabul Red Kuramı İle İlgili Yapılan Araştırmalar	26
1.3. KİŞİLERARASI ŞEMALAR KAVRAMI.....	30
1.3.1. Şema Kavramı ve Tanımları.....	30
1.3.2. Safran'ın Bilişsel Kişiler Arası ve Kişiler Arası Şema Yaklaşımı	32
1.3.3. Kişiler Arası Kabul Red ve Bilişsel Şemalar	37
1.3.4. Kişiler Arası Şemalar İle İlgili Yapılan Araştırmalar	39

1.3.5. Araştırmanın Amacı	41
2. YÖNTEM	43
2.1. Katılımcılar	43
2.2. Veri Toplama Araçları	44
2.2.1. Demografik Bilgi Formu	45
2.2.2. Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği (SÖÖT)	45
2.2.3. Çocuk/Ergen Ebeveyn Kabul Red Ölçeği/Kontrol	46
2.2.4. Kişiler Arası Şemalar Ölçeği	49
2.3. İşlem	53
3. BULGULAR.....	54
3.1. Sürekli Öfke Ölçeği t Testi Sonuçları	54
3.2. Ebeveyn Kabul Reddi Ölçeği t Testi Sonuçları	55
3.3. Kişiler Arası Şemalar Ölçeği t Testi Sonuçları	58
3.4. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	61
3.5. Ölçüm ve Yapısal Eşitlik Modellerine İlişkin Bulgular	73
3.5.1. Anne Kabul-Red Algısı ile Öfke Düzeyi Arasındaki İlişkide Anne ve Babaya Yönelik Kişiler Arası Şemaların Aracı Rolüne İlişkin Bulgular	74
3.5.2. Baba Kabul-Ret Algısı ile Öfke Düzeyi Arasındaki İlişkide Anne ve Babaya Yönelik Kişiler Arası Şemaların Aracı Rolüne İlişkin Bulgular	82
4. TARTIŞMA.....	89
4.1. Sürekli Öfke Düzeyi İle İlişkili Bulguların Tartışılması	89
4.2. Ebeveyn Kabul-Reddi İle İlişkili Bulguların Tartışılması.....	92
4.3. Kişiler Arası Şemalar İle İlişkili Bulguların Tartışılması	101

4.4. Model Testinden Elde Edilen Bulguların Tartışılması	105
5. SONUÇ, SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER	113
ÖZET.....	117
ABSTRACT	119
KAYNAKÇA.....	121

KISALTMALAR

Ebeveyn Kabul Reddi	EKAR
Ebeveyn Kabul Reddi Ölçeği	EKRÖ
Kişiler Arası Şemalar	KŞ
Anneye Yönelik Kişiler Arası Şemalar	KŞ-A
Babaya Yönelik Kişiler Arası Şemalar	KŞ-B
Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği	SÖÖT

TABLOLAR

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	44
Tablo 2. Sürekli Öfke Ölçeği Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre t-Testi Sonuçları.....	55
Tablo 3. Ebeveyn Kabul Reddi Ölçeği Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları.....	56
Tablo 4. Ebeveyn Kabul Reddi Ölçeği Yaş Gruplarına Göre t-Testi Sonuçları.....	57
Tablo 5. Kişiler Arası Şemalar Ölçeği Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları.....	59
Tablo 6. Kişiler Arası Şemalar Ölçeği Yaş Gruplarına Göre T-Testi Sonuçları	60
Tablo 7. Değişkenler Arası Korelasyonlar	63
Tablo 8. Ölçüm Modellerine İlişkin Uyum İndeksi Değerleri.....	75
Tablo 9. Yapısal Model 1 ve 2'ye İlişkin Uyum İndeksi Değerleri.....	80
Tablo 10. Ölçüm Modeli 3 ve 4'e İlişkin Uyum İndeksi Değerleri.....	85
Tablo 11. Yapısal Model 3 ve 4'e İlişkin Uyum İndeksi Değerleri.....	88

ŞEKİLLER

Şekil 1. Yapısal Eşitlik Modelleri.....	73
Şekil 2. Yapısal Eşitlik Modelleri.....	74
Şekil 3. Ölçüm Modeli 1	76
Şekil 4. Ölçüm Modeli 2	78
Şekil 5. Yapısal Model 1	79
Şekil 6. Yapısal Model 2	81
Şekil 7. Ölçüm Modeli 3	83
Şekil 8. Ölçüm Modeli 4	86
Şekil 9. Yapısal Model 3	87
Şekil 10. Yapısal Model 4	88

1.GİRİŞ

Ülke nüfusumuzun oldukça büyük bir bölümünü oluşturan çocukların ve gençlerin “iyi” yetiştirilmesinde, doğum öncesinden başlayarak yaşamının büyük bir bölümünde, bireyi pek çok yönden etkileyen ve çocuğun ilk etkileşimlerinin yaşandığı “aile” kurumunun önemi yadsınamaz. Aile, çocuğun toplumsallaşmasında ilk basamağı oluşturan kurumdur. Çocuk ve aile arasında kurulan ilişkinin niteliğinin ve çocuğun bu ilişkiyi olumlu ya da olumsuz algılayışının çocuğun kişilik gelişimini, sosyal ilişkilerini dolayısıyla yaşamının daha sonraki aşamalarını önemli ölçüde etkilediği düşünülmektedir (Yaşar, 2009). Anne ve babalar, çocuk sahibi olmayı düşündükleri andan itibaren annelik babalık tutum ve becerilerini sergilemeye başlamaktadırlar. Özellikle ilgi, anlayış, hoşgörü, şefkat, yardım, destek cesaretlendirme ve benzeri davranışları sergileyerek çocuklarına onların gelecekteki duyguları, davranışları ve tutumları için güçlü rol modelleri olmaktadır.

Aile ortamında biçimlenen duygu ve davranışlar arasında öfke duygusu ve öfkeyi yansıtırma davranışları önemli bir araştırma konusudur. Çocuğun sosyal ilişkilerinde önemli bir etkiye sahip olan öfke duygusunu ne kadar sıklıkta yaşayacağı ve nasıl yansıtacağı çocuğun ilk öğrenme deneyimlerini yaşadığı, dünyayı tanımaya çalıştığı aile ortamında biçimlenmektedir (Aydın ve Öztütüncü, 2001). Ebeveynle kurulan ilk bağ bireyin sosyal ilişkilerini belirtildiği şekliyle etkileyebileceği gibi birçok araştırmacıya göre bireylerin diğerleri ile ilişkisini ve kendine yönelik algısını da doğrudan etkilemektedir (Safran, 1990). Bireyin erken dönemde bağlanma figürü ile kurduğu bağın niteliğinin bireyin yetişkinlik dönemindeki ilişkilerini, “kim” olduğu hakkındaki düşüncelerini yani benlik kavramını biçimlendirdiğinden söz edilmektedir (Safran, 1990; Çelik, 2006). Ebeveynle kurulan bağın aynı zamanda çocuğun sergilediği davranışlar

karşısında ebeveynin nasıl bir tutum göstereceği ile ilgili inancını da etkilediği düşünülmektedir.

Ebeveynlerin çocuk ile kurduğu bağın niteliği çocukta ebeveyn tarafından kabul edildiği ya da reddedildiği ile ilgili bir algı oluşturmaktadır. Özetle, ebeveynlerin çocuk ile kurduğu bağın gerek çocuğun öfke duygusunu yaşama düzeyine gerekse çocuğun gösterdiği bir takım davranışlar karşısında anne babanın nasıl bir tutum sergileyeceği konusundaki algısına etki edeceği düşünülmektedir. Benzer şekilde çocuğun öfke duygusunu yaşama düzeyinin de ebeveynin çocuğa yönelik davranışlarına etki edeceği tahmin edilmektedir.

Bu bağlamda bu araştırmada ergenlerin ebeveyn kabul-red algısı ile öfke düzeyleri arasında anne ve babaya yönelik kişiler arası şemalarının aracı rolünün araştırılması amaçlanmıştır. Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak öncelikle, Öfke kavramı, Ebeveyn Kabul Reddi (EKAR) ve son olarak da kişiler arası şemalar konuları ele alınacaktır.

1.1. ÖFKE KAVRAMI

1.1.1. Öfkenin Tanımı

Kişiler arası ilişkiler, fiziksel ve psikolojik sağlık gibi birçok konuda doğrudan ya da dolaylı olarak önemli etkilere sahip olan öfke; mutluluk, şaşkınlık, korku, üzüntü gibi temel duygular arasında yer almaktadır.

Birçok araştırmacı tarafından çeşitli şekillerde tanımlanan öfkenin, sözlük tanımında, “engellenme, incinme ya da gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hısum, hiddet, gazap” olarak tanımlandığı görülmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2017). Psikolojideki Genel Kavramlar Sözlüğünde (1988) ise “öfkenin rahatsızlık verici nesnel hisleri ve tüm duyguların bir niteliği olarak psikolojik tepkilere dair bir farkındalık durumunu içinde barındırdığı” ifade edilmektedir.

Sözlük tanımları dışında çeşitli araştırmalarda, yazarların öfkeyi, sıklıkla öfkenin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan sebepler üzerine temellendirerek tanımladıkları dikkati çekmektedir. Alanyazında araştırmacıların öfkeyi; engellenme, haksızlığa uğrama, eleştirilme, tehdit algılama gibi rahatsız edici durumlarda ortaya çıkan bir duygu olarak tanımladıkları görülmektedir (Bilge ve Sayın 1994; Gençtan, 1999; Kennedy, 1997; Kısaç, 1999; Köknel, 1999; Nazik, 2003; Torestad 1990; Üstün ve Yavuzarslan, 1995). Birçok araştırmacının öfkenin ortaya çıkışına zemin hazırlayan en önemli etkenin “engellenme” olduğu konusunda hemfikir oldukları gözlenmektedir (Baltaş ve Baltaş, 2008; Kıygı, 2018; Kocaman, 2017; Özdemir, 2015; Yağcı, 2017).

Öte yandan öfke ortaya çıkış durumuna bağlı olarak gruplandırılarak da tanımlanmaktadır. Spielberger, Reheiser, Sydeman (1995) öfkeyi “durumluk öfke” ve “sürekli öfke” olarak gruplamışlardır. Durumluk öfke, olay yaşandığı an ortaya çıkan

ancak yoğunluğu zaman içinde değişen, bireyin çevresindeki uyarıcılara bağlı olan öznel öfke olarak tanımlanırken, sürekli öfke bireyin öfkeli olmaya sürekli eğilimli olma durumu olarak tanımlamaktadır.

Ayrıca bazı araştırmacıların öfkeyi olumsuz bir duygu olarak tanımlarken bazılarının ise olumlu olarak değerlendirdiği görülmektedir (Baltaş ve Baltaş, 2008; Durar, 2017; İmamoğlu, 2003; Korkut, 2002; Yılmaz, 2004). Öfkenin olumsuz olarak görülmesinin altında olumsuz ifade şekilleri yatmaktadır. Yani öfke ile ilgili yapılan bu değerlendirmenin öfkenin yoğunluğuna ve ifade ediliş biçimine bağlı olarak değiştiği düşünülmektedir. Öfke yapıcı bir şekilde ifade edildiğinde, olumlu sonuçları olabilen sağlıklı bir duygudur. Örneğin, bireye enerji vermesi, olumsuz duyguların açıklanmasını kolaylaştırması, var olan problemlerin tanımlanmasına ve çözümlenmesine yardımcı olması, birey için bir şeylerin yolunda gitmediğinin, bazı gereksinimlerin karşılanmadığının sinyalini vermesi, öfkenin olumlu yönlerini oluşturmaktadır (İmamoğlu, 2003).

Öte yandan alanyazında öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etkenler ve öfke davranışlarının sonuçları ile bağlantılı çalışmalar dikkati çekmektedir. Bireyin sosyalleşme sürecinin başladığı ailede gösterilen tutumun çocuk üzerindeki etkisi, çocuğun aile tarafından kabul edildiğine ya da reddedildiğine ilişkin algısı ve aile üyeleri ile şekillenen şemalarının da öfke ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada ergenlerin öfke duygularının ortaya çıkışında Ebeveyn Kabul Reddi ve Kişiler Arası Şemaların etkisi incelenecektir. İlerleyen bölümde öfkenin altında yatan etmenler ele alınacaktır.

Öfke yaşantısı ve bu yaşantıda etken olan süreçler çeşitli kuramsal yaklaşımları temel alan bir takım araştırmalarla incelenmektedir. Söz konusu araştırmalarda temel alınan yaklaşımlar bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

1.1.2. Öfke Yaşantısını Açıklayan Kuramlar

Bu bölümde öfke ile ilgili kuramsal yaklaşımlar ele alınacaktır.

1.1.2.1. Biyolojik Kuramlar

Biyolojik temele dayanan kuramlar öfkenin biyolojik ve genetik faktörlerden bağımsız olmadığını belirtmektedir. Saldırgan ve öfkeli davranışların ardında otonom sinir sisteminin olduğunu savunan biyolojik kuram, bireyde bulunan biyokimyasal yapılar ve işlevlerin bir kısmının bu süreçte önemli rol oynadığını belirtmektedir (Kıyğı, 2018).

Araştırmalar hipotalamusun ventro medial alanındaki lezyonların öfkeye neden olduğu söylenmektedir (Balcıoğlu, 2000).

1.1.2.2. James-Lange ve Cannon-Bard Kuramı

James-Lange Kuramına göre; bedenimiz çevredeki uyaranlara karşı belirli fizyolojik tepkiler vermektedir. Bu tepkilerin farkına varılması sürecinde de öfke ortaya çıkmaktadır. Örneğin kardeşimizin, en sevdiğimiz kıyafetimize isteyerek zarar verdiğine tanık olduğumuzda vücudumuzu sıcak bastığı, nefes alışımızın ve kalp atışımızın hızlandığı gibi birçok fizyolojik belirtiyi hissedebilmekteyiz. Kurama göre bu bedensel değişikliklerin farkına vardığımızda öfke duygusu ortaya çıkmaktadır (Cüceloğlu, 1991). Yani öfke bedensel değişimlerin ardından ortaya çıkmaktadır (Kıyğı, 2018).

Cannon ve Bard ise birçok duyguda bedenın benzer tepkiler verdiğini (örneğin; öfke, korku, suçluluk gibi farklı duyguların hepsinde kalp atış hızında ve terlemede artış

olabilir) belirterek James-Lange kuramına karşı çıkmaktadır (Tekinsav-Sütçü, 2006). Canon-Bard kuramı ise her duygunun temelinde farklı fizyolojik süreçlerin olması düşüncesi nedeni ile eleştirilmektedir (Cüceloğlu, 1991). Ancak bu kuramı desteklemeyen çalışmaların da olduğu görülmektedir. Rajita, Lovalo ve Parsons (1992)'ın yaptıkları çalışmada imajinasyonla ortaya çıkarılan farklı duygulara, her duyguya özgü farklı kan basıncı yanıtlarının verildiği tespit edilmiştir (Akt. Tekinsav-Sütçü, 2006).

1.1.2.3. Engellenme-Saldırganlık Modeli

Öfke ile ilgili yapılan açıklamalar incelendiğinde, yukarıda da bahsedildiği gibi çoğu araştırmacı öfke ve saldırgan davranışın bir 'engellenme' yaşantısından kaynaklandığını belirtmektedir. Dollard ve arkadaşları (1939) tarafından öne sürülen bu modelde de saldırgan davranışın temelinde her zaman engellenmenin yattığı ve engellenmenin her zaman saldırganlığa yol açtığı ileri sürülmektedir (Güleç, 2002). Modele göre engellenme bireyi saldırgan davranmaya eğilimli hale getirmektedir.

Berkowitz (1990)'ın engellenmenin doğrudan saldırganlığa yol açmadığını belirterek engellenme- saldırganlık hipotezinde öfkeyi odak noktası olarak aldığı ve engellenme- öfke- saldırganlık şeklinde yeni bir hipotez ortaya koyduğu bilinmektedir. Bu hipoteze göre engellenme öfkeyi doğurmakta, öfke de saldırgan davranışın ortaya çıkma olasılığını arttırmaktadır (Power ve Dalglish, 1997; Akt. Güleç, 2002).

1.1.2.4. Psikoanalitik Kuram

Psikoanalitik kuram, öfkeyi insandaki iki temel içgüdüden biri olan ölüm içgüdüsünün türevi olarak görmekte ve doğuştan insanda bu içgüdünün bulunduğunu savunmaktadır (Gençtan, 1999). Öfke dış uyaranlardan bağımsız, içgüdüsel bir tepki olmaktadır. Kurama göre ölüm içgüdüsü bireyin kendisine yöneliktir ancak bu durum bireyin yaşam içgüdüsünü tehdit ettiği için saldırganlık olarak dışa vurulmaktadır (Kurtyılmaz, 2005). Kuramın savunucuları tüm canlılarda öfkenin görülmesini temel alarak bu kuramı geliştirmişlerdir.

Psikoanalitik kurama göre her yaş döneminde belirli kişilere karşı öfke duyulmaktadır (Kıyğı, 2018). Bebeğin oral dönemde emme davranışının ardından ısırma, tükürme davranışlarının gelmesi; anal dönemde dışkısını tutmaması ve püskürtmesi gibi davranışların saldırganlık amacı ile yapıldığı belirtilmektedir. Freud'a göre fallik dönemde ise ödipal karmaşanın baskılanması sırasında benliğe yönelen suçlama ve baskının saldırgan davranışlara yol açması öfkenin alt yapısını oluşturmaktadır (Gençtan, 1999).

Freud'un görüşlerinden yola çıkarak kendi kuramlarını oluşturan diğer psikoanalitik kuramcıların görüşlerinin Freud'un görüşlerinden ayrıldığını görülmektedir. Horney (1954), bireyin davranışlarını yaşadığı zaman içerisinde değerlendirmek gerektiğini çünkü zamanla kişinin yeni davranış örüntüleri geliştirmesini etkileyecek olaylar yaşanabileceğini vurgulayarak Freud'un (çocuklukta yaşananların yetişkin yaşamını doğrudan etkilediği) görüşüne karşı çıkmaktadır (Gençtan, 2002). Öfkenin içgüdülerle açıklanması saldırgan davranışın normal olarak kabul edilmesini kolaylaştırabileceği için özellikle sosyal öğrenme kuramcıları tarafından eleştirilmektedir (Engin, 2004).

1.1.2.5. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramına göre bireyin duygu ve davranışlarının ortaya çıkmasında, içinde bulunduğu aile ortamı, çevre, toplum, kültür önemli etkenler olmaktadır. Kuram, duygularımızı ve davranışlarımızı çevreden gözlemleyerek ve pekiştirerek öğrendiğimiz savı üzerine temellenmektedir.

Gerek kuramın kurucusu Bandura, gerekse bu kuramı günümüzde destekleyen araştırmacılar (Güleç, 2002; Köknel, 1999) öfkenin koşullanma, pekiştirme, taklit, özdeşleşme, gözlem yoluyla öğrenildiğini belirtmektedirler.

Çocuk, aile üyelerinin ilişkilerini ve belirli durumlarda birbirlerine yönelik gösterdikleri davranışları gözlemlemektedir. Bu gözlem ile de herhangi bir olumlu ya da olumsuz durumda nasıl bir tutum göstereceğini öğrenmektedir (Yörükoğlu, 2004). Örneğin, ailenin öfke yansıtan davranışları doğrudan çocuğa yönelik olmasa da çocuk, anne ve babanın sözel yollarla (bağırma, hakaret etme) ya da fiziksel yollarla (itme, vurma) öfke ve saldırganlıklarını ifade ediş tarzını gözlemlemektedir. Ayrıca aile bireylerinin problemlerini çözümlerken öfke duygusu ile hareket etmeleri aynı zamanda çocuğun öfke ve saldırganlığı bir problem çözme davranışı olarak öğrenmesine neden olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1999).

Ancak yukarıda sözü edilenlerin yanı sıra anne babanın çocuğa uyguladığı disiplin yönteminden, çocuk ile kurulan duygusal bağlanmanın şekline kadar birçok değişken çocuğun öfke duygusuna (özellikle de sürekli öfke düzeyine) etki etmektedir (Yalçın, 2004). Ailenin bu süreçteki rolüne bakarak Ersoy (2011), ve Sancar (2017) çocuğun davranışlarını kontrol altında tutma amacıyla gerek duygusal gerekse fiziksel açıdan katı tutum gösteren, çocuğun kişilik özelliklerini dikkate almadan kendi çizdikleri sınır çerçevesinde davranmasını bekleyen başka bir ifade ile ‘Otoriter Tutum’ sergileyen

ailelerin çocuklarında özerkliklerinin engellenmesi nedeni ile öfke düzeyinde artış beklendiğini bulmuştur. Öte yandan sadece otoriter tutumun çocuğun kendi kararlarını alması önünde engel teşkil etmediği, anne babanın aşırı koruyucu olması durumunda da çocuğun yine kendisi ile ilgili karar alamadığı, bağımsızlığının engellendiği bilinmektedir. ‘Korumacı Tutum’ olarak adlandırılan bu tutumlarında da çocuk üzerinde benzer etkiyi gösterdiği ve çocukta saldırganlık eğilimlerine neden olabildiği ve dolayısı ile öfke duygusunu arttırdığından da söz edilmektedir (Dizman, 2003; Kaya 2003).

Yukarıda sözü edilen iki ebeveyn tutumu göz önüne alındığında altta yatan nedenler ve anne babanın ortaya koyduğu davranış biçimi farklı olsa da bu iki tutumun sonucunda çocuğun özerkliğinin engellendiği, böylece çocukta öfke duygusunun ve saldırganlığın tetiklendiği görülmektedir. Öte yandan Şemin (1997), ebeveynin çocuğun duygusal, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarına karşı duyarsız olduğu, çocuğu ihmal ettiği ‘İhmalkar Tutum’un da çocuğun öfke davranışlarına ve saldırganlığa eğilimli olmasına neden olacağını bildirmiştir. Anne babanın çocuğa karşı düşmanca davranışları ve ‘kabul görmediğini’ hissettiren sözel ifadeleri, sevgi ve şefkatten, fiziksel ve ruhsal gereksinimlerinden yoksun bırakan ‘Reddedici Tutum’unun da çocuklarda öfke hissine neden olduğu düşünülmektedir (Köseoğlu, 2013; Sancar, 2017). Reddedici tutum gösteren anne babalar bir yönü ile çocuklarını öfkenin altında yatan ve birçok araştırmacının en temel neden olarak gördüğü ‘Engellenme’ye maruz bırakmaktadırlar (Doğan, 2001). Bu çocuklar kötü muameleye maruz kalmamak için anne ve babaya karşı edilgen olmakta, içten içe besledikleri düşmanlık davranışlarını ortaya koyamamaktadırlar (Dursun, 2010).

Özetle; ebeveyn davranış ve tutumlarının çocuk üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkileri bulunduğu işaret edilmektedir (Sancar, 2017). Araştırmalarda öfke duygusu bağlamında, ebeveynin çocuğa yönelik tutumunun çocuğun gerek kendisine gerek ebeveynine yönelik algısına ve öfke duygusuna etkisi olduğu görülmektedir.

Çocuğun yaşı arttıkça sosyal ve duygusal gelişim sürecinde çevrenin de etkisi artmaktadır. Çevresel faktörler birçok yönü ile çocuğu ve çocuğun belirli durumlar karşısında göstereceği tutumu etkilemektedir. Ancak bu bölümde araştırmamız kapsamında çocuğun öfke duygusunda etken olan yaş ve cinsiyet değişkenleri ele alınacaktır.

Cinsiyet etmeninin de öfke duygusuna bakış açısında ve öfke ifadesinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ancak bu noktada kız ya da erkek olmaktan öte kız ya da erkek olma ile öfke duygusunu hissetme ve bu duyguyu dışa vurmaya ilişkin belirlenen toplumsal kuralların etken olduğu düşünülmektedir. Araştırmalar, erkek çocuklarının gösterdikleri saldırgan davranışlara ve öfkeye toplum tarafından göz yumulduğunu, bu durumun normal karşılandığını ancak kız çocuklarının öfkelerini bastırma konusunda yönlendirildiğini göstermektedir (Gündoğdu, 2010). Kültürel açıdan kızların öfkelerini ifade etmelerinin uygun bulunmaması nedeni ile kızlarda içe yöneltilen öfke erkeklerden daha fazla olmaktadır (Arman, 2009; Batıgün, 2002; Buntaine ve Costanbader, 1997; Durar, 2017; Kılıçarslan, 2000; Sala, 1997; Tambağ ve Öz, 2005; Ulu, 2011).

1.1.2.6. Bilişsel Kuramlar

Bilişsel görüşe göre öfke yaşantısının ortaya çıkmasında bireyin algılamaları, değerlendirmeleri yani olayları yorumlama şekli ve inançları etkili olmaktadır (Güleç, 2002). Ellis (1992) bilişsel süreçlerde mantıkdışı inançlardan bahsetmektedir. Öfkeye neden olan mantık dışı inançların değiştirilmesi durumunda öfke duygusunda da değişiklikler olması beklenmektedir.

Ellis'in ABC modeli ile öfkeyi açıklayacak olursak; ABC modeline göre C duygusal sonuç yani öfke, A sonucu başlatan olay olmaktadır. Modele göre A, C'nin tek

başına nedeni olmamaktadır. A ve C arasında olan ve süreci etkileyen, düşünce yani B olmaktadır. B, bireyin A olayı hakkındaki inançlarından, düşüncelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla B, C'yi yani sonucu etkilemektedir. Bu etkileşim süreci öfke yaşantısı üzerinde etkili olmaktadır (Akt. Kısaç, 1997). Ellis'in ABC modelinin Novaco'nun bilişsel-klinik görüşü ile paralel olduğu görülmektedir. Novaco'ya göre öncelikle bir olay meydana gelmekte, bu olay bilişsel süreçlerde değerlendirilmekte ve bu değerlendirmeye bağlı olarak da davranışsal tepkiler ve öfke oluşmaktadır.

Ellis'in Rasyonel Emotif Terapi Modeli'nden etkilenen Kassiove ve Tafrate (2002) de istenmeyen, beklenmedik olayların itici bir durum olarak değerlendirilmesi durumunda öfkenin ortaya çıktığından bahsetmektedir.

Özetle; bilişsel görüşe göre öfkenin oluşumunda da bilişsel süreçlerin rolü büyük olmaktadır.

Yukarıda bireyin öfke düzeyinde birçok faktörün etkisinin bulunduğu bir takım kuramlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bilişsel kuramlar başlığı altında belirtildiği gibi son yıllarda yapılan araştırmalar göstermektedir ki bireyin algısı, şemaları, bilişsel sistemi bu faktörler arasında önemli yer tutmaktadır. Bireyin şemaları ile anne ve babası ile ilişkisini algılayışı, aile ortamının kabul edici olup olmamasının ilişkili olduğu, bu iki değişkenin de öfke düzeyine etki ettiği düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle çocuk ailesiyle ilişkilerinde sevilmediğini, kabul edilmediğini değer verilmediğini hissediyor ve bunu red olarak algılıyorsa ebeveynlerine yönelik şemalarının olumsuz olacağı ve öfke düzeyinin yüksek olacağı değerlendirilmektedir.

Ayrıca öfkeyi ortaya çıkaran etmenler bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemi ve sosyalleşme sürecinden de etkilenmektedir (Aydın, 1997). Bu bağlamda ilerleyen bölümde öfke, gelişim dönemleri açısından ele alınacaktır.

1.1.3. Gelişim Dönemleri ve Sosyalleşme Süreci Açısından Öfke

Öfke duygusu, önceki bölümde de belirtildiği üzere, farklı kuramlar tarafından çeşitli şekillerde açıklanmaktadır. Öfkenin doğuştan var olduğunu savunan kuramlar olduğu gibi öfkeyi sonradan edinilmiş bir duygu olarak açıklayan kuramlar da bulunmaktadır.

Yeni doğan bebeklerde duygusal tepkilerin ayrılaşmaması öfkeye ilişkin davranışların belirlenememesine neden olmaktadır. Bebeğin yaşının ilerlemesiyle duygusal tepkiler tanımlanmaya başlanmaktadır. Bebeklerde en büyük öfke nedeninin engellenme sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. 4-7 aylık bebeklerde kol hareketlerinin engellenmesi, elinden oyuncuğun alınması, ağızdan mamanın alınması; 3 yaşına kadar beslenme, tuvalet, banyo yapma, giyinme gibi etkinliklerde yetişkinlerin zorlamaları ya da çocuk ile yetişkin arasında bu konularda yaşanan çatışmalar; 3 yaş sonrasında ise çocukların yaşlıları ile yaşadıkları sosyal çatışmalar öfke duygusunu ortaya çıkarabilmektedir (Aydın, 1997). Yani, çocuk büyüdükçe sosyal çevreden kaynaklı çatışmalar ortaya çıkmakta, başka bir ifade ile öfke duygusu sosyalleşme sürecinden etkilenmektedir. Çocuğun sosyalleşmesinde aile birincil rolü üstlenmektedir. Ailenin öfke duygusunu ifade etme biçiminin çocuğun öfke ifadesini etkilediği düşünülmektedir. Yaşın ilerlemesiyle çocuk üzerinde ailenin rolü azalırken arkadaşlarının rolü artmaktadır. Ergenlik döneminde ergenin aileden uzaklaşıp arkadaş gruplarına yönelmesi ve bu dönemdeki ait olma, kabul görme ihtiyaçları arkadaş gruplarının değerlerinin, davranışlarının önem kazanmasına neden olmaktadır (Aktuğ, 2006). Akranlar öfkenin ortaya çıkmasında, ifade edilmesinde ve pekiştirilmesinde önemli role sahip olmaktadır (Güleç, 2002). Çünkü belirli durumlar karşısında tepki düzeyini değerlendirmek isteyen ergen için en önemli referans noktası kendi yaşlılarının düşünce ve davranışları olmaktadır (Festinger, 1954; Akt. Hortaçsu, 1999).

Söz konusu çalışma ergenlik döneminde bulunan çocukları kapsamaktadır. Bu nedenle ilerleyen bölümde ergenlik dönemi ile öfke ilişkisi ele alınacaktır.

1.1.3.1. Ergenlik Dönemi ve Öfke

Çocukluk döneminin sonları, yetişkinlik döneminin öncesi olarak nitelendirilen ergenlik dönemi birçok fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişimin yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde kendi kimliğini bulma çabası ergen için çok önemli olmaktadır. Bu nedenle bu çabayı sekteye uğratabacak ya da engelleyecek her durum bir öfke nedeni olabilmektedir. Tekinsav-Sütçü'ye (2006) göre öfkenin en fazla görüldüğü dönem ergenlik dönemi olmaktadır. Ayrıca yapılan araştırmalar bu dönemde suç işleme oranı, saldırı veya şiddet olaylarının diğer dönemlere göre çok daha fazla olduğunu göstermektedir (Steinberg, 2007). Toplumsal yerin kesinleşmemiş olması, belirsiz statü, çocuk ya da yetişkin olduğunun bilinmemesi, bir yandan özgür olma isteği ancak bir yandan da tek başına kalmanın verdiği güvensizlik ile aileye gereksinim duyma gibi etkenler ergenin çatışma ve öfke yaşamasında önemli etkenler olarak yer almaktadır (Canbuldu, 2006; Yavuzer, 1992). Ergen toplum içerisinde kendisine yer edinmeye çalışırken ne çocuk ne de yetişkin olabilmesi nedeniyle ailesi ve toplumun diğer üyeleri ile problem yaşayabilmektedir (Yörükoğlu, 1989). Bu varoluş çabaları içindeyken alaycı tutumlar, hor görülmek, kısıtlamalar, fiziksel görünüm ile ilgili yetersizlikler, melankoli, depresyon gibi etmenlerin de ergenlerin öfke davranışları üzerine etkisi olduğu bildirilmektedir (Canbuldu, 2006).

Ergen öfkesini sözel ya da davranışsal yollarla ya da içine atarak ifade edebilmektedir. Rice (1975)'a göre ergenler öfkeye somurtmak, saldırgan davranışlar göstermek, çalışmak, sakın davranmak, küfür etmek, başkaldırmak, kavga etmek, öfke

nöbeti geçirmek gibi tepkiler göstermektedir (Akt. Güleç, 2002). Öfkenin saldırgan davranış ile ortaya konması durumunda ise ergen, toplumsal yaptırımlarla karşı karşıya gelebilmektedir (İmamoğlu, 2003).

Gerek ergenlerde gerekse diğer yaş gruplarında öfke birçok araştırmacının ele aldığı bir konudur. Öfkeye yönelik zengin alanyazından çalışmamızla ilgili olduğu düşünülen araştırmaların bulguları izleyen bölümde aktarılacaktır.

1.1.4. Öfke İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde öfke ile ilgili yapılmış çalışmaların araştırma konusu ile bağlantılı olduğu düşünülen bir bölümüne yer verilmektedir.

Baygöl (1997), 14-15 yaşlarındaki lise ve ilköğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada ergenlerin cinsiyetlerinin öfke tepkilerini etkilemediğini ancak ekonomik düzeyin, anne babanın eğitim durumunun yükselmesinin ve annenin çalışıyor olmasının dışa yönelik öfkeyi arttırdığını; kardeş sayısının artmasının ise içe yönelik öfkeyi arttırdığını göstermektedir. Balkaya ve Şahin (2003)'in, 14-50 yaş arasındaki 756 bireyden oluşan örneklem grubu ile yaptıkları “Çok Boyutlu Öfke Ölçeği” geliştirme çalışmasında ise ‘Öfke Belirtileri’ boyutunda cinsiyetler arasında fark olmadığı, ‘Öfke ile İlgili Davranışlar’ boyutunda, erkeklerde saldırganlık düzeyinin kadınlara göre fazla olduğu belirlenmiştir. Kıyıcı (2018), internet bağımlılığı ve öfke ilişkisini incelediği araştırmasında sürekli öfke, dışa vurulan öfke ve içte tutulan öfke boyutunda kadınların erkeklere oranla daha yüksek puanlar aldıklarını tespit etmiştir.

Deffenbacher ve Swaim (1999), ergenlerin saldırgan öfke ifadelerini inceledikleri araştırmalarında erkeklerin kadınlara göre daha çok fiziksel saldırıda

bulunduklarını, beyaz ergen öğrencilerin genç ergen öğrencilere göre daha çok sözel saldırıda bulunduklarını belirlemişlerdir.

Stimmel ve arkadaşları (2005) çalışmalarında aile içerisinde duyguların düşük düzeyde ifade edilmesinin, içe yönelik öfke ve sürekli öfkenin yordayıcısı olduğunu, ailede duyguların ifade edilebilirliği ve düzenli aile yapısının içe yönelik öfke ile negatif ilişkiliyken aşırı dindar aile tarzının ise öfke ile pozitif ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Sala (1997) ise üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada, kız öğrencilerin sürekli öfke düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu ancak erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre öfkelerini daha iyi kontrol ettiklerini belirtmektedir. Öfke ifade biçimleri incelediğinde; öğrencilerin öncelikle öfkelerini kontrol ettikleri, daha sonra içe ve son olarak da dışa vurdukları belirlenmiştir. Buna ek olarak öğrencilerin yaşları, anne babanın hayatta olup olmaması, aile üyeleri ile sorun yaşama, sorunları aile üyeleri ile paylaşıp paylaşamama ve ailenin tutumunun öfke düzeyi ve öfke ifade biçimini etkileyen değişkenler olduğu görülmüştür.

Bilge (1997), 297 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırmasında sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade biçimlerinin bazı demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre baba tutumunu demokratik algılayan öğrencilerin içe yönelik öfkeleri, otoriter, koruyucu ve kararsız algılayanlarınkinden anlamlı düzeyde düşük olmaktadır. Kılıçarslan (2000) ise lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada cinsiyet, anne baba eğitim düzeyi ve algılanan anne baba tutumlarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile ilişkisini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre kız öğrencilerin öfkeyi içte tutma düzeyleri erkek öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca anne babalarını demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin öfkelerini içte tutma düzeylerinin anne babalarını otoriter olarak algılayanlara oranla anlamlı olarak daha yüksek olduğu ve babalarını otoriter olarak

algılayan lise öğrencilerinin babalarını demokratik olarak algılayanlara oranla sürekli öfke düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Olmuş (2001), aile içi psikolojik örüntülere göre ergenlerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarını incelemiştir. Araştırmaya 15-16-17 yaşlarında toplam 419 ortaöğretim, hazırlık, lise bir ve lise ikinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Elde edilen bulgular aile ortamını sıcak algılayan ve aileden destek gördüğünü düşünen ergenlerin öfkelerini sağlıklı bir biçimde ifade edebildiklerini ve uygun bir biçimde kontrol edebildiklerini göstermektedir. Aile ortamını denetleyici ve kontrol edici olarak algılayan ergenlerin ise öfke duygusuna daha fazla kapıldıkları, duygularını rahatlıkla ifade edemedikleri, öfkelerini kontrol etme ihtiyacı duydukları ve öfkelerini daha çok kendilerine yönelttikleri görülmüştür. 613 ergen ile yapılan başka bir araştırmada ise ebeveynlerinin demokratik- izin verici tutumla yaklaştıklarını algılayan öğrencilerin, izin verici- ihmalkâr ve otoriter tutumlar yaklaştığını algılayan öğrencilere göre öfkelerini çevreden daha kabul edilebilir davranışlarla sergiledikleri belirtilmiştir (Özyürek ve Özkan, 2015).

Kırdök (2017) çalışmasında, anne babası boşanmış ve boşanmamış genç yetişkin bireylerin depresyon, aleksitimi ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bulgular ‘öfke dışı’ boyutunun boşanmış ebeveyne sahip bireylerde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Öfke ölçeğinin diğer alt boyutlarından biri olan ‘öfke kontrol’ boyutunda da ebeveynleri birlikte olanların puanları boşanmış ebeveyne sahip olan bireylere göre daha yüksek bulunmuştur.

Çelik (2003)’in, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin öfkelenmelerine neden olan tetikleyicileri belirlemek amacıyla geliştirdiği “Öfke Tetikleyicileri” ölçeğinden elde edilen sonuçlar Öfke Tetikleyicileri Ölçeğinin dört alt ölçeği olduğunu göstermektedir. Bunlar: Engellenme, Otorite İlişkileri, Akran İlişkileri ve Saldırganlık.

Yapılan yazın taramasında araştırmaların daha çok sürekli öfke, öfke ifadeleri ve bununla ilişkili demografik değişkenleri konu aldığı, anne baba tutumu ve aile ortamının öfke duygusu ve öfke tepkileri ile ilişkisi üzerine yoğunlaşan çalışmaların olduğu ve çalışmaların büyük çoğunluğunun ergenlerle ve okullarda yapıldığı görülmüştür. Ayrıca öfkenin saldırganlık ile ilişkisinin de sıklıkla incelendiği görülmektedir.

Bireyin yaşantısını birçok yönü ile etkileyen öfkenin aile ilişkileri içerisinde şekillendiği ya da aile içi ilişkilerden, yaşantılardan tohum aldığı öfkenin nedenleri başlığı altında belirtilmişti. Yukarıda ele alınan birçok çalışmada da aile ortamının çocuğun öfke duygusu üzerinde etkili olduğu, aile tutumunu daha demokratik algılayan çocukların öfke düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ebeveynleri tarafından demokratik tutum algılayan çocukların kendi davranışları karşısında ebeveynlerinin sergileyeceği tutumlara ilişkin algılarının, şemalarının daha pozitif olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle aile içerisinde ‘kabul edildiğini’ hissettiren demokratik tutum karşısında çocukların da öfke düzeylerinin düşük olduğu düşünülmektedir. Çocuğun yaşamında yalnızca öfke duygusu açısından değil, psikolojik, sosyal ve duygusal yönlerden de birçok etkilere sahip olan ebeveyn tutumu, anne baba ile kurulan ilişki ve çocuğun bu ilişkiyi algılayış tarzı ilerleyen bölümde kişiler arası kabul red kuramı başlığı altında ele alınacaktır.

1.2. KİŞİLERARASI KABUL-RED KURAMI

Ebeveyn-çocuk ilişkisi ve çocuğun bu ilişkiyi algılayışı bireyi yaşam boyu pek çok yönden etkilemektedir. Bu nedenle bu ilişki araştırmacıların birçok açıdan ele aldıkları bir konu olmaktadır. Başlangıçta psikanalitik kuramla açıklanmaya çalışılan ebeveyn-çocuk ilişkisi bir süre sonra sosyal öğrenme kuramını benimseyen araştırmacılar tarafından ele alınmış ve nitekim batılı psikologların da çalışmalarına konu olarak Kişiler Arası Kabul Red Kuramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kişiler arası kabul-red teorisi, dünya çapında kişiler arası kabul ve reddedilmenin başlıca sonuçlarını öngörmeyi ve açıklamayı amaçlayan bir sosyalleşme ve yaşam boyu gelişim kuramı olarak adlandırılmaktadır (Rohner, 2015). Bu teori 1960'lı yılların başından itibaren, çoğunlukla çocuklukta algılanan ebeveyn kabulü ve bunun yetişkinliğe uzanan etkilerine odaklanmaktadır. Bu nedenle o dönemden 2000'li yıllara kadar teori "ebeveyn kabul reddetme teorisi" olarak adlandırılmıştır. 2000'li yıllarda ise bu teori, yaşam boyu yetişkin ilişkilerini ve diğer önemli kişiler arası ilişkileri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu nedenle 2014 yılında bu teori "Kişiler Arası Kabul Red Kuramı" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Ancak teorinin önemli kısımları, çocukların algıladığı ebeveyn kabul-reddinin etkilerini, nedenlerini ve çocuklukta algılanan ebeveyn kabul-reddinin yetişkinlikteki yansımalarını içermeye devam etmektedir. Bu çalışmada da anne ve baba tarafından algılanan kabul-red incelenmektedir.

Rohner (2015) kuramını geliştirirken çocuğun aile ilişkilerini algılayışını temel almaktadır. Kuram, ebeveyn kabul ve reddinin nedenlerini ele alırken; kabul ve reddin hem çocukların (davranışsal, bilişsel ve duygusal) gelişimi hem de yetişkinlerin psikolojik uyumu üzerindeki muhtemel sonuçlarını görgül verilerle aktarmaktadır.

Rohner, bireyin kendisi için önemli olan kişilerden, özellikle de anne babasından, göreceği sıcaklığın bir ihtiyaç olduğu temel varsayımıyla hareket etmektedir (Rohner, 2000). Bu varsayıma kuram açısından bakacak olursak; çocukların bu sıcaklık gereksinimlerinin karşılanması, şefkat, ilgi, destek görmeleri *ebeveyn kabulüne* işaret etmekteyken çocuğun anne baba tarafından kabul edilmemesi, uzak, soğuk, ilgisiz hatta sözel ve fiziksel şiddeti içeren tutumlara maruz kalması *ebeveyn reddine* işaret etmektedir (Salahur, 2010).

Kişiler arası kabul reddetme kuramı 3 alt aşamaya ayrılan 5 soruyu cevaplamaya çalışmaktadır. Bunlar kişilik alt alanı, başa çıkma alt alanı ve sosyokültürel sistem modelidir (Rohner, 2015). Kişilik alt alanı iki soruyu içermektedir: Birincisi, cinsiyet, sosyokültürel sistem, ırk veya etnik grup fark etmeksizin tüm çocuklar ebeveynleri veya bağlanma figürleri tarafından kabul edildiklerini ya da reddedildiklerini düşündüklerinde aynı şekilde tepki verme eğiliminde mi olmaktadırlar? İkincisi, çocuklukta algılanan kabul ve reddin etkileri yetişkinlik ve yaşlılık dönemine ne ölçüde uzanmaktadır?

Baş çıkma alt alanı tek bir soruyu içermektedir: Çocukluklarında red algılayan bazı çocuk ve yetişkinler neden ve ne şekilde bu olumsuz durumla çoğu insandan daha etkili bir şekilde başa çıkabilmektedir?

Sosyokültürel sistemler modeli ise iki farklı soru sormaktadır: Birincisi, neden bazı ebeveynler çocuklarına karşı sıcak ve sevgi dolu iken diğer bazı ebeveynler soğuk, saldırgan, ihmalkar ve reddedici davranmaktadır? Kişiler arası kabul reddetme kuramının öngördüğü gibi bazı psikolojik, ailevi ve toplumsal etkenler ebeveyn kabul reddi ile ilişkili midir? İkincisi, toplumun genel yapısı, dokusu ve toplumdaki bireylerin davranış ve inançları çoğu ebeveynin çocuklarını kabul etme veya reddetme eğiliminden etkilenmekte midir? Örneğin kişiler arası kabul reddetme teorisinin öngördüğü gibi bir

insanın dini inançları, sanatsal tercihleri ve diğer önemli inanç ve davranışları, çocuklukta ebeveynlerden algıladığı sevgi ve sevgisizlik deneyimleriyle evrensel olarak ilişkili midir?

Kişiler Arası Kabul-Red Kuramı bu sorulara evrensel bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır.

İlerleyen bölümde kuramın odaklandığı, “kişiler arası ilişkilerin sıcaklık boyutu” olarak isimlendirilen, (ebeveyn-çocuk etkileşimi özelinde düşündüğümüzde bu etkileşimin kalitesi olarak açıklanabilecek) ve (yine ebeveyn-çocuk etkileşimi özelinde düşündüğümüzde anne babanın çocuğun davranışlarını ne kadar sınırlandığı ile ilişkili) “kontrol boyutu” olarak nitelendirilen boyutlar ele alınmaktadır.

1.2.1. Kişiler Arası İlişkilerin Sıcaklık Boyutu

Sıcaklık boyutu bireyler arasındaki sevgi bağının kalitesi ile ilgili olmaktadır. Tüm bireyler kendileri için önemli insanlardan az ya da çok sevgi deneyimlemeleri nedeni ile bu boyut üzerinde bir noktaya yerleştirilebilmektedir. Sıcaklık boyutu bireylerin diğerlerini önemsediklerini ifade etmek için kullandıkları fiziksel, sözel ve simgesel davranışlara odaklanmaktadır. Sıcaklık boyutuna ebeveyn çocuk etkileşimi açısından bakacak olursak; bu boyut ebeveyn-çocuk arasındaki duygusal bağın niteliğini ve ebeveynin çocuğa yönelik duygularını ifade etmek için seçtiği sözel ve fiziksel davranış biçimlerini içermektedir (Özyavru, 2008).

Sıcaklık boyutunun bir ucu, kişinin ifade edebileceği ya da başka bir kişiden deneyimleyebileceği sıcaklığı, sevgiyi, ilgiyi, desteği, şefkati içeren kişiler arası kabulü yansıtmaktadır. Diğer ucu ise, bu olumlu duyguların ve davranışların yokluğunu, fiziksel ve psikolojik olarak zarar verici (soğuk, ilgisiz, ihmalkar) davranışların varlığını işaret

eden kişiler arası reddetmeyi tanımlamaktadır. Tüm bireyler sıcaklık boyutunun bir noktasında yer almakta ve önemli diğerleri ile ilişkilerinde kabul ya da red yaşamaktadır.

Rohner'a (2005) göre kabul; iki şekilde ifade edilebilmektedir: *Fiziksel kabul*; öpmek, gülümsemek, kucaklamak, okşamak gibi tavırları içerirken *Sözel kabul*; övmek, güzel şeyler söylemek, çocuğa şarkı söylemek, hikâye anlatmak, onunla sohbet etmek gibi davranışları içermektedir.

Reddedilme ise dört farklı şekilde ifade edilebilmektedir (Rohner, 2015):

- *Bireyler birbirlerinden sıcaklıklarını, sevgi ve şefkatlerini esirgeyebilirler*: Bu ifade şekline ebeveyn-çocuk etkileşimi açısından bakacak olursak; anne, babanın çocuğu “kabul ettiğini” göstermesinde en önemli etkenlerden biri sevgi olmaktadır. Çocuğunu olduğu gibi sevip, kişiliklerini kabul eden anne, babalar çocukla sıcak ilişkiler geliştirebilmektedirler. Böyle bir tutumla yetiştirilen çocuk kendisine yönelik olumlu bir algıya sahip olmakta; kendisini, sevilen, korunan biri olarak hissetmektedir (Erkan ve Toran, 2004). Ancak bu durumun tam tersi bir tutumla çocuğa yaklaşıldığında, çocuk anne babanın sevgisini görmediğinde, ihmal yaşadığında, hor görüldüğünde, onaylanmadığında (yani “red” yaşadığında), psikososyal gelişiminde sorun yaşayabilmekte; fiziksel ve duygusal bir yalnızlığa itilmiş olmaktadır. Çünkü bu tutum anne, babanın çocuğun fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını fark etmemesine ve dolayısıyla fiziksel ve duygusal gelişimini engellemesine yol açmaktadır. Anne, baba ilgisizse çocuğun onlarla iletişimi de kopuk olmakta ve çocuk sevilmediğini, kabul edilmediğini düşünerek, kendine ve çevresindeki insanlara güvenmekte zorluk yaşamaktadır (Topuksal, 2011).
- *Düşmanca ve saldırganca tutum*: Bu ifade şeklinde ebeveynin çocuğa yönelik fiziksel şiddeti içeren saldırgan tutumları yer almaktadır. Bu durum çocuğun ebeveyni tarafından sevilmediğini, reddedildiğini düşünmesine neden olmaktadır.

- *Kayıtsızlık ve İhmal:* Bu ifade şekline ebeveyn-çocuk etkileşimi açısından bakacak olursak; kayıtsızlık ebeveynlerin çocuklarına, çocuklarının sosyal, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına karşı duyarsız olmaları, bu gereksinimleri göz ardı etmeler olarak tanımlanmaktadır (Salahur, 2010; Rohner, 2015). Bu tutum çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Çocuğun terk edilmesi, gerektiğinde beslenip, giydirilmemesi ve sağlığıyla ilgilenilmemesi, fiziksel ihmale, çocuğun sevilmemesi ve ihtiyacı olan duygusal ilgi ve yakınlığın gösterilmemesi duygusal ihmale, cinsel sömürüye uğraması ya da bu duruma karşı yeterince korunmaması da cinsel ihmale yol açmaktadır (Yavuzer, 1999). Böyle bir durumda çocuk kendini anne babanın umurunda değilmiş gibi hissetmekte, ilgiden ve sevgiden yoksun olmaktadır. Bu durum da çocuğun kişiliği üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır (Kaya, 1997). Şemin (1997)'e göre böyle bireyler saldırganlığa eğimli olmaktadır.
- *Ayrışmamış Red:* Ayrışmamış red, açık davranışsal göstergeler olmamasına rağmen bireyin diğer kişinin (ebeveyn-çocuk ilişkisinde bağlanma figürünün) kendisini önemsemediğine ya da sevmediğine, ihmal ettiğine ilişkin inançlarını ifade etmektedir. Yaşar (2009) bir çocuğun annesinin kendisine karşı tutumunun içten ya da zorlama olduğunu anlayabileceğini belirtmektedir.

İnsanlar önem verdikleri bireylerin kendilerine karşı sıcak, soğuk, düşman, kızgın, kırgın, huzursuz, sabırsız olma durumlarını algılayabilmektedir (Rohner, 2015). Bununla birlikte, Rohner (2015), sıcak ve sevgi dolu ilişkilerde bile, bireylerin ara sıra reddedici duygu ve davranışları deneyimleyebileceklerini belirtmektedir.

Kabul-red, bireyin algıladığı ya da öznel olarak deneyimlendiği (fenomenolojik bakış açısı) bir süreç olarak incelenebilmektedir. Rohner (2015) fenomenolojik bakış açısıyla elde edilen bilgilerin anne babanın gösterdiği davranışlardan daha önemli olduğunu ifade ederek çocuğun ebeveyn davranışlarını “nasıl algıladığı” ve “nasıl

anlamlandırdığı” ile ilgili bilgiye daha çok güvenilmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü davranışsal olarak herhangi bir red yaşantısı gözlemlenmese bile birey önemli diğeri tarafından red yaşayabilmektedir. Bu durumun tam tersi de mümkün olmaktadır. Kişiler arası saldırganlık ve ihmal davranışsal olarak gözlemlense bile birey reddedilmiş hissetmeyebilmektedir. Kagan'ın (1978, akt. Rohner, 2015) belirttiği gibi ebeveyn-çocuk ilişkileri bağlamında “Ebeveyn reddi, ebeveynler tarafından belirli bir eylemler dizisi değil, çocuğun hissettiği bir inanç kümesidir.” Bu noktada çocuğun algısal ve içsel süreçleri kritik bir öneme sahip olmaktadır (Özyavru, 2008). Çocuğun algısal ve içsel süreçleri ise Kişiler Arası Şemaları ile ilişkili olmaktadır. Son dönemlerde yapılan araştırmalar da algılanan ebeveynlik biçiminin kişiler arası şemaları yordamada gücü olduğuna işaret etmektedir (Soygüt ve Çakır, 2009).

Ebeveyn kabul-red kuramını fenomenolojik açıdan ele aldığımızda; bireyin algıladığı kabul veya red hissinde kişiler arası şemaların etkisi, kişiler arası şemaların oluşmasında da çocuk ve ebeveyn arasındaki etkileşimin önemi yadsınmamaktadır. Kişiler arası şemalar 4.bölümde ele alınacaktır.

İlerleyen bölümde kişiler arası kabul red kuramının kontrol boyutuna değinilmektedir.

1.2.2. Kişiler Arası İlişkilerin Kontrol Boyutu

Kişiler arası kabul-red kuramının bir diğeri boyutunu kontrol boyutu oluşturmaktadır. Kontrol boyutuna ebeveyn-çocuk ilişkileri açısından bakacak olursak; bu boyutta anne babanın çocuğun davranışlarını sınırlama düzeyi ele alınmaktadır. Anne babalar çocuklarını genellikle evdeki belirli görevler, tuvalet eğitimi, ahlaki değerler,

kurallara uyma ve saldırganlık gibi alanlarda kontrol etmektedirler. Bu boyut kontrol ve özerklik olmak üzere iki düzeyden oluşmaktadır (Rohner, 2001).

- İzin Verici (Düşük Düzeyde Kontrollü) Ebeveynler: Çocuğun davranışlarını nadir olarak kontrol eden ebeveynler bu boyutta yer almaktadır. Bu tutumu benimseyen anne babalar çocuğun güvenliği ve fiziksel sağlığı dışında çocuğa kural koymamakta ve çocuğun davranışlarını yönlendirmemektedirler. Çocuğun kendi kararlarını alması konusunda izin verici yaklaşmaktadırlar.
- Kısıtlayıcı (Yüksek Düzeyde Kontrollü) Ebeveynler: Bu boyut çocuğun davranışlarını sürekli olarak kontrol eden ebeveynleri içermektedir. Bu boyuttaki anne babalar çocuğa çok fazla kural koyup, kısıtlamalar getirmektedir. Bu düzeyde bir kontrol çocuğun belirli becerileri edinmesini ve özerklik kazanmasını engellemektedir (Rohner ve Rohner, 1981). Çünkü bu anne, babalar çocuğu ona zarar gelebileceğini düşündükleri her ortamdan uzak tutmakta, çocuğun karşılaştığı her güçlüğü ve sorunu kendileri çözmekte, dolayısıyla çocuk bunları yaşama ve öğrenme fırsatı bulamamaktadır. Anne, babanın çocuğu bu şekilde adeta bir cam fanus içinde büyütmesi çocuğun kendisini, yeteneklerini, yapabileceği şeyleri fark etmemesine, hayatı tanıyamamasına, kendi başına kararlar alamamasına, başkalarına bağımlı olmasına, özgüveninin gelişmemiş olmasına ve sosyal gelişiminin zedelenmesine neden olabilmektedir. Bu da çocuğun bağımsız birey olması ve baş etme becerilerinin gelişmesi önünde bir engel olmaktadır.

Kültürümüzde ebeveyn kontrolünün olumlu algılandığı, çoğu zaman ilgi olarak yorumlandığı pek çok araştırma vurgulanmaktadır (Direktör ve Çakıcı, 2012). Kağıtçıbaşı (1990); Türk ailesinde sevgi ve kontrole birlikte rastlandığını bildirmektedir. Direktör ve Çakıcı (2012) ise çalışmalarında Türk toplumunca kontrolün sevginin bir göstergesi olmasına ilişkin görüşlerin tersine, aşırı kontrolün psikolojik sorunlarla ilişkili olduğunu belirtmektedirler.

1.2.3. Kişiler Arası Kabul Red Kuramı Kişilik Alt Alanı

Kişiler arası kabul red kuramı kişilik alt alanında algılanan kabul-reddin bireyin kişilik yapısı ve psikolojik sağlığı üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu alt alana ebeveyn-çocuk ilişkileri açısından bakacak olursak; çocuğun duygusal ve psikolojik süreçleri ebeveynleri ile ilişkilerinin kalitesine bağlı olmaktadır (Rohner, 2015).

Red yaşamış çocuklar ebeveynlerinden olumlu tepkiler alabilmek, onay görebilmek için bir noktaya kadar çaba sarf etmekte yani bir noktaya kadar bağımlı olmaktadır. Ancak bir noktadan sonra umutsuzluk yaşayarak olumlu tepkiler alma yönünde daha az çaba göstermekte ya da hiç çaba göstermemektedirler. Bu çocukların “bağımsız”lığı sağlıklı bir bağımsızlık değil, savunucu bağımsızlık olarak adlandırılmaktadır. (Özyavru, 2008). Reddedilen pek çok kişi kendilerini daha fazla reddetmenin vereceği acıdan, zarardan korumak için duygusal olarak kapatmakta, “kimseye ihtiyaç duymadıkları”nı ifade etmektedirler.

Ebeveyn reddi bağımlılığa ek olarak başka kişilik sorunlarına da yol açmaktadır (Rohner, 2015). Bunlar arasında duygusal tepkisizlik, düşmanlık ve saldırganlık, olumsuz öz saygı, olumsuz öz yeterlik, duygusal tutarsızlık olumsuz dünya görüşü yer almaktadır.

Reddetme yaşayan bireyler;

- Duygusal olarak daha az duyarlı olmaktadır. Rohner’e göre (1984) anne babalarından red yaşamış bireyler acı hissinden korunmak için kendilerini diğerlerine karşı kapatmakta ve duygularının üstünü örtmektedirler. Bu nedenle de duygusal olarak tepkisiz bireyler haline gelmektedirler.

- Sürekli olarak acı verici olabilen öfke, kızgınlık, düşmanlık ve diğer yıkıcı duyguları hissetme eğiliminde olmaktadır.
- Kendilerini seilmeyen, istenmeyen bireyler olarak algıladıkları için olumsuz öz-saygı geliştirebilmektedirler. Bu bireyler kendilerine yaşamlarındaki en önemli kişilerin (anne babalarının) onlara baktıklarını düşündükleri gibi bakmaktadır.
- Olumsuz öz-yeterlik yaşamakta, anne babalarından olumlu tepkiler almadıkları için kendilerini değersiz ve yetersiz görmektedirler.
- Duygusal açıdan daha az tutarlı olmakta ve strese karşı toleransları daha düşük olmaktadır (Khaleque ve Rohner, 2001).
- Dünyayı güvensiz, tehlikeli, tehdit edici algılamakta yani olumsuz bir dünya görüşü geliştirmektedirler (Özyavru, 2008).

1.2.4 Kişiler Arası Kabul Red Kuramı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde Kişiler Arası Kabul Red Kuramı ile ilgili yapılmış çalışmaların araştırma konusu ile bağlantılı olduğu düşünülen bir bölümüne yer verilmektedir.

Olgaç (2017)'ın çalışmasında anneden algılanan kabul red düzeyi ile babadan algılanan kabul red düzeyi arasında pozitif yönde, güçlü, anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, çocukların bir ebeveynlerinden algıladıkları kabul ya da red düzeyi arttıkça diğer ebeveynlerinden algıladıkları kabul ya da red düzeyi de artmaktadır. Yapılan birçok çalışmada anne ve babaların ebeveynlik davranışlarının birbirleriyle ilişkili olduğu görülmektedir (Daniel ve arkadaşları, 2016; Dural ve Yalçın, 2014; Erkman ve Rohner, 2006; Keskiner, 2012; Miranda ve arkadaşları, 2016; Öngider, 2013; Pehlivanoğlu, 1998; Putnick ve arkadaşları, 2014; Uddin ve arkadaşları, 2014). Ancak

yine de bireyin kabul red algısında ebeveyn cinsiyetinin önemli olduğunu vurgulayan farklı çalışmalarda (Bussey ve Bandura, 1984; Ohannessian, 2012), bireylerin hem cinsi olan ebeveynlerinin davranışlarını örnek aldığı ve buna bağlı olarak onlardan daha fazla etkilendiği bulunmuştur. Uluslararası bir çalışmada da benzer olarak, hem cinsten algılanan anne baba reddinin, reddedilmeye olan hassaslığının karşı cinsten algılanan reddedilmeye kıyasla daha fazla etkisinin olduğu gözlenmiştir (Ali, Khaleque ve Rohner, 2015).

Dural ve Yalçın (2014)'ın çalışması, erkek üniversite öğrencilerinin kadın öğrencilere kıyasla babaları tarafından daha fazla red algıladıklarını ortaya koymaktadır. Cinsiyet ve kabul red algısının ilişkili olmadığını bildiren çalışmalar da bulunmaktadır. Cenkseven (2000) çalışmasında cinsiyetle anne çocuk ilişkisini reddedici algılama arasında anlamlı bir fark olmadığını belirlemiştir.

Özel (1999) çocukların ve gençlerin anneleri ile ilişkilerini karşılıklı olarak nasıl algıladıklarını incelemek için 7-11 yaş grubundan 50, 12-18 yaş grubundan da 50 birey ve bu 100 bireyin annelerinin oluşturduğu örneklem grubu ile bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda gençlerin anne reddi algılama düzeyleri çocuklardan daha yüksek, çocukların ve gençlerin anne reddi algılama düzeyleri annelerinden daha yüksek bulunmuştur. Toran (2005), farklı sosyo-kültürel düzeylere sahip annelerin çocuklarını kabul ve reddetme davranışlarını incelemiştir. Araştırma bulguları alt sosyo-kültürel düzeye sahip annelerin çocuklarına karşı daha reddedici olduklarını ortaya koymaktadır.

Ayrıca ebeveyn reddi ve diğer kişiler arası reddetme biçimleri hemen hemen her tür davranış probleminin (depresyon, depresif duygulanım, suça yönelme, alkol ve madde kötüye kullanımı gibi) temel belirleyicileri olarak görünmektedir. Bununla ilgili birçok ülkede kültürlerarası çalışmalar yapılmıştır (Al-Falaij, 1991; Chen, Rubin ve Li, 1997; Crockenberg ve Leerkes, 2003; Ge, Best, Conger, ve Simon, 1996; Glavak,

Kuterovac ve Sakomon, 2003; Hill ve Bush, 2001; Jakupčević, K.K. ve Ajduković, M., 2011; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986; Maughan, Pickles, ve Quinton, 1995; Pedersen, 1994; Rothbaum ve Weis, 1994; Salama, 1990; Simons, Robertson ve Downs, 1989; Whitbeck, Hoyt, ve Ackley, 1997; Akt. Yener, 2005).

Ülkemizde de psikiyatrik bozukluklar ile ebeveyn kabulünün incelendiği araştırmalar yer almaktadır. Becerik Özdiker (2002), dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan 9-12 yaş grubundaki çocuğa sahip anneler ile yaptığı çalışmada annelerin sıcaklık-sevgi davranışlarının, çocuğun yaşı küçüldükçe arttığını tespit etmiştir.

Campos ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan bir çalışmada, anne baba tarafından reddedildiğini algılayan bireylerin kendilerine yönelik algılarının olumsuz olduğu ve kendilerini daha fazla eleştirdiği bulunmuştur.

Psikolojik uyum birçok araştırmanın konusu olmaktadır. Anne babaları tarafından reddedildiklerini düşünen bireylerin olumsuz psikolojik uyuma sahip olduğu savunulmuştur (Petrowski ve ark., 2014). Khalaque ve Rohner (2002) 1975 yılından 2000 yılına kadar kuramın yetişkin formu kullanılarak Amerika, Çin, Hindistan, Kore, Karayipler, Mısır, Pakistan ve Türkiye’de yapılan 51 çalışmanın analizinin sonucunda kültür farkı gözetmeksizin algılanan ebeveyn kabul veya reddinin kişinin psikolojik uyumunda önemli rol oynadığı ortaya konmuştur. Kuramın çocuk formunu içeren çalışmaların dahil edildiği bir diğer meta-analiz çalışmasında ise 1977 yılından 2000 yılına kadar Amerika (Afrika, Avrupa ve Asya kökenli Amerikalılar ve Latin Amerikalılar) ve Karayipler’de yapılan 43 araştırma analiz edilmiştir. Sonuçlar, etnik farklılıklardan bağımsız olarak algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumunda önemli rol oynadığını göstermiştir (Khalaque ve Rohner, 2002). Kabul red kuramı ile ilgili toplam 11 metaanaliz çalışması yapılmıştır. Son yapılan meta-analiz (Ali,

Khaleque ve Rohner, 2015), beş kıtada 23 ülkeden 33.081 katılımcıyı kapsayan 220 çalışmaya dayanmaktadır. Sonuçlar, hem anne hem de baba kabulünün hem çocukların hem de yetişkinlerin psikolojik uyumlarıyla önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermiştir. Çalışma ayrıca, çocukların anne ve baba kabul algısı ile psikolojik uyumları arasındaki ilişkide cinsiyet farklılığı olmadığını göstermiştir. Ülkemizdeki birçok çalışmada da kişilerin anne ve baba kabul red düzeyleri ile genel psikolojik uyum düzeylerinin ilişkili olduğu rapor edilmiştir (Dural ve Yalçın, 2014; Gürel, 2013; Keskiner, 2012; Öngider, 2013; Yener, 2005). Okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerine yapılan bir çalışmada da çocukların psikolojik uyumlarını anne kabul/reddinin belirlediği (Gülay ve Önder, 2011; Öngider, 2006) ancak babanın tek başına bir etkisinin olmadığı bulunmuştur (Gülay ve Önder, 2011). Yapılan tüm meta analiz çalışmaları algılanan ebeveyn kabulün psikiyatrik olarak çocukların psikolojik uyumunu öngördüğünü göstermektedir (Rohner, 2015).

Kişiler Arası Kabul Red Kuramı ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde, ebeveynlerden algılanan kabul red düzeyi ile ilgili araştırmalarda yoğun bir şekilde kuram kapsamında geliştirilmiş olan Kişilik Değerlendirme Ölçeğinin toplam puanından elde edilen genel psikolojik uyum düzeyi üzerine odaklanıldığı (Ali ve arkadaşları, 2015; Erkman ve Rohner, 2006; Khaleque, 2012; Li, 2014; Rohner, 2014; Sultana ve Khaleque, 2016) görülmektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda da psikolojik uyumun en çok incelenen değişken olduğu görülmektedir.

Kişiler arası kabul red kuramının çocuğun hayatında birçok açıdan etkili olduğu gerek yukarıda özetlenen araştırmalar gerekse kuramsal bilgiler ışığında ele alınmıştır. Kabul-red algısının çocuğun anne ve baba ile ilgili düşüncelerini ve onlardan belirli durumlar karşısında beklediği davranış örüntülerini etkilediği düşünülmektedir. Daha açık bir ifade ile çocuğun günlük yaşam içerisinde gösterdiği bazı davranışlar karşısında ebeveyninin nasıl bir tutum sergileyeceği konusunda çocuğun kafasında şekillenen

senaryonun algılanan ebeveyn kabul-reddi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Konu “Kişiler Arası Şemalar” başlığı altında ilerleyen bölümde ele alınmaktadır.

1.3. KİŞİLERARASI ŞEMALAR KAVRAMI

1.3.1. Şema Kavramı ve Tanımları

Şema kavramı, davranışın sadece gözlenen yönleri ile açıklanamayacağı, altta yatan zihinsel temsiller ve inançlarla birlikte ele alınması gerektiği görüşünü ileri süren bilişsel yaklaşımın gelişmeye başlaması ile ortaya çıkmıştır (Budak, 2000).

Birey yaşantıları ve sosyalleşmesi sonucu dünya hakkında bilgiler edinir. Bu bilgilerin örgütlemesini sağlayan şema kavramı pek çok araştırmacı tarafından açıklanmaya çalışılmaktadır. Beck (1967, 1976), şemaları bireyin çevresinde yaşanan olayları algılayışını doğrudan etkileyen çarpıtılmış düşünce örüntüleri olarak tanımlamaktadır (Akt. Kutlu, 2009). Bundan otuz yıl kadar önce ise Barlet (1932), ise şemaları insanların şu anda var olan bir olaya ilişkin algılarını yorumlamak için geçmişteki yaşantılarını kullanmaları olarak ifade etmektedir (Akt. Çelik, 2006). Yakın zamanlarda ise Safran’a göre ise şemalar bağlanma figürleri ile olan etkileşimlerin temsilleri olarak tanımlanmaktadır (Safran ve Segal 1990). Kişinin kendisi ve çevresindekilerle ilişkilerine yönelik yaygın bilişsel örüntüler olan şemalar yaşam boyu gelişen, şekillenen anılar, duygular, bilişlerden etkilenmektedir.

Şemaların bilgi işleme sürecinde önemli işlevleri bulunmaktadır. Birey daha önceki yaşantılarına benzer durumlar yaşadığında şemalar aktive olmakta ve bireyin o duruma yönelik davranışları üzerinde etki yaratmaktadır. Yani şemalar Barlet (1932)’in

açıklamasında olduğu gibi bireylerin yeni olayları daha önce bildikleri ve inandıkları şekilde yorumlamalarına yol açmaktadır.

Şemalar yaşamın başlangıcında önemli olaylar ve insanlar tarafından şekillenmekte ve daha sonra gelen veriler var olan şemalar ile bütünleştirilmektedir. Şemalar yeni bilgilerin düzenlenmesi sırasında kendi içlerinde tutarlılık göstermektedir (Keskingöz, 2002).

Aralarında terminolojik farklar bulunmakla birlikte, şema kavramsallaştırması, Bowlby'nin (1973) bağlanma kuramına dayanmaktadır (Safran ve Segal 1998, Young ve ark. 1992). Safran (1990), bilişsel kuram çerçevesinde oluşturulmuş bilgi birikimini, kişiler arası ilişkilere yönelik kuramsal bir çerçeveye bütünleştirip, bilişsel süreçleri “benlik” ve “diğerleri” açısından ele aldığı kişiler arası şema kavramını geliştirmiştir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde değinilmektedir.

1.3.1.2. Benlik Şemaları

Benlik, bireyin kendine bakışı, bireyi diğer insanlardan ayıran özellikleri, bireyin kendini tanımlaması ve zihninde kendini temsil ediş biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Bireyin kim olduğu, ne ile ilgilendiği, ne olacağı gibi birçok soru benlik bilgisinin içinde yer almaktadır (Markus, 1983; Akt. Çelik, 2006).

Markus (1977) benlik şemasını bireyin geçmiş yaşantılarını temel alan sosyal ilişkileri ile oluşan bireyin kendi benliği hakkındaki bilişsel genellemeleri olarak tanımlamaktadır (Akt. Çelik, 2006). Benlik algısının temeli doğumdan itibaren aile ile yaşanan etkileşimlerle özellikle erken çocukluk yıllarında atılmaktadır. Yapılan araştırmalar anne babanın çocuğa yönelik tutumunun çocuğun kendisi ile ilgili

düşüncelerini, kendisine yönelik algılarını etkilediğini göstermektedir (Sarica ve Yazıcı, 2013). Yani, bireyin kendisi ile ilgili kanaatlerinin, ebeveynler ve kendisi için önemli olan kişilerin tutumları ile şekillendiği belirtilmektedir (Mengüloğlu, 2014).

Bireyin yaşam deneyimleri benliği ile ilgili bir takım genellemeler (örneğin, “ben utangacım”, “iyi bir anneyim” gibi) yapmasını sağlamaktadır. Bu genellemeler bireyin yaşadığı her yeni olayla gelişmekte, pekişmekte ya da farklılaşmaktadır. Birey var olan benlik kavramı ile uyuşmayan bir bilgi aldığı anda ise bu durumu tehdit olarak hissederek duygusal olarak rahatsızlık yaşamaktadır (Çelik, 2006).

Benlik şemaları kişinin çevresi üzerinde bilişsel ve davranışsal kontrol sağlamaktadır.

1.3.2. Safran’ın Bilişsel Kişiler Arası ve Kişiler Arası Şema Yaklaşımı

Şema kavramının ölçümüne ilişkin zorluklar yaşanması ve kişiler arası bağlamın göz ardı edilmesi yalnızca bilişsel yaklaşımın temel alındığı araştırmalarda bir takım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Safran tarafından geliştirilen bilişsel kişiler arası yaklaşımın da bu noktada ortaya çıktığı bilinmektedir. Safran (1990) insanın bilişsel süreçlerinin anlaşılması için disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini belirterek insanı gelişim psikolojisi, bağlanma kuramı, duygu kuramı ve kişiler arası yaklaşım bazında ele almaktadır.

Bilişsel Kişiler Arası yaklaşım, bilişsel yaklaşım ve kişiler arası yaklaşımın köprüsü niteliğinde olmaktadır. Safran (1990) bilişsel süreçleri “benlik” ve “diğerleri” açısından ele alarak kişiler arası şema kavramını geliştirmiştir. Benlik şeması, bireyin geçmiş yaşantıları ile oluşan kendisi hakkındaki genellemeleri iken diğerleri şeması diğer

insanlara yönelik beklentilerini içermektedir (Markus ve Kitayama, 1991). Her iki şema da bağlanma figürü ile yaşanan etkileşimler temelinde oluşmaktadır (Oral, 2006). Cooley'e göre, çocuk kendisi için önemli olan kişilerin tutumlarını kendi benliği ile ilgili bilgi almak için referans olarak kullanmaktadır (Harter, 1990; akt., Argun, 2005). Bu nedenle benlik kavramında, kişinin kendisine yönelik şemalarının oluşumunda çocuğun anne, baba ve diğer önem verdiği bireyler ile kurduğu etkileşim, bu bireylere yönelik kabul-red algısının önemli olduğu düşünülmektedir.

Benliğe ve diğerlerine yönelik algımız kişiler arası etkileşimlerde ortaya çıkmaktadır. Kişiler arası şemalar da, ne tek başına benlik ne tek başına diğerlerini içermektedir. Bireyin benlik şemaları ile diğer şemaları birbirleri ile ilişkili olmakta, bireyin başkaları ile ilgili inançları benlik algısını; benlik algısı da başkaları ile ilgili algısını etkilemektedir (Bozkurt, 2006). Yani benlik algısının bireyin diğer insanlarla yaşadığı ilişkilerden etkilendiğini ve diğer insanlarla yaşanan ilişkiyi etkilediği ifade edilebilmektedir. Örneğin, olumsuz kendilik imgesine sahip olan bir birey diğerleri ile ilişkilerinde bu imgesini pekiştirecek şekilde davranmakta ve diğerlerinin davranışlarını düşmanlık olarak yorumlayabilmektedir. Bu da bireyde zaten var olan değersizlik duygularının pekişmesine yol açmaktadır (Sullivan 1953; Akt. Björck ve ark, 2003).

Önceki bölümlerde benlik ve diğerleri algısının oluşmasında bağlanma figürü ile yaşanan etkileşimlerin etkisi olduğu ifade edilmektedir. Çocuğun çevresinin özellikle ebeveynlerinin davranışları çocuk üzerinde yaşam boyu kalıcı izler bırakabilmektedir (Yaşar, 2009). Bebeklik döneminde dahi annenin davranışlarının içten olup olmadığı algılanmaktadır. Bu dönemden itibaren çocuklar kendilerine acı veren durumları bilinçaltına atmaktadırlar (Gençtan, 2002). Ebeveyn-çocuk ilişkisinin bireyin kişiler arası şemalarının oluşmasında dolayısıyla kişiler arası ilişkilerinde de etkili olduğu düşünülmektedir. Bu noktada ebeveyn kabul-red algısının da önemi yadsınmamaktadır. Yaşar (2009), anne çocuk ilişkisindeki en önemli sorunun annenin çocuğu kabul

etmemesi olduğunu ifade etmektedir. Bireyin ebeveyninden kabul ya da red algılaması onun gerek “benlik” gerekse “diğerleri” şemalarını etkilemektedir. Birey ebeveyninden kabul algıladığında, sıcak, kabul edici bir tutumla yetiştirilmenin etkisi ile diğer bireylerin de kendisine yönelik kabul edici davranışlarının olacağına inanırken, red algıladığında ise diğer bireyler tarafından reddedici, uzak, soğuk bir tutum göreceğine inanmaktadır. Safran (1990) erken dönemdeki ilişkiler temel alınarak oluşan kişiler arası şemaların yetişkinlik dönemindeki ilişkileri de etkilediği düşünülmektedir.

Kişiler arası şemalar bireyin yeni bilgileri nasıl yorumlayacağına ve başkalarına nasıl davranacağına etki etmektedir. Örneğin, annesinin kendisini sevmediğine inanan bir çocuk annesinin nötr davranışlarını da sevgisizlik olarak algılamakta ve ondan uzak durmaktadır. Bu uzaklık annenin de çocuğu ile ilişkisinde bir noktada mesafe koymasına etki edecektir. Yani dış dünyaya yönelik algılarımız kişiler arası şemalarımızı etkilemekte ve kişiler arası şemalarımız belirli durumlarda benliğin ya da diğerlerinin nasıl tepkide bulunacağına etki etmektedir (Sato, 1999). Safran bu etkileşimsel döngüyü “**bilişsel kişiler arası döngü**” olarak adlandırmaktadır. İşlevsel olmayan bilişsel yapılar bu döngü ile sürmektedir. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi kişiler arası şemalar, bireyin sosyal algısını, kendilik algısını ve ilişkilerdeki davranışlarını etkilemektedir (Baldwin ve arkadaşları, 1999).

Birey yeni bilgiler ile yeni kişiler arası şemalar edinebilmekte ancak yeni bilgiler önceki şemalar ile her zaman uyuşmayabilmektedir. Bu durumda birey yeni bilgiyi kişiler arası şemaları ile uyumlu halde işlemleyebilmektedir. Şema ile uyumlu olmayan bilgilerin ya da yaşantıların dışarıda bırakılması bilişsel kişiler arası döngünün devamlılığına yol açmaktadır (Bozkurt, 2006).

Psikolojik olarak uyumsuz olan bireylerin daha katı ve olumsuz kişiler arası şemaları bulunmaktadır. Bu bireyler diğerleri hakkında olumsuz düşünme ve kişiler arası

ilişkilerinde katı bir tutum sergileme eğilimdedirler. Buna karşın daha uyumlu bireylerin ise daha geniş bir alana yayılan ve esnek kişiler arası şemaları bulunmaktadır (Çelik, 2006).

1.3.2.1. Kişiler Arası Kuram ve İlişkiler

Toplumsal bir varlık olan insan doğumundan itibaren çevresindeki insanlar ile bir ilişki ağı içerisine girmektedir. Bu ilişki ağında en önemli nokta birçok kuramcının da belirttiği gibi çocuğun ilk ilişki kurduğu birey olmaktadır. Sullivan’a göre ilk bağlanma figürü ile kurulan ilişkiler sonucunda içselleştirilmiş temsiller oluşmaktadır (Ksoff, 2001). Yani ebeveynle kurulan ilk bağ bireyin kişiler arası ilişkilerini zihninde bilişsel ve duygusal temsiller haline dönüştürmektedir (Collins, 2003). Bu da bize bir bakıma bireyin zihinsel temsillerinin oluşmasında çocuğun ebeveyninden algıladığı kabul veya red algısının önemini yansıtmaktadır. Örneğin annesinin olumsuz tutumları ile karşılaşan bir çocuk zihninde “kötü anne” temsili oluşturabilmektedir. Bu çocuk aynı zamanda annesine benzeyen özellikleri bulunan diğer bireyleri de bu şekilde tanımlayacaktır. Bu temsiller bir kez oluştuktan sonra bireyin hem o kişiye hem diğer bireylere yönelik tutumlarını, duygu, düşünce ve davranışlarını etkilemektedir (Çelik, 2006).

Özetle, birey “kim” olduğu hakkındaki düşüncelerini, benlik kavramını, kendisi için önemli olan diğer bireyler ile kurduğu ilişkiye göre geliştirmektedir. Bireyin ilk kişiler arası ilişkisi ona bakım veren ebeveyni ile kurduğu ilişki olmaktadır. Bu ilişki birey tarafından içselleştirilmekte ve bireyin kendi kişiler arası tarzına yansımaktadır (Çelik, 2006).

1.3.2.2. Kişiler Arası Tamamlayıcılık

Bilişsel kişiler arası döngü kavramında “tamamlama ilkesi” kişiler arası ilişkileri yapılandırmada önemli yer tutmaktadır. Araştırmacılar ilişkide bulunan iki bireyin birbirlerinin davranışlarını karşılıklı olarak etkilediklerini belirtmektedir. Tamamlayıcılık prensibine göre bireyin davranışları karşısındaki bireyde belirli tepkiler ortaya çıkartmakta, anımsatmakta ya da cesaretlendirmektedir. Bu ilkeye göre birey kişiler arası ilişkilerde karşısındaki bireyde görmek istediği davranışı ortaya çıkarmak için o davranışı ortaya çıkarabilecek, o davranışın karşılığı olan, davranışlardan birini ortaya koyması gerekmektedir (Ryan, 2001). Yani birey “ben onun (x) şeklinde bir davranışta bulunmasını istiyorsam (y) şeklinde bir davranışta bulunmalıyım” şeklinde düşünmektedir.

Bilişsel kişiler arası döngüde tamamlama ilkesinde kontrol boyutu ve birlikte olma (yakınlık) boyutu olmak üzere iki boyut yer almaktadır (Oral, 2006). Kişiler arası kuramcılar tüm davranış örüntülerinin temelinde bu iki temel kişiler arası davranış boyutunun yer aldığını belirtmektedirler (Uluç, 2005):

Kontrol Boyutu: Baskın / Pasif olmak üzere iki nitelik bulunmaktadır. Baskınlık pasifliği, pasiflik baskınlığı doğurmaktadır. Yani baskın davranışlar diğer bireyde pasif davranışların ortaya çıkmasına neden olurken pasif davranışlar diğer bireyde baskın davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kişiler arası ilişkide baskınlık konumundaki birey ilişkiyi yönlendirme, kontrolü ele alma ihtiyacı içerisindeyken, pasiflik konumundaki birey ise yönlendirilmeye, uyum göstermeye yönelik bir ihtiyaç içerisindeyken.

Birlikte Olma (Yakınlık) Boyutu: Dostça / Düşmanca olmak üzere iki nitelik bulunmaktadır. Düşmanlık düşmanlığı, dostluk dostluğu doğurmaktadır. Yani dostça

davranışlar diğer bireyde dostça yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olurken düşmanca davranışlar aynı şekilde diğer bireyde düşmanca davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kişiler arası ilişkide dostluk konumundaki birey ilişki kurma, yakınlaşma ihtiyacı içerisindeyken, düşmanlık konumundaki birey ise tartışma, uzaklaşma ihtiyacı içerisindeyken.

Bu ilkeye göre Kiesler (1983), günlük yaşamda bireyin etkileşimde bulunduğu kişiyle ilişkisi hakkında kimin daha baskın, kontrol edici olduğu ya da arkadaşlık ve düşmanlık duygularının ne düzeyde olduğuna dair bir fikri olduğunu ve buna dayalı olarak kişiler arası ilişkilerini sürdürdüğünü belirtmektedir (Çelik, 2006).

Sullivan “tamamlama” kavramını duygusal süreçlerin karşılıklı olarak açıklamaktadır. Tamamlamanın oluşabilmesi için iki tarafın da bu ilişkiden mutluluk ya da hoşnutsuzluk duyması gerekmektedir. İki tarafında mutluluk duyduğu bir ilişkide bireyler etkileşimi sürdürme eğiliminde olmaktadır. Bu etkileşime “birleştirici” denilmektedir. Karşılıklı hoşnutsuzluğun olduğu ilişkide ise bireyler etkileşimi bitirme eğiliminde olmaktadır. Bu etkileşime ise “ayırıcı” denilmektedir.

1.3.3. Kişiler Arası Kabul Red ve Bilişsel Şemalar

Çocuklar kendilerine bakım veren kişi ile ilişki kurmak amacıyla bir takım davranışlar geliştirmektedirler. Bu davranışlar daha önce de belirtildiği gibi benliğe ve çevreye ilişkin bilgileri içeren zihinsel modeller içinde (zihinsel temsiller) örgütlenmektedir (Zihinsel modeller ve şemalar işlevleri bakımından birbirlerine benzemektedirler. Zihinsel modeller birey yeni bir ilişki içine girdiğinde aktive olmakta ve daha önceki ilişkileri referans alarak bu ilişkisini etkilemektedir). Bu zihinsel temsiller

bağlanma figürü ile olan etkileşim sonucunda onun ne kadar ulaşılabilir olduğuna ve çocuğa karşı duyarlı olup olmamasına bağlı olarak oluşmaktadır.

Ebeveynin çocuğa yönelik kabul içeren davranışları, onayı ve olumlu etkileşimi çocuğun kendisini bakıma ve sevgiye değer bir kişi olarak algılamasını sağlamaktadır (Natinsky, 2004). Bunun tam tersi bir tutum ise yani çocuğun ebeveyninden red algılaması ise kendisini sevmeye değer biri olarak görmemesine neden olacaktır. Aynı zamanda ebeveyn kabulünün bireyin çevresindeki bireyleri de güvenilir olarak algılamasına neden olurken ebeveyn reddinin ise bireyin çevresindekileri güvenilir olarak algılamamasına neden olacağı düşünülmektedir.

Yukarıda belirtilen açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda ebeveyn kabul ve reddinin anne-babaya yönelik kişiler arası şemalar ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çocuk ebeveyninden kabul algıladığında ona karşı göstereceği dostluk, düşmanlık, pasiflik ve baskınlık davranışlarının tamamlanma tepkileri ile karşılık bulacağına ilişkin bir beklenti oluşturacaktır. Kendisine yönelik kabul davranışları olan ebeveyn çocuğun dostça ve düşmanca tutumlarını dostça karşılayacak, yardıma ihtiyacı olduğunda baskın, yönlendirmek istediğinde ise pasif olacaktır. Ancak ebeveyninden red algılayan bir çocuğun kontrol ve yakınlık boyutu ile ilgili beklentilerinin farklı olacağı düşünülmektedir. Örneğin, çocuk red algıladığı için dostça bir tutum gösterse bile bunun anne baba tarafından dostça karşılanmayacağı algısını geliştirebilmektedir. Söz konusu araştırmada da çocuğun red algısı ve kişiler arası şemaları incelenmiştir.

Bir sonraki bölümde kişiler arası şemalar ile ilgili araştırmamız ile ilgili olduğu düşünülen çalışmalara yer verilmektedir.

1.3.4. Kişiler Arası Şemalar İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde Kişiler Arası Kabul Red Kuramı ile ilgili yapılmış çalışmaların araştırma konusu ile bağlantılı olduğu düşünülen bir bölümüne yer verilmiştir.

Brokaw ve McLemore (1983), çalışmalarında 8–14 yaş erkek çocukların düşmanca pasif ya da dostça pasif davranışlarla karşı karşıya kaldıklarında ne tarz tepkiler verdiklerini araştırmışlardır. Bulgular erkek çocukların tepkilerinin kişiler arası kuramın öne sürdüğü tamamlama tepkileriyle örtüştüğünü ortaya çıkarmıştır. Erkek çocukların kendilerine karşı sergilenen düşmanca pasif davranışlara düşmanca baskın tamamlama tepkileri ile, dostça-baskın davranışlara dostça-pasif tamamlama tepkileri ile karşılık verdikleri tespit edilmiştir.

Dittman ve Taylor (1995), boylamsal çalışmalarında 6 ay ile 1 yıl arasında değişen bir süre zarfında çocuklara dostça-baskın davranışlar da bulunan yetişkinlere erkek çocukların verdikleri tepkiler incelenmiştir. Çalışma sonucunda erkek çocukların yetişkinlerin bu davranışlarına sıklıkla dostça-pasif davranışlarla karşılık verdikleri saptanmıştır. Bununla birlikte bu çalışmada akran erkek çocukların birbirleri ile ilişkileri incelenmiştir. Sonuçlar çocukların akranlarından gördükleri davranışların karşılığı olarak tamamlanma davranışlarını her zaman göstermediklerini ortaya koymaktadır. (örneğin; düşmanca-pasif, bir davranışın literatür baskınlıkla tamamlanacağını öne sürerken bu çalışmada bu davranış biçimi, dostça-baskın bir davranışla tamamlanmıştır. Benzer şekilde düşmanca-baskın davranış, dostça-pasif davranışla tamamlanmıştır). Bu çalışma kişiler arası davranışların bireylerin statüsünün önemli bir değişken olduğunu ve bireylerin statülerine göre bireye karşı sergilenecek kişiler arası davranışların değişebileceğini ortaya koymuştur.

Shanon ve Guerney (1973) üniversite öğrencileri üzerinde kişiler arası döngüsel modeli test eden bir araştırma yürütmüşler ve araştırma sonucunda kişiler arası teorinin öne sürdüğü hipotezlere benzer ve farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Araştırmada dostça baskın davranışların dostça pasif reaksiyonları çağrıştırdığını, buna karşın dostça pasif davranışların beklenen dostça baskın reaksiyonlarla birlikte pasif reaksiyonları da çağrıştırdığını bulmuşlardır. Buna ek olarak düşmanca baskın davranışların tamamlama davranışı olarak düşmanca baskın davranışları ortaya çıkardıklarını bulmuşlardır. Bu çalışma, kişiler arası şemaların birliktelik boyutundaki davranışların beklenen tamamlama davranışları ile tamamlandığını ancak kontrol boyutunun beklenen tamamlama davranışları ile kısmen tamamlandığını ortaya koymaktadır.

Boyacıoğlu (1994), üniversite öğrencileri ile kişiler arası şemalar ve depresif belirtiler arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında kızların erkelere göre annelerinden daha fazla kontrol tepkileri; önemli diğerlerinden ise daha fazla birlikte olma tepkileri bekledikleri ve kızların erkelere göre dostluk ve baskınlık durumlarında önemli diğerlerinden daha fazla tamamlama tepkileri bekledikleri sonucuna ulaşmıştır.

Tolan (2002), çalışmasında üniversite öğrencilerinin kaygı belirtileri ile bağlanma tarzları ve kişiler arası şemaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre;

- Güvenli bağlanan bireyler dostluk, pasiflik ve baskınlık boyutlarında daha fazla; düşmanlık boyutunda ise daha az tamamlama tepkileri beklemektedirler.
- Korkulu ve saplantılı bağlanan bireyler dostluk, baskınlık ve pasiflik boyutlarında daha az, düşmanlık boyutunda ise daha fazla tamamlama tepkisi beklemektedirler.
- Olumlu kişiler arası şemalar güvenli bağlanma ile olumsuz kişiler arası şemalar ise güvensiz bağlanma biçimleri ve yüksek düzeyde kaygı ile ilişkilidir.

Önceki bölümlerde benlik ve diğerleri algısının oluşmasında bağlanma figürü ile yaşanan etkileşimlerin etkisi olduğu ifade edilmişti. Ebeveynle ilk bağ kurma biçimi bireyin kişiler arası ilişki durumlarında zihninde bilişsel ve duygusal temsiller oluşturmaya etki etmektedir (Collins, 2003). Tolan (2002)'ın araştırmasına bu açıdan bakacak olursak; güvenli bağlanan bireyler anne ile kurdukları bu olumlu bağ sayesinde diğer bireyler için de olumlu zihinsel temsiller oluşturmaktadır (kontrolü ele almak istediklerinde karşıdaki bireyin buna izin vereceğini, başka bir bireyin yönlendirmesine ihtiyaç duyduklarında ise karşılarındaki bireyin kontrolü ele alacaklarına ve dostça yaklaştıklarında dostça karşılık göreceklarına inanmaktadırlar). Anne ile bağlanması korkulu ve saplantılı olan bireyler ise diğerleri için daha olumsuz zihinsel temsiller oluşturmaktadır.

Çelik (2006) çalışmasında saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişiler arası şemalar arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir.

1.3.5. Araştırmanın Amacı

Sosyal bir varlık olan insanın aileden kabul ya da red algılaması diğerleri ile kurduğu ilişkileri önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle kabul-red algısının gerek birey gerekse bireyin diğerleri ile ilişkisine olan etkisi bu çalışmada ele alınmaktadır. Daha açık bir ifade ile bu araştırmanın temel amacı; ebeveyn reddi ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide kişiler arası şemaların aracı rolünü incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur:

- Ebeveyn Kabul-Red Algısı demografik değişkenlere (cinsiyet ve yaş grupları) göre farklılık göstermekte midir?

- Kişiler arası şemalar demografik değişkenlere (cinsiyet ve yaş grupları) göre farklılık göstermekte midir?
- Sürekli öfke düzeyi demografik değişkenlere (cinsiyet ve yaş grupları) göre farklılık göstermekte midir?
- Anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü var mıdır?
- Anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü var mıdır?
- Baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü var mıdır?
- Baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü var mıdır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın katılımcılarının demografik özellikleri, veri toplama süreci ve veri toplama araçları hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini Ankara’da öğrenim gören toplam 102 (56 kız, 46 erkek) öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar Ankara’da bulunan çeşitli ilköğretim okullarının öğrencilerinden seçilmiştir. Katılımcılara ilişkin demografik bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		TOPLAM	YÜZDE
CİNSİYET	KIZ	56	55%
	ERKEK	46	45%
YAŞ GRUPLARI	10-13 YAŞ	54	53%
	14-16 YAŞ	48	47%
SOSYOEKONOMİK DÜZEY (SED)	ALT SED	31	30%
	ORTA SED	48	47%
	ÜST SED	17	16%
ANNENİN EĞİTİM DÜZEYİ	İLKOKUL	48	47%
	ORTAOKUL	19	19%
	LİSE	29	28%
	ÜNİVERSİTE	6	6%
BABANIN EĞİTİM DÜZEYİ	İLKOKUL	26	26%
	ORTAOKUL	27	27%
	LİSE	34	33%
	ÜNİVERSİTE	15	15%

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amaçları doğrultusunda kullanılan veri toplama araçları ve bu ölçeklere ait psikometrik özellikler sunulmuştur.

2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formunda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, ailenin aylık geliri, anne ve babanın eğitim düzeyine yönelik soruları yanıtlamaları istenmiştir. Katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri demografik bilgi formunda yer alan ailenin aylık ortalama gelirini belirlemeye yönelik sorular ile tespit edilmiştir.

2.2.2. Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği (SÖÖT)

Özgün ismi ‘The State-Trait Anger and Anger Expression Scale olan ve 1983 yılında Spielberger, Jacobs, Russel ve Crane tarafından geliştirilen ölçeğin Türkiye uyarlaması Kadir Özer tarafından yapılmıştır. Ancak Durumluk Öfke alt testi Türkçe’ye uyarlanmamıştır. Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği 34 maddeden oluşmakta olup, Sürekli Öfke (10 madde) ve Öfke İfade Tarzı (24 madde) alt ölçeklerini içermektedir. Öfke İfade Tarzı alt ölçeğinin ayrıca 3 ayrı alt ölçeği vardır: Kontrol Altına Alınmış Öfke (öfke/kontrol, 8 madde), Dışa Yöneltilen Öfke (öfke/dışta, 8 madde) ve İçe Yöneltilen Öfke (öfke/içte, 8 madde).

Ölçek her bir madde için 1 ve 4 arasında değişen likert tipi bir puanlamaya sahiptir. Hemşirelik okulu, lise ve üniversite öğrencileri, yöneticiler ve nevrotik bireyleri kapsayan farklı örneklemeler üzerinde yapılan çalışmalarda Sürekli Öfke Ölçeğinin güvenirlik katsayılarının 0.68 ile 0.84 arasında değiştiği görülmüştür. Öfke/dışta, öfke/içte ve öfke/kontrol alt ölçeklerinin güvenirlik katsayılarının sırasıyla 0.78, 0.62 ve 0.84 olduğu bulunmuştur (Özer, 1994; Savaşır ve Şahin, 1997).

10-16 yaş grubu ergenler ile yapılan bu çalışmada ise Sürekli Öfke ölçeğinin cronbach alpha değeri .81 olarak bulunmuştur.

2.2.3. Çocuk/Ergen Ebeveyn Kabul Red Ölçeği/Kontrol

Ebeveyn Kabul-Red Ölçeğinin (EKRÖ) asıl formu (Parental Acceptance Rejection Quastionnaire, PARQ), Rohner, Saavedra ve Gramim (1978) tarafından geliştirilmiştir. Rohner ölçeğe algılanan “ebeveyn kontrolü”nü de ikinci bir boyut olarak eklemiştir. On üç maddeden oluşan Kontrol alt ölçeğinin eklenmesiyle birlikte Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ), “Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği” (EKRÖ/K) olarak adlandırılmıştır. Kontrol alt ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışmaları Rohner ve Brothers (1999) tarafından yapılmıştır. EKRÖ/K, 60 maddeden oluşan ölçek 4 alt testi ve kontrolü ölçeğin 13 maddelik alt ölçeği ile 73 maddelik son halini almıştır.

1. Sıcaklık/Şefkat alt ölçeği (20 Madde)
 2. Düşmanlık/Saldırganlık alt ölçeği (15 Madde)
 3. İhmal/ Kayıtsızlık alt ölçeği (15 Madde)
 4. Ayırıştırılmamış Red alt ölçeği (10 Madde)
- * Kontrol Ölçeği (13 Madde)

EKRÖ’de bu dört alt ölçeğe ait puanların toplanması ile elde edilen "EKRÖ toplam puanı", bireyin anne veya babası ile ilişkisinde ne kadar kabul-red algıladığının genel bir ölçümünü vermektedir. EKRÖ/K 4'lü Likert tipi bir ölçektir ve uygulama sırasında çocuktan her madde için “hemen hemen her zaman doğru”, “bazen doğru”, “nadiren doğru” ve “hiçbir zaman doğru değil” seçeneklerinden birini işaretlemesi istenir. Puanlamada; “hemen hemen her zaman doğru” değil yanıtına 4 puan, “bazen doğru” yanıtına 3 puan, “nadiren doğru” yanıtına 2 puan ve “hiçbir zaman doğru değil” yanıtına

1 puan verilir. EKRÖ için toplam puan hesaplanırken Kontrol alt testi puanı dahil edilmez. “Sıcaklık/Şefkat” alt testinin tüm maddeleri ters puanlanarak “Saldırganlık/Düşmanlık”, “İhmal/Kayıtsızlık” ve “Ayrışmamış Red” alt testlerinden alınan puanlara eklenir. EKRÖ'den alınan yüksek puan yüksek düzeyde reddetmenin algılandığını gösterir.

Çocuğun ebeveyninin kontrolüne yönelik algılarını ölçme amacıyla geliştirilmiş Kontrol alt ölçeği EKRÖ'den tamamen ayrı değerlendirilmektedir. Bu alt ölçekten alınabilecek puanlar 13 ile 52 puan arasında değişmektedir. 13-26 arası puanlar "düşük kontrol", 27-39 arası puanlar "ılımlı kontrol", 40-45 arası puanlar "sıkı kontrol" ve 46- 52 arası puanlar ise "katı kontrol" olarak değerlendirilmektedir.

EKRÖ, 26'dan fazla dile çevrilmiş ve yaklaşık 60 ülke ve etnik gruptan katılımcılarla yapılan 230'dan fazla araştırmada kullanılmıştır. Afrika, Asya, Karayipler ve A.B.D.'deki ana etnik gruplardan gelen 7152 katılımcının yer aldığı bir meta-analizde Cronbach Alfa katsayısı .89 olarak saptanmıştır. Test-tekrar-test güvenirliği ise .62 olarak bulunmuştur. Yapılan kültürlerarası çalışmaların analizleri testin güvenilir ve geçerli olduğunu göstermiştir. (Khaleque ve Rohner, 2002).

EKRÖ'nün Çocuk EKRÖ ve Yetişkin EKRÖ olmak üzere iki ayrı formu vardır. Çocuk EKRÖ, 9-17 yaşlar arasındaki çocukların anne-babalarıyla ilişkilerinde algıladıkları kabul-reddi, Yetişkin EKRÖ ise 17 yaş üstündeki bireylerin çocukluklarında algılamış oldukları ebeveyn kabul-reddini değerlendirmektedir.

Khaleque ve Rohner (2002) tarafından yapılan meta-analiz çalışmasında EKRÖ'nün çocuk formunda ebeveyn reddine ait iç tutarlık .89'dur. Rohner ve Khaleque

(2003) tarafından yapılan çalışma ile de Kontrol Ölçeğine ait iç tutarlık ise .71 olarak bulunmuştur.

Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ) Türkçe 'ye ilk olarak Erdem (1990) tarafından uyarlanmıştır. Bu çalışmada alt ölçeklere ait iç tutarlık değerleri .78 ile .90 arasında değişirken ölçeğin tamamına ait iç tutarlık .95 olarak bulunmuştur.

Çocuk/Ergen EKRÖ/K'nin ülkemizdeki güvenirlik ve geçerlik çalışması Varan (2003) tarafından yapılmıştır. Yaşları 9 ile 18 arasında değişen 1657 denekle yapılan çalışmada Çocuk/Ergen EKRÖ'nün hem Anne hem de Baba formlarına ait alt ölçeklerin Cronbach Alpha içtutarlık katsayıları .82 ile .96 arasında değişmiştir. Her iki form içinde toplam içtutarlık katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini irdeleyen faktör analizi sonuçları da, Çocuk/Ergen EKRÖ'nün Anne ve Baba formlarının ülkemizdeki geçerliğini desteklemiştir.

10-16 yaş grubu ergenler ile yapılan bu çalışmada Anne Kabul Reddi ölçeğinin cronbach-alpha değerlerine bakıldığında, Anne Kabul Reddi toplam cronbach-alpha değeri .82, Anne Sıcaklık-Sevgi alt boyutu .79, Anne Düşmanlık Saldırganlık alt boyutu .75, Anne Kayıtsızlık İhmal alt boyutu .78, Anne Ayrışmamış Red alt boyutu, .80 olarak bulunmuştur. Baba Kabul Reddi ölçeğinin cronbach-alpha değerlerine bakıldığında ise, Baba Kabul Reddi toplam cronbach-alpha değeri .83, Baba Sıcaklık-Sevgi alt boyutu .79, Baba Düşmanlık Saldırganlık alt boyutu .78, Baba Kayıtsızlık İhmal alt boyutu .78, Baba Ayrışmamış Red alt boyutu, .81 olarak bulunmuştur.

2.2.4. Kişiler Arası Şemalar Ölçeği

Safran ve arkadaşları (1988) kişiler arası şemaların değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulayarak bir ölçek geliştirmişler ve yaptıkları çalışmalar çerçevesinde ölçeği yeniden düzenlemişlerdir.

Kişiler Arası Şema Ölçeği (KŞÖ), Kiessler (1983) tarafından “Kişiler Arası döngüdeki” 16 kişiler arası özelliği temel alan 16 senaryo içermektedir. Her bir senaryo için deneklerden, kendilerini kutuplu döngüde tanımlanan bir davranışı yaparken hayal etmeleri istenmektedir. Daha sonra deneklere, onların bu davranışları karşısında, diğer kişilerin nasıl davranacakları sorulmaktadır. Deneklerin bunları kendilerine verilmiş şu 8 tepki arasından seçmeleri istenmektedir (Baldwin, Patrick, Keelan ,1999):

- A. Sorumluluğu üstlenir ya da beni etkilemeye çalışır.
- B. Güvenini kaybeder ya da gücendir.
- C. Sabırsızlık gösterir ya da kavga çıkarır.
- D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
- E. Bana katılır ya da itiraz etmez.
- F. Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.
- G. Yakın ya da dostça davranır
- H. İlgi gösterir ya da düşündüklerini açıkça söyler

Sonraki aşamada ise deneklerden, o durum için karşıdaki kişiden bekledikleri tepkinin hoşlarına gidip gitmediğini derecelendirmeleri istenmektedir. Böylelikle deneklerin, diğer kişilerin onlara davranışlarına karşı nasıl tepkide bulunacaklarına yönelik beklentilerinin (kişiler arası şemalar) değerlendirilmesiyle, onların davranışlarına rehber olan kurallar ve stratejiler hakkında yordamalar yapılabilmektedir.

Deneklerin seçecekleri yanıtların -1,-5, 0, +1,+5 arasında değişen farklı değerleri bulmaktadır. Bu nedenle toplam 16 madde üzerinden kişiler arası tepkilerin puan aralığı -16 ve +16 arasında değişmektedir. Ölçekte ayrıca kişiler arası kuramdaki tamamlama değişkeni, düşmanca, dostça, pasif ve baskın durum alt ölçekleriyle ayrı ayrı puanlanmaktadır. Tamamlama puanları da -1,-5, 0, +1,+5 arasında değiştiği için her bir alt ölçek için toplam 3 madde üzerinden hesaplanan puanların aralığı -3ve +3 olmaktadır (Baldwin, Patrick, Keelan ,1999). Pozitif değerler tamamlama tepkilerinin beklendiğine, negatif değerler ise tamamlama karşıtı tepkiler beklendiğine işaret eder.

Ölçekteki tepkilerin bazılarının açıkça olumlu, bazılarının açıkça olumsuz olmasına karşın belirsiz olan tepkiler de bulunmaktadır. Bu nedenle, bir tepkinin istenirliği duruma ya da kişiye bağlı olarak değişiklik göstermekte; istenirliği değerlendirmek amacıyla her tepki bir Likert tipi (1-7) bir ölçek ile değerlendirme yapılmaktadır. İstenirlik puanları genel olarak 16 madde üzerinden hesaplandığında, puan aralığı 16-112 arasında değişmektedir.

Özetle KŞÖ aşağıdaki alanlarda değerlendirme yapılmasına imkan sağlamaktadır (Boyacıoğlu ve Savaşır, 1995)

a) Kişiler Arası Tepkiler: Katılımcılar, önemli diğerlerinden daha çok hangi tepkileri (kontrol, güven, sosyallik, birlikte olma) bekliyorlar?

b) Kişiler Arası Durumlar: Katılımcılar, önemli diğerlerinden hangi kişiler arası durumlarda (dostluk, düşmanlık, baskınlık, pasiflik) hangi tepkileri bekliyorlar? Hangi kişiler arası durumlar tamamlanıyor/tamamlanmıyor? Başka bir deyişle katılımcılardaki bilişsel kişiler arası döngü nasıl?

c) İstenirlik: Katılımcılar, önemli diğerlerinden bekledikleri ne derece hoşnutlar (tepkilerin istenirliği)? Ya da hangi kişiler arası durumların tamamlanmasından /tamamlanmamasından ne derece hoşnutlar (durumların istenirliği)?

d) Önemli Diğerleri: Ölçekteki bu boyutlar anne, baba, arkadaş açısından ne gibi özellikler, benzerlikler ya da farklılıklar gösteriyor?

KŞÖ' de 1,5 ve 16. sorular baskınlık boyutunu; 3,7,14. sorular pasiflik boyutunu; 4,8,11,12 ve 15. sorular dostluk boyutunu ve geriye kalan 2,9,10 ve 13. sorular da düşmanlık boyutunu oluşturmaktadır.

Hill ve Safran'ın yürüttüğü geçerlik ve güvenirlik çalışmasında KŞÖ' nün kişiler arası kuramda sözü edilen tepkideki tamamlama olgusunu geçerli bir şekilde değerlendirdiği belirtilmektedir. Araştırmacıların, kontrol, birlikte olma ve istenirlik boyutları üzerinde yaptıkları test-tekrar-test güvenirlik çalışmalarında; ölçeğin birlikte olma ve istenirlik boyutları açısından güvenirlik katsayıları yüksek bulunurken (birlikte olma=.88, istenirlik=.87), kontrol boyutunun düşük (.44) olduğu rapor edilmektedir (Akt: Erdem, 2002, s.45).

KŞÖ'nin Türk örnekleminde uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Boyacıoğlu ve Savaşır (1995) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği, kapsam geçerliği, test-tekrar test güvenirliği ve faktör yapısına ilişkin çalışmalar yapılmıştır.

Faktör analizi çalışması, Türkçe KŞÖ'nün kuramsal beklentiler ve orijinal KŞÖ'deki maddeler ile bağlantılı olarak güçlü bir faktör örüntüsüne sahip olduğunu göstermektedir (Soygüt ve Savaşır, 2001).

Ölçeğin yapı geçerliği depresif belirti grupları (düşük, orta ve yüksek) ayırt ediciliği açısından incelenmiştir. Depresif belirtiler için Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, KŞÖ'ndeki tüm alt boyutlar, BDÖ'ndeki üç grup açısından istatistiksel olarak anlamlı şekilde ayırt edici bulunmuştur. Böylece, KŞÖ'nin alt boyutlarının (kişiler arası tepkiler, kişiler arası durumlar ve istenirlik) güçlü bir yapı geçerliğine sahip olduğu belirtilmiştir (Soygüt ve Savaşır, 2001).

Ölçeğin anne, baba ve kardeş formlarının güvenirliği test-tekrar test tekniği ile değerlendirilmiştir. Ölçekte yer alan kişiler arası tepkilerin (kontrol, sosyallik, birlikte olma, güven) güvenirlik katsayıları anne, baba ve arkadaş formlarının üçünde de istatistiksel olarak ($r=.51$ ile $.82$ aralığında) anlamlı bulunmuştur. KŞÖ'deki baskınlık ölçeği dışındaki dostluk, pasiflik ve düşmanlık alt ölçeklerinin test tekrar- test güvenirlik katsayılarının ($r=.59$ ile $.77$ aralığında) yüksek olduğu saptanmıştır. Ölçekte yer alan kişiler arası tepkilerin (kontrol, sosyallik, birlikte olma, güven) güvenirlik katsayıları anne, baba ve arkadaş formlarının üçünde de istatistiksel olarak ($r=.51$ ile $.82$ aralığında) anlamlı bulunmuştur. KŞÖ'nin istenirlik boyutuna ilişkin test-tekrar test uygulaması sonucunda, anne, baba ve arkadaş formlarında güvenirlik katsayıları yüksek bulunmuştur (Boyacıoğlu ve Savaşır, 1995).

Genel olarak değerlendirildiğinde; faktör analizi bulguları kişiler arası kuramda belirtilen dostluk, düşmanlık, baskınlık ve pasiflik temel boyutlarının geçerliği hakkında önemli bir kanıt oluşturduğu düşünülmektedir. KŞÖ'nin güvenirliği ve geçerliğine ilişkin

tüm bulgular birlikte ele alındığında; ölçeğin kabul edilebilir sınırlarda güvenirlik ve geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir (Soygüt ve Savaşır, 2001).

10-16 yaş grubu ergenler ile yapılan bu çalışmada Anneye yönelik Kişiler arası şemalar ölçeğinin cronbach-alpha değerlerine bakıldığında, Anne Baskınlık alt boyutu .72, Anne Pasiflik alt boyutu .75, Anne Dostluk alt boyutu .76, Anne Düşmanlık alt boyutu, .73 olarak bulunmuştur. Babaya yönelik Kişiler Arası Şemalar ölçeğinin cronbach-alpha değerlerine bakıldığında ise, Baba Baskınlık alt boyutu .75, Baba Pasiflik alt boyutu .75, Baba Dostluk alt boyutu .76, Baba Düşmanlık alt boyutu, .74 olarak bulunmuştur.

2.3. İşlem

Araştırmaya başlamadan önce Ankara Üniversitesi Etik Kurulu onayı alınmıştır. Etik Kurul onayının ardından okullara gidilerek araştırmaya katılmayı kabul eden öğrenciler aracılığı ile ailelerden bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Bilgilendirilmiş onam alınan çocuklara ölçekler uygulanmıştır. Ölçekler başlarına yönerge eklenerek katılımcılara değişimli sırada araştırmacı tarafından verilmiştir. Uygulamadan önce çalışmanın amacına yönelik kısa bir açıklama yapılarak, katılımcıların kimlik bilgisinin gerekmediği ve verilen bilgilerin sadece araştırma için kullanılacağına yönelik bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcılara istedikleri zaman ölçek doldurmayı bırakabilecekleri ve araştırmaya katılmaktan vazgeçebilecekleri belirtilmiştir. Araştırmada yer alan sorular ve ölçekler katılımcıların kendileri tarafından, birebir olarak yanıtlanmıştır. Ölçeklerin uygulanma süresi yaklaşık olarak 30 dakikadır.

3. BULGULAR

Bu araştırmanın temel amacı; ebeveyn reddi ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide kişiler arası şemaların aracı rolünü incelemektir. Araştırmanın temel amacının yanı sıra, araştırmada ele alınan değişkenler ile cinsiyet ve yaş grupları demografik değişkenleri arasındaki ilişki de incelenmiştir.

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın soruları doğrultusunda elde edilen verilere ilişkin yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Önce demografik değişkenler açısından sırasıyla Sürekli Öfke Ölçeği toplam puanlarına ilişkin t testi sonuçları, Ebeveyn Kabul Reddi ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin t testi sonuçları, Kişiler Arası Şemalar Ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin t testi sonuçlarına ilişkin bulgular verilecek ardından model analizine ilişkin bulgulara geçilecektir.

3.1. Sürekli Öfke Ölçeği t Testi Sonuçları

Katılımcıların cinsiyet ve yaş grubu düzeylerine göre sürekli öfke ölçeğinden elde ettikleri puan ortalama ve standart sapmaları Tablo 2’de gösterilmiştir.

İlk olarak, sürekli öfke düzeyleri için elde edilen puanların cinsiyet yönünden farklılık gösterip göstermediğine bağımsız gruplar için t-testi analizi ile bakılmıştır. Buna göre, sürekli öfke düzeyi açısından, cinsiyetler ($t = ,262$ $p = ,794$) arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. İkinci olarak sürekli öfke düzeyleri için elde edilen puanların yaş grupları yönünden farklılık gösterip göstermediğine bağımsız gruplar için t-testi analizi ile bakılmıştır. Elde edilen sonuçlarda sürekli öfke düzeyi açısından yaş grupları ($t = -1,638$

$p=,105$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (Bkz Tablo 2). Buna göre, 14-16 yaş grubundaki katılımcıların ($x=23,71$) sürekli öfke düzeyi 10-13 yaş grubundaki katılımcılardan ($x= 21,33$) daha yüksek çıkmıştır ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($t=-1,638$ $p=0,007$) (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Sürekli Öfke Ölçeği Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre t-Testi Sonuçları

	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Sürekli Öfke</i>	Kız	56	22,625	8,32862	0,262	100	0,794
	Erkek	46	22,2391	6,08526			
	<i>Yaş Grubu</i>	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
	10-13 yaş	54	21,3333	7,42256	-1,988	100	0,007*
	14-16 yaş	48	23,7083	7,17845			

* $p < .05$

3.2. Ebeveyn Kabul Reddi Ölçeği t Testi Sonuçları

Katılımcıların cinsiyet ve yaş grubu düzeylerine göre ebeveyn kabul reddi ölçeğinden elde ettikleri puan ortalama ve standart sapmaları sırasıyla Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

İlk aşamada araştırma değişkenlerinin cinsiyetler arası karşılaştırmaları değerlendirilmiştir. İlk olarak, algılanan kabul-red düzeyleri (EKRÖ anne baba formları) için elde edilen puanların cinsiyet yönünden farklılık gösterip göstermediğine bağımsız

gruplar için t-testi analizi ile bakılmıştır. Buna göre, anne kabul veya reddi açısından, cinsiyetler arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ($t= ,809$ $p= ,420$). Ancak **baba kabul reddi açısından cinsiyetler** arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Buna göre, katılımcıların babalarından algıladıkları red kızlarda ($x= 211,07$) erkeklere ($x= 195,85$) göre daha yüksek çıkmıştır ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($t= 2, 661$ $p= , 009$). (Bkz tablo 3).

Ebeveyn kabul reddinin alt boyutları açısından cinsiyetler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını bulabilmek için yapılan analiz sonuçlarına göre;

- Katılımcıların **babalarından algıladıkları düşmanlık-saldırganlık** kızlarda ($x=54,07$) erkeklere göre ($x= 48,57$) daha yüksek çıkmıştır ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($t=2,999$ $p= ,004$).
- Benzer şekilde katılımcıların **babadan algıladıkları ayrışmamış red** kızlarda ($x= 35,68$) erkeklere göre ($x= 31,65$) daha yüksek çıkmıştır ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($t=3,068$ $p= ,003$).

Tablo 3. Ebeveyn Kabul Reddi Ölçeği Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	sd	p
Anne Sıcaklık Sevgi	Kız	56	68,9091	8,63943	-0,69	99	0,945
	Erkek	46	69,0217	7,63468			
Anne Düşmanlık Saldırganlık	Kız	56	50,6786	8,95871	-0,572	100	0,569
	Erkek	46	49,0217	12,09681			
Anne Kayıtsızlık İhmal	Kız	56	52,7857	6,70336	0,627	100	0,532
	Erkek	46	51,9348	6,94871			
Anne Ayrışmamış Red	Kız	56	34,8393	6,2458	1,68	100	0,096
	Erkek	46	32,6522	6,89031			

Anne Kabul Reddi	Kız	56	206,9818	27,06815	0,809	99	0,42
	Erkek	46	202,6304	26,71858			
Baba Sıcaklık Sevgi	Kız	56	69,6071	10,05562	1,859	100	0,066
	Erkek	46	65,7609	10,80161			
Baba Düşmanlık	Kız	56	54,07	7,34564	2,999	77,996	0,004*
	Erkek	46	48,57	10,52542			
Baba Kayıtsızlık İhmal	Kız	56	51,7143	7,37493	1,213	100	0,228
	Erkek	46	49,8696	7,96272			
Baba Ayrışmamış Red	Kız	56	35,68	5,87478	3,068	100	0,003*
	Erkek	46	31,6522	7,3793			
Baba Kabul Reddi	Kız	56	211,0714	26,77771	2,661	100	0,009*
	Erkek	46	195,8478	30,98169			

* $p < .05$

Algılanan kabul-red düzeyleri (EKRÖ anne baba formları) için elde edilen puanların yaş grubu yönünden farklılık gösterip göstermediğine bağımsız gruplar için t-testi analizi ile bakılmıştır. Buna göre, anne kabul veya reddi ve alt boyutları açısından, yaş grupları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Ayrıca baba kabul veya reddi ve alt boyutları açısından da yaş grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Ebeveyn Kabul Reddi Ölçeği Yaş Gruplarına Göre t-Testi Sonuçları

	Yaş Grupları	N	Ort.	SS	t	sd	p
Anne Sıcaklık Sevgi	10-13 yas	53	68,8302	9,28758	-0,168	99	0,867
	14-16 yas	48	69,1042	6,78935			
Anne Düşmanlık	10-13 yas	54	49,3704	10,53529	-0,572	100	0,569
	14-16 yas	48	50,5625	10,46759			

<i>Anne Kayıtsızlık İhmal</i>	10-13 yas	54	52,4074	7,62201	0,009	100	0,993
	14-16 yas	48	52,3958	5,8044			
<i>Anne Ayırışmamış Red</i>	10-13 yas	54	33,6296	7,30804	-0,361	100	0,719
	14-16 yas	48	34,1042	5,77316			
<i>Anne Kabul Reddi</i>	10-13 yas	53	203,9434	31,0709	-0,414	99	0,68
	14-16 yas	48	206,1667	21,5558			
<i>Baba Sıcaklık Sevgi</i>	10-13 yas	54	68,2407	10,91638	0,373	100	0,71
	14-16 yas	48	67,4583	10,16242			
<i>Baba Düşmanlık</i>	10-13 yas	54	51,1667	10,49663	-0,484	100	0,629
	14-16 yas	48	52,0625	7,79909			
<i>Baba Kayıtsızlık İhmal</i>	10-13 yas	54	50,9074	8,35366	0,035	100	0,972
	14-16 yas	48	50,8542	6,89122			
<i>Baba Ayırışmamış Red</i>	10-13 yas	54	33,4259	7,36284	-0,68	100	0,498
	14-16 yas	48	34,3542	6,29586			
<i>Baba Kabul Reddi</i>	10-13 yas	54	203,7407	33,15213	-0,168	100	0,867
	14-16 yas	48	204,7292	25,35177			

3.3. Kişiler Arası Şemalar Ölçeği t Testi Sonuçları

Katılımcıların cinsiyet ve yaş grubu düzeylerine göre kişiler arası şemalar ölçeğinden elde ettikleri puan ortalama ve standart sapmaları Tablo 5 ve Tablo 6’da gösterilmiştir.

İlk aşamada araştırma değişkenlerinin cinsiyetler arası karşılaştırmaları değerlendirilmiştir. İlk olarak, kişiler arası şemalar ölçeğinin alt boyutları için elde edilen puanların cinsiyet yönünden farklılık gösterip göstermediğine bağımsız gruplar için t-testi analizi ile bakılmıştır. Buna göre,

- Katılımcıların *anne baskınlık* alt boyutu kızlarda ($x=,4018$, $ss= 1,09719$) erkeklere göre ($x= - ,1196$ $ss= 1,16516$) daha yüksek çıkmıştır ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($t=2,322$ $p= ,022$).
- Katılımcıların *anne düşmanlık* alt boyutu erkeklerde ($x= ,3152$ $ss= ,99084$) kızlara göre ($x= -,2321$ $ss= 1,35165$) daha yüksek çıkmıştır ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($t= -2,287$ $p= ,024$).
- Katılımcıların *baba düşmanlık* alt boyutu erkeklerde ($x= ,7283$ $ss= 1,39326$) kızlara göre ($x= -,1071$ $ss= 1,09840$) daha yüksek çıkmıştır ve bu fark istatistiksel açıdan anlamlıdır ($t= -3,386$ $p=,001$). (Bkz Tablo 5).

Tablo 5. Kişiler Arası Şemalar Ölçeği Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Anne Baskınlık</i>	Kız	56	0,4018	1,09719	2,322	100	,022*
	Erkek	46	-0,1196	1,16516			
<i>Anne Pasiflik</i>	Kız	56	0,1071	1,10254	-0,204	100	0,839
	Erkek	46	0,1522	1,11987			
<i>Anne Dostluk</i>	Kız	56	1,1786	1,30881	1,604	100	0,112
	Erkek	46	0,7717	1,23246			
<i>Anne Düşmanlık</i>	Kız	56	-0,2321	1,35165	-2,287	100	0,024*
	Erkek	46	0,3152	0,99084			
<i>Baba Baskınlık</i>	Kız	56	0,3036	1,20483	1,428	100	0,157
	Erkek	46	-0,0326	1,15663			
<i>Baba Pasiflik</i>	Kız	56	0,0804	1,02148	-0,728	100	0,469
	Erkek	46	0,2391	1,18199			

<i>Baba Dostluk</i>	Kız	56	0,7054	1,45157	1,317	100	0,191
	Erkek	46	0,3152	1,53246			
<i>Baba Düşmanlık</i>	Kız	56	-0,1071	1,0984	-3,386	100	0,001*
	Erkek	46	0,7283	1,39326			

* $p < .05$

Kişiler arası şemalar ölçeğinin alt boyutları için elde edilen puanların yaş grubu yönünden farklılık gösterip göstermediğine bağımsız gruplar için t-testi analizi ile bakılmıştır. Buna göre, anneye yönelik kişiler arası şemalar ölçeği alt boyutları açısından, yaş grupları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Ayrıca babaya yönelik kişiler arası şemalar ölçeği alt boyutları açısından da yaş grupları arasında anlamlı bir olmadığı tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Kişiler Arası Şemalar Ölçeği Yaş Gruplarına Göre T-Testi Sonuçları

	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Anne Baskınlık</i>	Kız	54	0,2593	1,21601	0,859	100	0,392
	Erkek	48	0,0625	1,07992			
<i>Anne Pasiflik</i>	Kız	54	0,1296	0,98184	0,021	100	0,983
	Erkek	48	0,125	1,23985			
<i>Anne Dostluk</i>	Kız	54	1,1204	1,19723	1,045	100	0,299
	Erkek	48	0,8542	1,37593			
<i>Anne Düşmanlık</i>	Kız	54	0,0093	1,20334	-0,047	100	0,962
	Erkek	48	0,0208	1,26726			
<i>Baba Baskınlık</i>	Kız	54	0,2222	1,31273	0,631	100	0,53
	Erkek	48	0,0729	1,04163			
<i>Baba Pasiflik</i>	Kız	54	0,213	1,05331	0,595	100	0,553
	Erkek	48	0,0833	1,14545			

Baba Dostluk	Kız	54	0,5833	1,47223	0,385	100	0,701
	Erkek	48	0,4688	1,53126			
Baba Düşmanlık	Kız	54	0,4444	1,23879	1,446	100	0,151
	Erkek	48	0,0729	1,35658			

3.4. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Araştırma kapsamında ilk olarak, yapısal eşitlik modelleri test edilmeden önce, ele alınan değişkenler arasındaki korelasyonları incelemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır. Daha sonra, araştırmanın amacı doğrultusunda, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanarak, Analysis of Moment Structures (AMOS) istatistik paket programında, araştırma verilerinin model için kabul edilebilir bir uyum gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla ölçüm modelleri test edilmiştir. Ölçüm modelleri test edildikten sonra, maksimum olabilirlik (maximum likelihood) yöntemiyle yapısal modeller test edilmiştir.

Önerilen modelin veriye ne oranda uyum gösterdiğini belirlemek amacıyla çeşitli uyum ya da uygunluk indeksleri kullanılmaktadır. Uyum indeksleri, elde edilen verinin hipotetik modele uygunluğunu test edebilmesi açısından önemlidir (Meydan ve Şeşen, 2011). Bu çalışmada, yaygın olarak kullanılan χ^2 (Ki-kare), χ^2/sd , GFI (Goodness of Fit Index- Uyum İyiliği İndeksi), AGFI (Adjustment Goodness of Fit Index- Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi), CFI (Comparative Fit Index- Karşılaştırmalı Uyum İndeksi) ve RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation-Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü) uyum indeksleri kullanılmıştır.

χ^2 testi, geliştirilen model ile gözlem değişkenlerine ait kovaryans yapısında ortaya çıkan modelin farklı olup olmadığı hipotezini test etmektedir. Bu açıdan, χ^2 değerleri geliştirilen model ile eldeki verinin uyuşmadığını göstermektedir. Küçük ya da istatistiksel olarak anlamsız değerler iyi uyuma işaret etmektedir (Şimşek, 2007). χ^2 değerinin örneklem sayısının artışından etkilenmesi ve örneklem büyüdükçe istatistiksel anlamlılık kazanması nedeniyle diğer uyum indekslerinin kullanılması önerilmektedir (Byrne, 2001). Bunlardan ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı (χ^2/sd) uyum ölçütü olarak kullanılabilmekte ve bu oranın 3'ten küçük olması iyi uyum; 5'e kadar olan değerler ise yeterli uyum göstergesi olarak kabul edilmektedir (Kelloway, 1998). Diğer uyum indekslerinden RMSEA değerinin 0.05'e eşit veya küçük olması, model ile veri arasında mükemmel uyum; 0.08'e kadar olan değerlerin ise (0.08 de yeterli bir uyum değeri olarak kabul edilmektedir) kabul edilebilir bir uyum olduğunu göstermektedir (Hu ve Bentler, 1999, Sümer, 2000). GFI, AGFI ve CFI uyum indeksi değerlerinin artması uyum iyiliğinin göstergesidir. GFI, AGFI ve CFI değerlerinin 0.90 ve üzerinde olması iyi uyum göstergesi olarak kabul edilmektedir (Byrne, 1998, Kline, 2005). Ayrıca, hata ilişkilendirmeleri gerçekleştirilmiş modellerin hangisinin daha iyi uyum gösterdiğini belirlemek amacıyla Ki-kare fark testi (Chi-square difference test) kullanılmıştır (Steiger, Shapiro ve Browne, 1985).

Bu araştırmada, ergenlerin ebeveyn kabul-red algısı ile öfke düzeyleri arasında anne ve babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolünü test etmek amacıyla oluşturulan yapısal modeller test edilmiştir.

Araştırma kapsamında, ergenlerin öfke düzeylerine yönelik modelleri oluşturabilme amacıyla, yapısal eşitlik modeline geçilmeden önce, araştırmada ele alınan değişkenler arasındaki ilişki incelenmiş ve korelasyon değerlerine ilişkin bulgulara Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Değişkenler Arası Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1. EKAR-A-topl.	-																		
2. EKAR-A-SS	-.77**	-																	
3. EKAR-A-DS	.90**	-.47**	-																
4. EKAR-A-Kİ	.91**	-.68**	.74**	-															
5. EKAR-A-AR	.88**	-.48**	.86**	.76**	-														
6. EKAR-B-topl.	.60**	-.45**	.50**	.61**	.53**	-													
7. EKAR-B-SS	-.45**	.59**	-.27**	-.42**	-.27**	-.77**	-												
8. EKAR-B-DS	.57**	-.24*	.59**	.57**	.58**	.88**	-.47**	-											
9. EKAR-B-Kİ	.56**	-.46**	.41**	.61**	.48**	.93**	-.68**	.76**	-										
10. EKAR-B-AR	.48**	-.18	.46**	.51**	.54**	.85**	-.41**	.85**	.79**	-									
11. KŞ-A-BAS	.25*	-.13	.27**	.16	.29**	.21*	-.08	.28**	.14	.23*	-								
12. KŞ-A-DÜŞ	.31**	-.26**	.30**	.22*	.28**	.40**	-.26**	.39**	.33**	.42**	.29**	-							
13. KŞ-A-PAS	-.05	.02	-.06	-.02	-.05	-.03	.06	-.01	-.03	.01*	-.25*	-.07	-						
14. KŞ-A-DOS	.11	-.11	.11*	.11*	.04*	.09	-.02	.13	.05	.09	.26**	.28**	-.17	-					
15. KŞ-B-BAS	.28**	-.18	.29**	.23*	.25*	.08	-.04	.11	.03	.09	.58**	.20*	-.25*	.39**	-				
16. KŞ-B-DÜŞ	.17	-.14	.15	.17	.12	.37**	-.35**	.31**	.31**	.27**	.06	.42**	-.18	.22*	.11	-			
17. KŞ-B-PAS	-.14	.10	-.16	-.07	-.14	-.02	.04	-.07	.03	.03	-.20*	-.06	.55**	-.11	-.19	-.18	-		
18. KŞ-B-DOS	.36**	-.40**	.25*	.36**	.24*	.47**	-.46**	.35**	.45**	.35**	.19	.37**	-.24*	.49**	.23*	.43**	-.30**	-	
19. ÖFKE	.39**	-.28**	.40**	.30**	.34**	.17	-.20*	.14	.13	.07	.27**	.27**	-.07	.18	.26**	.09	-.09	.20*	-

* $p < .05$, ** $p < .01$. EKAR-A: Anne Kabul-Ret Algısı, EKAR-B: Baba Kabul-Ret Algısı, SS: Sıcaklık-Şefkat, DS: Düşmanlık- Saldırganlık, KA: Kayıtsızlık, AR: Ayrışmamış Red, KŞ-A: Anneye Yönelik Kişiler Arası Şemalar, KŞ-B: Babaya Yönelik Kişiler Arası Şemalar, BAS: Baskınlık, DÜŞ: Düşmanlık, PAS: Pasiflik, DOS: Dostluk.

Tablo 7’de katılımcılar için değişkenler arası korelasyon değerleri sunulmuştur. Ebeveyn kabul reddi ölçeğinin toplam puanı ve sıcaklık-şefkat (SS), düşmanlık saldırganlık (DS), Kayıtsızlık-İhmal (Kİ), Ayrışmamış Red (AR) alt boyutları, Kişiler arası şemalar ölçeğinin toplam puanı ve baskınlık (BAS), pasiflik (PAS), dostluk (DOS), düşmanlık (DÜŞ) alt boyutları ve sürekli öfke ölçeğinin toplam puanı arasındaki ilişki incelenmiştir.

Buna göre,

Aşağıdaki değişkenler arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur:

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin toplam puanı ile

- Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin tüm alt boyutları arasında [Sıcaklık-şefkat ($r = -.77, p < .01$), Düşmanlık-saldırganlık ($r = .90, p < .01$), Kayıtsızlık-ihmal ($r = .91, p < .01$), Ayrışmamış Red ($r = .88, p < .01$)],
- Ebeveyn kabul reddi- baba ölçeğinin toplam puanı ve tüm alt boyutları arasında [Baba Kabul Reddi ($r = .60, p < .01$), Sıcaklık-şefkat ($r = -.45, p < .01$), Düşmanlık-saldırganlık ($r = .57, p < .01$), Kayıtsızlık-ihmal ($r = .56, p < .01$), Ayrışmamış Red ($r = .48, p < .01$)],
- Kişiler arası şemalar- anne ölçeğinin baskınlık ve düşmanlık alt boyutları arasında [Baskınlık ($r = .25, p < .05$), Düşmanlık ($r = .31, p < .01$)],
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin baskınlık ve dostluk alt boyutları arasında [Baskınlık ($r = .28, p < .01$), Dostluk ($r = .36, p < .01$)]
- Sürekli öfke ölçeğinin toplam puanı ($r = .39, p < .01$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin sıcaklık-şefkat alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin düşmanlık saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış red alt boyutları arasında [Düşmanlık-saldırganlık ($r=-.47$, $p<.01$), Kayıtsızlık-ihmal ($r=-.68$, $p<.01$), Ayrışmamış red ($r=-.48$, $p<.01$)],
- Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin toplam puanı ile sıcaklık-şefkat, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık ihmal alt boyutları arasında [Baba kabul reddi ($r=-.45$, $p<.01$), sıcaklık-sevgi ($r=.59$ $p<.01$), Düşmanlık-saldırganlık ($r=-.24$, $p<.05$), Kayıtsızlık-ihmal ($r=-.46$ $p<.01$)],
- Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin düşmanlık alt boyutu arasında ($r=-.26$ $p<.01$),
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin dostluk alt boyutu arasında ($r=-.40$ $p<.01$)
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ($r=-.27$ $p<.01$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin düşmanlık-saldırganlık alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin Kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış red alt boyutları arasında [Kayıtsızlık-ihmal ($r=.74$ $p<.01$), ayrışmamış red ($r=.86$ $p<.01$)],
- Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin toplam puanı ile Sıcaklık-şefkat, Düşmanlık-saldırganlık, Kayıtsızlık ihmal, Ayrışmamış red alt boyutları arasında [Baba Kabul Red ($r=-.50$ $p<.01$), Sıcaklık-şefkat ($r=-.27$, $p<.01$), Düşmanlık-saldırganlık ($r=-.59$ $p<.01$), Kayıtsızlık-ihmal ($r=-.41$ $p<.01$), Ayrışmamış Red ($r=-.46$ $p<.01$)],
- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği Baskınlık, Düşmanlık, Dostluk alt boyutları arasında [Baskınlık ($r=.27$ $p<.01$), Düşmanlık ($r=-.30$ $p<.01$), Dostluk ($r=.11$ $p<.05$)],
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği baskınlık ve dostluk alt boyutları arasında [Baskınlık ($r=.29$ $p<.01$), Dostluk ($r=.25$ $p<.05$)]

- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ($r=.40$ $p<0.1$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin kayıtsızlık-ihmal alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi- anne ölçeği ayrıışmamış red alt boyutu arasında ($r= -.76$ $p<0.1$),
- Ebeveyn kabul-reddi- baba ölçeği toplam puanı ile sıcaklık-şefkat, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal ve ayrıışmamış red alt boyutları arasında [Baba Kabul-red ($r= .61$ $p<0.1$), sıcaklık-sevgi ($r=-.42$ $p<0.1$), düşmanlık-saldırganlık ($r=.57$ $p<0.1$), kayıtsızlık-ihmal ($r=.61$ $p<0.1$), ayrıışmamış red ($r= .51$ $p<0.1$)],
- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği düşmanlık ve dostluk alt boyutları arasında [Düşmanlık ($r=.22$ $p<0.5$), Dostluk ($r=.11$ $p<0.5$)],
- Kişiler arası şemalar baba ölçeği baskınlık ve dostluk alt boyutları arasında [Baskınlık ($r=.23$ $p<0.5$), Dostluk ($r=.36$ $p<0.1$)]
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ($r=.30$ $p<0.1$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin ayrıışmamış red alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi- baba ölçeği toplam puanı ile sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrıışmamış red alt boyutları arasında [Baba kabul red ($r=.53$ $p<0.1$), sıcaklık-sevgi ($r=.27$ $p<0.1$), düşmanlık-saldırganlık ($r=.58$ $p<0.1$), kayıtsızlık ihmal ($r=.48$ $p<0.1$), ayrıışmamış red ($r=.54$ $p<0.1$)],
- Kişiler Arası Şemalar-anne ölçeği baskınlık, düşmanlık, dostluk alt boyutları arasında [Baskınlık ($r=.29$ $p<0.1$), düşmanlık ($r=.28$ $p<0.1$), dostluk ($r=.04$ $p<0.5$)],
- Kişiler arası şemalar- baba ölçeği baskınlık ve dostluk alt boyutları arasında [Baskınlık ($r=.25$ $p<0.5$), Dostluk ($r=.25$ $p<0.5$)]

- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ($r=.34$ $p<0.1$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin toplam puanı ile

- Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeği sıcaklık sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış red alt boyutları arasında [sıcaklık sevgi ($r=-.77$ $p<0.1$), düşmanlık-saldırganlık ($r=.88$ $p<0.1$), kayıtsızlık-ihmal ($r=.93$ $p<0.1$), ayrışmamış red ($r=.85$ $p<0.1$)],
- Kişiler Arası Şemalar –anne ölçeği baskınlık ve düşmanlık alt boyutları arasında [Baskınlık ($r=.21$ $p<0.5$), düşmanlık ($r=.40$ $p<0.1$)],
- Kişiler Arası Şemalar-baba ölçeği düşmanlık ve dostluk alt boyutları arasında [Düşmanlık ($r=.37$ $p<0.1$), Dostluk ($r=.47$ $p<0.1$)] olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin sıcaklık-sevgi alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış red alt boyutları arasında [düşmanlık-saldırganlık ($r=-.47$ $p<0.1$), kayıtsızlık-ihmal ($r=-.68$ $p<0.1$), ayrışmamış red ($r=-.41$ $p<0.1$)],
- Kişiler Arası Şemalar-anne ölçeği düşmanlık ($r=-.26$ $p<0.1$) alt boyutu,
- Kişiler Arası şemalar-baba ölçeği düşmanlık ve dostluk alt boyutları [düşmanlık ($r=-.35$ $p<0.1$), dostluk ($r=.46$ $p<0.1$)]
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ($r=-.20$ $p<0.5$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin düşmanlık-saldırganlık alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış red alt boyutları [kayıtsızlık-ihmal ($r=.76$ $p<0.1$), ayrışmamış red ($r=.85$ $p<0.1$)]

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği baskınlık ve düşmanlık alt boyutları [baskınlık ($r=.28$ $p<0.1$), düşmanlık ($r=.39$ $p<0.1$)],
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği düşmanlık ve dostluk alt boyutları [düşmanlık ($r=.31$ $p<0.1$), dostluk ($r=.35$ $p<0.1$)] arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin kayıtsızlık-ihmal alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin ayrışmamış red alt boyutu ($r=.79$ $p<0.1$),
- Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin düşmanlık alt boyutu ($r=.33$ $p<0.1$),
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin düşmanlık ve dostluk alt boyutları [düşmanlık ($r=.31$ $p<0.1$), dostluk ($r=.45$ $p<0.1$)] alt boyutları arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin ayrışmamış red alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin baskınlık, düşmanlık, pasiflik alt boyutları [baskınlık ($r=.23$ $p<0.5$), düşmanlık ($r=.42$ $p<0.1$), pasiflik ($r=.01$ $p<0.5$)],
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin düşmanlık ve dostluk alt boyutları [düşmanlık ($r=.27$ $p<0.1$), dostluk ($r=.35$ $p<0.1$)] arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin baskınlık alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin düşmanlık, pasiflik, dostluk alt boyutları arasında [düşmanlık ($r=.29$ $p<0.1$) pasiflik ($r=-.25$ $p<0.5$), dostluk ($r=.26$ $p<0.1$)]
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin baskınlık ve pasiflik alt boyutları [baskınlık ($r=.58$ $p<0.1$), pasiflik ($r=-.20$ $p<0.5$)] ve

- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ($r=.27$ $p<0.1$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin düşmanlık alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin dostluk alt boyutu ($r=.28$ $p<0.1$),
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin baskınlık, düşmanlık, dostluk alt boyutları [baskınlık ($r=.20$ $p<0.5$), düşmanlık ($r=.42$ $p<0.1$), dostluk ($r=.37$ $p<0.1$) ve
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ($r=.27$ $p<0.1$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin pasiflik alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin baskınlık, pasiflik, dostluk alt boyutları [baskınlık ($r=.25$ $p<0.5$), pasiflik ($r=.55$ $p<0.1$), dostluk ($r=.24$ $p<0.1$)] arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin dostluk alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin baskınlık, düşmanlık, dostluk alt boyutları arasında [baskınlık ($r=.39$ $p<0.1$), düşmanlık ($r=.22$ $p<0.5$), dostluk ($r=.49$ $p<0.1$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin baskınlık alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar baba ölçeğinin dostluk alt boyutu ($r=.23$ $p<0.5$) ve
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ($r=.26$ $p<0.1$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin düşmanlık alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar baba ölçeğinin dostluk alt boyutu arasında ($r=.43$ $p<0.1$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin pasiflik alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar baba ölçeğinin dostluk alt boyutu arasında ($r=.30$ $p<0.1$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin dostluk alt boyutu ile

- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı arasında ($r=.20$ $p<0.5$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Aşağıdaki değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır:

- *Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin toplam puanı* ile Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin pasiflik ve dostluk alt boyutu arasında
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin düşmanlık ve pasiflik alt boyutu ile anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin sıcaklık-şefkat alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin ayrışmamış red alt boyutu,
- Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin baskınlık, pasiflik, dostluk alt boyutu,
- Kişiler arası şemalar baba ölçeğini, baskınlık, pasiflik, düşmanlık alt boyutları ile

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin düşmanlık-saldırganlık alt boyutu ile

- Ebeveyn Kabul Reddi-anne ölçeği toplam puanı ve sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırganlık alt boyutları
- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği pasiflik alt boyutu,
- Kişiler arası şemalar baba ölçeği pasiflik ve düşmanlık alt boyutları ile

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin kayıtsızlık-ihmal alt boyutu ile

- Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeği toplam puanı ile sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal alt boyutları,
- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği baskınlık, pasiflik alt boyutları,
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği pasiflik, düşmanlık alt boyutları ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn kabul reddi-anne ölçeğinin ayrışmamış red alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği pasiflik alt boyutu,
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği pasiflik ve düşmanlık alt boyutları ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin toplam puanı ile

- Kişiler arası Şemalar-anne ölçeği pasiflik ve dostluk alt boyutları,
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği pasiflik ve baskınlık alt boyutları
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin sıcaklık-sevgi alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği dostluk, baskınlık ve pasiflik alt boyutları,
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği pasiflik ve baskınlık alt boyutları ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin düşmanlık-saldırganlık alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği pasiflik ve dostluk alt boyutları,
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği pasiflik ve baskınlık alt boyutları,
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin kayıtsızlık-ihmal alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin dostluk, pasiflik ve baskınlık alt boyutları,

- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin baskınlık ve pasiflik alt boyutları ve
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn kabul reddi-baba ölçeğinin ayrışmamış red alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği dostluk alt boyutu, ,
- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği pasiflik ve baskınlık alt boyutu ve
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin baskınlık alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin düşmanlık ve dostluk alt boyutları ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin düşmanlık alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeği pasiflik alt boyutu,
- Kişiler arası şemalar baba ölçeği pasiflik alt boyutu ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin pasiflik alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin dostluk alt boyutu,
- Kişiler arası şemalar baba ölçeğinin düşmanlık alt boyutu ve
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Kişiler arası şemalar-anne ölçeğinin dostluk alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar-baba ölçeği pasiflik alt boyutu ve
- sürekli öfke ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin baskınlık alt boyutu ile

- Kişiler arası şemalar baba ölçeği pasiflik ve düşmanlık alt boyutları ile anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin düşmanlık alt boyutu ile

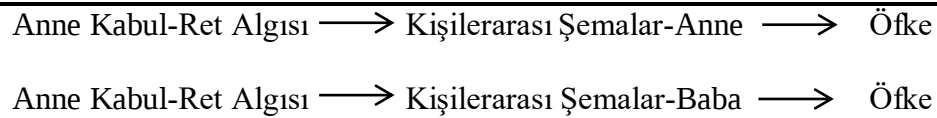
- Kişiler arası şemalar ölçeği pasiflik alt boyutu ve
- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Kişiler arası şemalar-baba ölçeğinin pasiflik alt boyutu ile

- Sürekli öfke ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki bulunamamıştır.

3.5. Ölçüm ve Yapısal Eşitlik Modellerine İlişkin Bulgular

Ergenlerde ebeveyn kabul-red algısı ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkide kişiler arası şemaların (anne ve babaya yönelik kişiler arası şemalar) aracı rolünü test etmeye yönelik yapısal eşitlik modelleri oluşturulmuştur. Yapısal modellerin test edilmesine geçmeden önce, kullanılan değişkenlerin nasıl bir yapı ortaya koyduğunu belirlemek amacıyla ölçüm modelleri test edilmiştir. Aşağıda, ilk olarak, anne kabul-red algısı ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkide anne ve babaya yönelik kişiler arası şemaların (KŞ-A ve KŞ-B) aracı rolünü test etmeye yönelik gerçekleştirilen ölçüm ve yapısal modellere ilişkin bulgulara yer verilecektir (Şekil 1 ve Şekil 2).

Şekil 1. Yapısal Eşitlik Modelleri

Daha sonra, baba kabul-red algısı ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkide KŞ-A ve KŞ-B'nin aracı rolünü test etmeye yönelik gerçekleştirilen ölçüm ve yapısal modellere ilişkin bulgular sunulacaktır (Şekil 2).

Baba Kabul-Ret Algısı → Kişilerarası Şemalar-Anne → Öfke

Baba Kabul-Ret Algısı → Kişilerarası Şemalar-Baba → Öfke

Şekil 2. Yapısal Eşitlik Modelleri

3.5.1. Anne Kabul-Red Algısı ile Öfke Düzeyi Arasındaki İlişkide Anne ve Babaya Yönelik Kişiler Arası Şemaların Aracı Rolüne İlişkin Bulgular

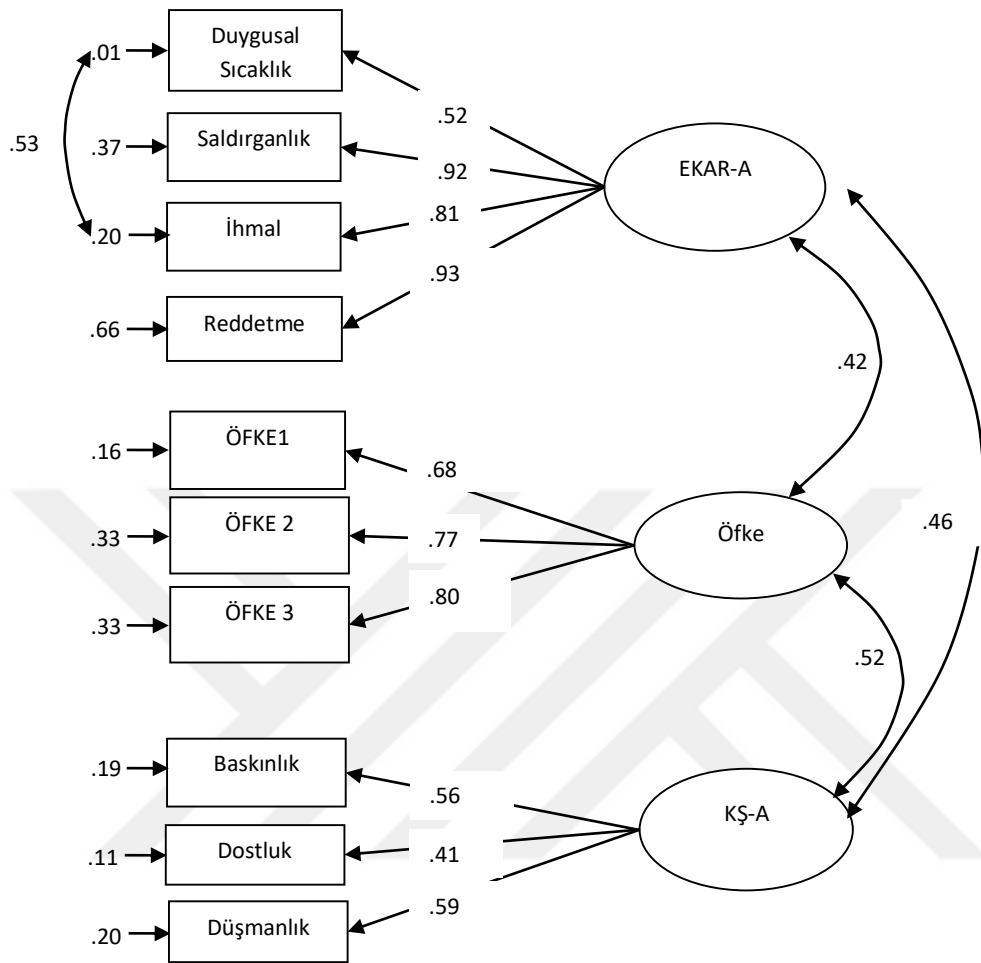
Öncelikle, ölçüm modellerini oluşturmak için, kullanılan ölçeklerin alt ölçekleri ya da boyutları ve alt boyutları olmayan ölçekler ise parselleme yöntemiyle gizil (örtük) değişkenlere bağlanmıştır. Buna göre, Ebeveyn Kabul Red Algısı Ölçeğinin anne formu için duygusal sıcaklık (ters kodlanmıştır), ihmal, saldırganlık ve reddetme gözlenen değişkenleriyle “Anne Kabul Red Algısı (EKAR-A)” örtük değişkeni, Kişiler Arası Şemalar Ölçeğinin anne ve baba formu için baskınlık, düşmanlık, pasiflik ve dostluk (ters kodlanmıştır) gözlenen değişkenleriyle “Anne ve Babaya Yönelik Kişiler Arası Şemalar (KŞ-A ve KŞ-B)” örtük değişkenleri oluşturulmuştur. Son olarak, alt boyutu olmayan Sürekli Öfke Ölçeği, parselleme yöntemiyle gözlenen değişkenlere dönüştürülmüş ve Sürekli Öfke 1, Sürekli Öfke 2 ve Sürekli Öfke 3 şeklinde isimlendirilmiştir. Bu işlemler gerçekleştirildikten sonra, bütün analizler kovaryans matrisi üzerinden gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak, EKAR-A ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide KŞ-A'nın aracı rolünü test eden modelin ölçüm modeli (Ölçüm Modeli 1) incelenmiştir. KŞ-A örtük değişkeni üzerinde tanımlanan pasiflik alt boyutu dışındaki tüm gözlenen değişkenlerin örtük değişkenlere anlamlı yüklendiği görülmüştür (Şekil 3). Anlamsız yüklenen pasiflik alt boyutu analizden çıkarıldıktan sonra, analiz tekrar edilmiştir. Analiz sonuçları, Ölçüm Modeli 1'in iyi uyum indekslerine sahip olduğunu göstermiştir [$\chi^2(32, N = 102) = 54.620$, $p < .01$, CFI = .95, GFI = .91, AGFI = .84, RMSEA = .08]. Modifikasyon önerileri doğrultusunda, aynı örtük değişkenler altında olan alt testlerin hataları ilişkilendirilmiştir. Buna göre, EKAR-A sıcaklık ve ihmal alt boyutlarının hataları ilişkilendirilmiş ve bu hata ilişkilendirmesi sonrasında, iki ölçüm modeli ki-kare fark testi ile karşılaştırılmıştır (Tabachnick ve Fidell 2001). Test sonucu, bu hata ilişkilendirmesinin modeli daha uyumlu hale getirdiğini göstermiştir [$\chi^{2fark}(1, N=102) = 28.36$, $p < .05$]. Hata ilişkilendirmesi gerçekleştirildikten sonra model yeniden test edilmiştir. Modelin son halinin uyum indekslerinin, mükemmel uyuma işaret ettiği görülmüştür, [$\chi^2(31, N = 102) = 26.26$, $p > .05$, CFI = 1.00, GFI = .95, AGFI = .92, RMSEA = .00] (Bkz. Tablo 8).

Tablo 8. Ölçüm Modellerine İlişkin Uyum İndeksi Değerleri

Model	χ^2	SD	χ^2/SD	GFI	AGFI	CFI	RMSEA
Ölçüm Modeli 1	54.620	32	1.71	.91	.84	.95	.08
Ölçüm Modeli 1 (1 hata ilişkilendirmesi)	26.26	31	0.85	.95	.92	1.00	.00
Ölçüm Modeli 2	67.512	41	1.65	.89	.82	.94	.08
Ölçüm Modeli 2 (1 hata ilişkilendirmesi)	40.116	40	1.00	.93	.89	1.00	.00

SD = Serbestlik Derecesi.

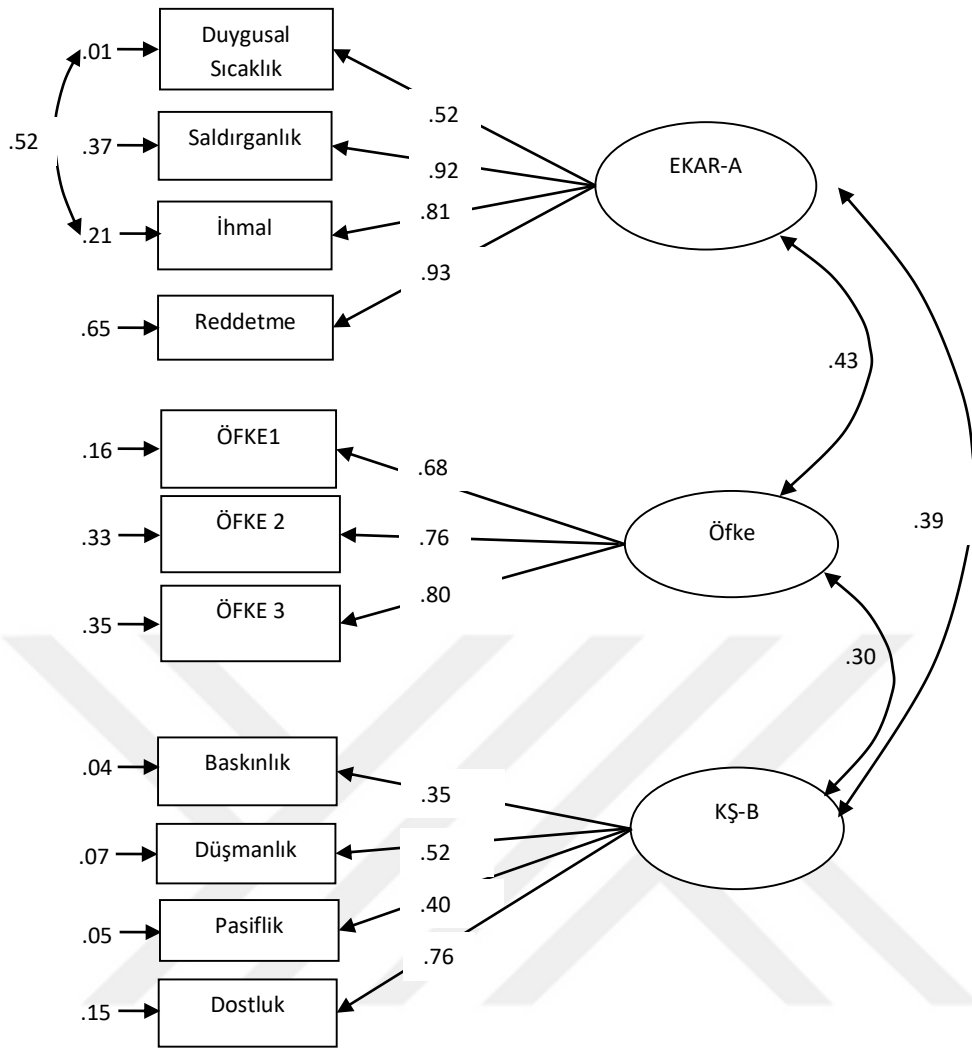
Şekil 3. Ölçüm Modeli 1. $\chi^2(31, N = 102) = 26.26, p > .05, CFI = 1.00, GFI = .95, AGFI = .92, RMSEA = .00$.

İkinci ölçüm modeli olarak (Ölçüm Modeli 2), EKAR-A ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide KŞ-B'nin aracı rolünü test eden modelin ölçüm modeli incelenmiştir. Analiz sonuçları, ölçüm modelinin iyi uyum indekslerine sahip olduğunu göstermektedir, [$\chi^2(41, N = 102) = 67.512, p < .05, CFI = .94, GFI = .89, AGFI = .82, RMSEA = .08$].

Modifikasyon önerileri doğrultusunda, aynı örtük değişkenler altında olan alt testlerin hataları ilişkilendirilmiştir.

Buna göre, EKAR-A sıcaklık ve ihmal alt boyutlarının hataları ilişkilendirilerek iki ölçüm modeli ki-kare fark testi ile karşılaştırılmıştır (Tabachnick ve Fidell 2001). Test sonucu, bu hata ilişkilendirmesinin modeli daha uyumlu hale getirdiğini göstermiştir [$\chi^2_{fark} (1, N=102) = 27.396, p < .05$]. Hata ilişkilendirmesi sonrasında model yeniden test edilmiştir. Modelin son halinin uyum indekslerinin, mükemmel uyuma işaret ettiği görülmüştür, [$\chi^2 (40, N = 102) = 40.116, p > .05, CFI = 1.00, GFI = .93, AGFI = .89, RMSEA = .00$]

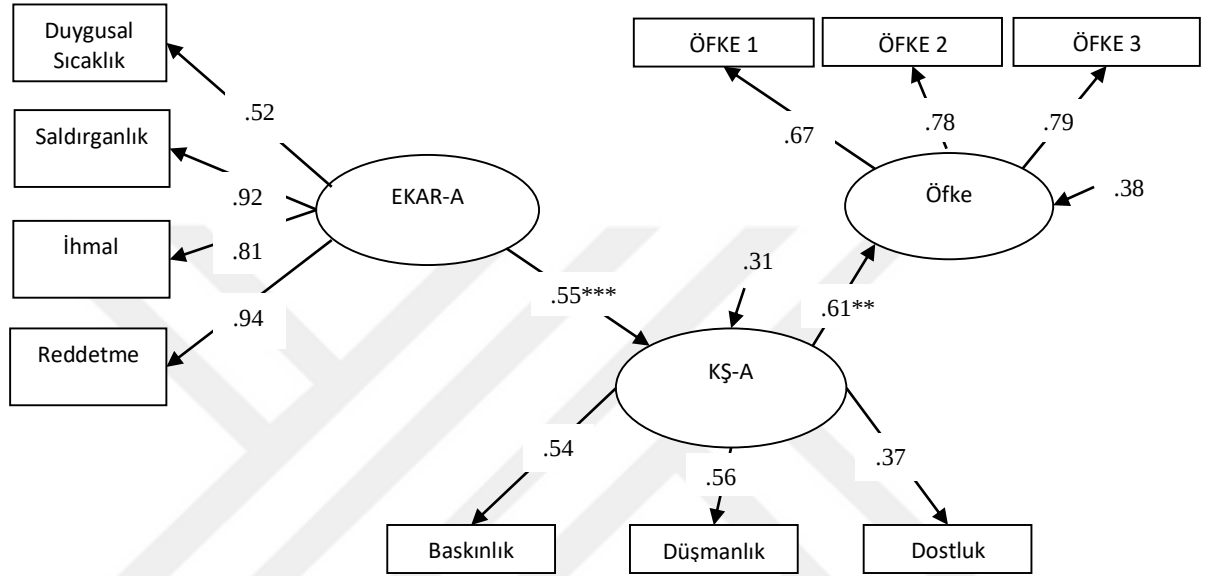
Ayrıca, 3 örtük değişken üzerinde tanımlanan 11 gözlenen değişkenin tümünün anlamlı faktör yüklerine sahip olduğu görülmüştür (Şekil 4).

Şekil 4. Ölçüm Modeli 2. $\chi^2(40, N = 102) = 40.116, p > .05, CFI = 1.00, GFI = .93, AGFI = .89, RMSEA = .00$

Ölçüm modelleri test edildikten ve bu modeller için iyi uyuma işaret eden değerler elde edildikten sonra, EKAR-A ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide KŞ-A ve KŞ-B'nin aracı rolünün belirlenmesine ilişkin 2 yapısal model test edilmiştir. İlk olarak, çocukların anne kabul-red algısının (EKAR-A) öfke düzeyiyle ilişkisinde KŞ-A'nın aracı etkisi incelenmiştir (Yapısal Model 1). Analiz sonuçları, Yapısal Model 1'in veriye iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur, [$\chi^2(32, N = 102) = 28.614, p > .05, CFI = 1.00, GFI = .95, AGFI = .91, RMSEA = .00$] (Şekil 5 ve Tablo 9). Buna göre, EKAR-A, KŞ-A'yı

pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta = .55$, $t = 3.51$, $p < .001$). Ayrıca, KŞ-A da benzer şekilde Öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı görülmüştür ($\beta = .61$, $t = 3.09$, $p < .01$).

Şekil 5. Yapısal Model 1. ** $p < .01$, *** $p < .001$. $\chi^2(32, N = 102) = 28.614$, $p > .05$, CFI = 1.00, GFI = .95, AGŞekil 4FI = .91, RMSEA = .00.

KŞ-A'nın, EKAR-A ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkideki aracı rolünün anlamlılığı, bootstrap yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Dolaylı etkilerin (örn., aracı etkiler) standart hatalarının kesin tahminlerini oluşturmak için, Shrout ve Bolger (2002), bir bootstrap yöntemini önermiştir. Bu yöntemde, yeniden örnekleme yöntemiyle (bootstrap sampling) elde edilen aracılık etkisinin anlamlılığı, en tipik güven aralığının hesaplanması ve bu aralık içerisinde sıfırın bulunup bulunmamasına göre belirlenmektedir. Güven aralığı içerisinde sıfırın bulunmaması dolaylı etkinin sıfırdan farklı, başka bir deyişle anlamlı olduğuna işaret etmektedir. AMOS programı, dolaylı

etkilerin tahminlerine ilişkin bootstrap örneklemeyle güven aralıklarını sağlamaktadır. Bu yönüyle, aracı etkilerin anlamlılığına ilişkin analizler, 2000 kişilik örnekleme yöntemiyle (.05 anlamlılık düzeyinde) AMOS programı üzerinden gerçekleştirilmiştir.

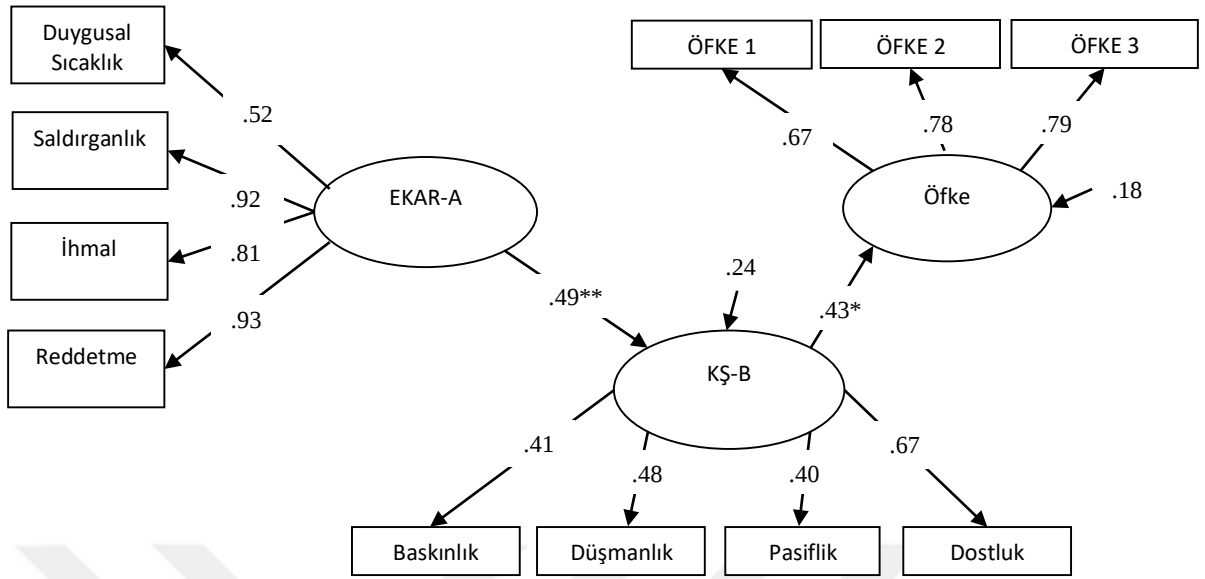
Yukarıda ifade edildiği gibi, EKAR-A ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkide KŞ-A'nın aracı rolünün anlamlılığına bakılmıştır. Bootstrap yöntemi sonuçları, KŞ-A'nın bu ilişkide anlamlı olduğunu [$b = .15$, Güven Aralığı (GA): .13, .53, SH = .12, $p < .05$] ve öfke düzeyindeki varyansın % 38'ini açıkladığını göstermektedir.

İkinci olarak, çocukların anne kabul-ret algısının öfke düzeyiyle ilişkisinde KŞ-B'nin aracı etkisi incelenmiştir (Yapısal Model 2). Analiz sonuçları, Yapısal Model 2'nin veriye iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur, [$\chi^2(41, N = 102) = 47.772$, $p > .05$, CFI = .98, GFI = .92, AGFI = .87, RMSEA = .04] (Bkz. Şekil 6 ve Tablo 9). Buna göre, EKAR-A, KŞ-B'yi pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta = .49$, $t = 2.71$, $p < .01$). Ayrıca, KŞ-B de benzer şekilde Öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı görülmüştür ($\beta = .43$, $t = 2.31$, $p < .05$).

Tablo 9. Yapısal Model 1 ve 2'ye İlişkin Uyum İndeksi Değerleri

Model	χ^2	SD	χ^2/SD	GFI	AGFI	CFI	RMSEA
Yapısal Model 1	28.614	32	0.89	.95	.91	1.00	.00
Yapısal Model 2	47.772	41	1.16	.92	.87	.98	.04

SD = Serbestlik Derecesi.

Şekil 6. Yapısal Model 2Şekil 5. * $p < .05$, ** $p < .01$. $\chi^2(41, N = 102) = 47.772$, $p > .05$, CFI = .98, GFI = .92, AGFI = .87, RMSEA = .04.

Benzer şekilde, EKAR-A ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkide KŞ-B'nin aracı rolünün anlamlılığı test edilmiştir. Buna göre, KŞ-B'nin bu ilişkide anlamlı aracı rolünün olduğu görülmüş [$b = .05$, GA: .03, .51), SH = .04, $p < .05$] ve varyansın % 18'ini açıkladığı bulunmuştur.

3.5.2. Baba Kabul-Ret Algısı ile Öfke Düzeyi Arasındaki İlişkide

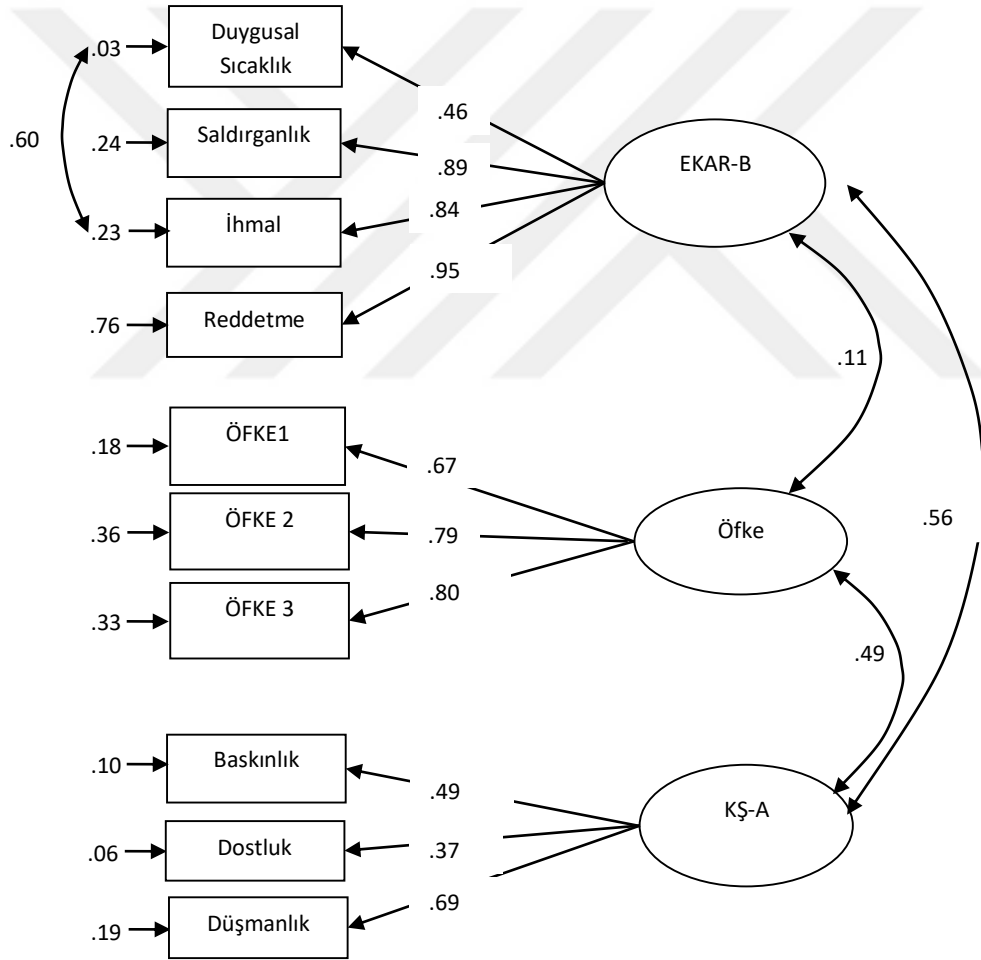
Anne ve Babaya Yönelik Kişiler Arası Şemaların Aracı Rolüne İlişkin

Bulgular

Öncelikle, ölçüm modellerini oluşturmak için, kullanılan ölçeklerin alt ölçekleri ya da boyutları ve alt boyutları olmayan ölçekler ise parselleme yöntemiyle gizil (örtük) değişkenlere bağlanmıştır. Buna göre, Ebeveyn Kabul Ret Algısı Ölçeğinin baba formu için duygusal sıcaklık (ters kodlanmıştır), ihmal, saldırganlık ve reddetme gözlenen değişkenleriyle “Baba Kabul Red Algısı (EKAR-B)” örtük değişkeni, Kişiler Arası Şemalar Ölçeğinin anne ve baba formu için baskınlık, düşmanlık, pasiflik ve dostluk (ters kodlanmıştır) gözlenen değişkenleriyle “Kişiler Arası Şemalar (anne ve babaya yönelik olmak üzere 2 örtük değişken-KŞ-A ve KŞ-B)” örtük değişkenleri oluşturulmuştur. Son olarak, alt boyutu olmayan Sürekli Öfke Ölçeği, parselleme yöntemiyle gözlenen değişkenlere dönüştürülmüş ve Sürekli Öfke 1, Sürekli Öfke ve Sürekli Öfke 3 şeklinde isimlendirilmiştir. Bu işlemler gerçekleştirildikten sonra, bütün analizler kovaryans matrisi üzerinden gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak, EKAR-B ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik olumsuz kişiler arası şemaların aracı rolünü test eden modelin ölçüm modeli (Ölçüm Modeli 3) incelenmiştir. KŞ-A örtük değişkeni üzerinde tanımlanan pasiflik alt boyutu dışındaki tüm gözlenen değişkenlerin örtük değişkenlere anlamlı yüklendiği görülmüştür (Bkz. Şekil 7). Anlamsız yüklenen pasiflik alt boyutu analizden çıkarıldıktan sonra, analiz tekrar edilmiştir. Analiz sonuçları, Ölçüm Modeli 3’ün iyi uyum indekslerine sahip olduğunu göstermiştir [$\chi^2(32, N = 102) = 70.854, p < .01, CFI = .91, GFI = .88, AGFI = .80, RMSEA = .11$]. Modifikasyon önerileri doğrultusunda, aynı örtük değişkenler altında olan alt testlerin hataları ilişkilendirilmiştir. Buna göre, EKAR-B sıcaklık ve ihmal alt

boyutlarının hataları ilişkilendirilmiş ve bu hata ilişkilendirmesi sonrasında, iki ölçüm modeli ki-kare fark testi ile karşılaştırılmıştır (Tabachnick ve Fidell 2001). Test sonucu, bu hata ilişkilendirmesinin modeli daha uyumlu hale getirdiğini göstermiştir [$\chi^2_{fark}(1, N=102) = 35.945, p < .05$]. Hata ilişkilendirmesi gerçekleştirildikten sonra model yeniden test edilmiştir. Modelin son halinin uyum indekslerinin, mükemmel uyuma işaret ettiği görülmüştür, [$\chi^2(31, N = 102) = 34.909, p > .05, CFI = .99, GFI = .93, AGFI = .88, RMSEA = .03$] (Bkz. Tablo 10).

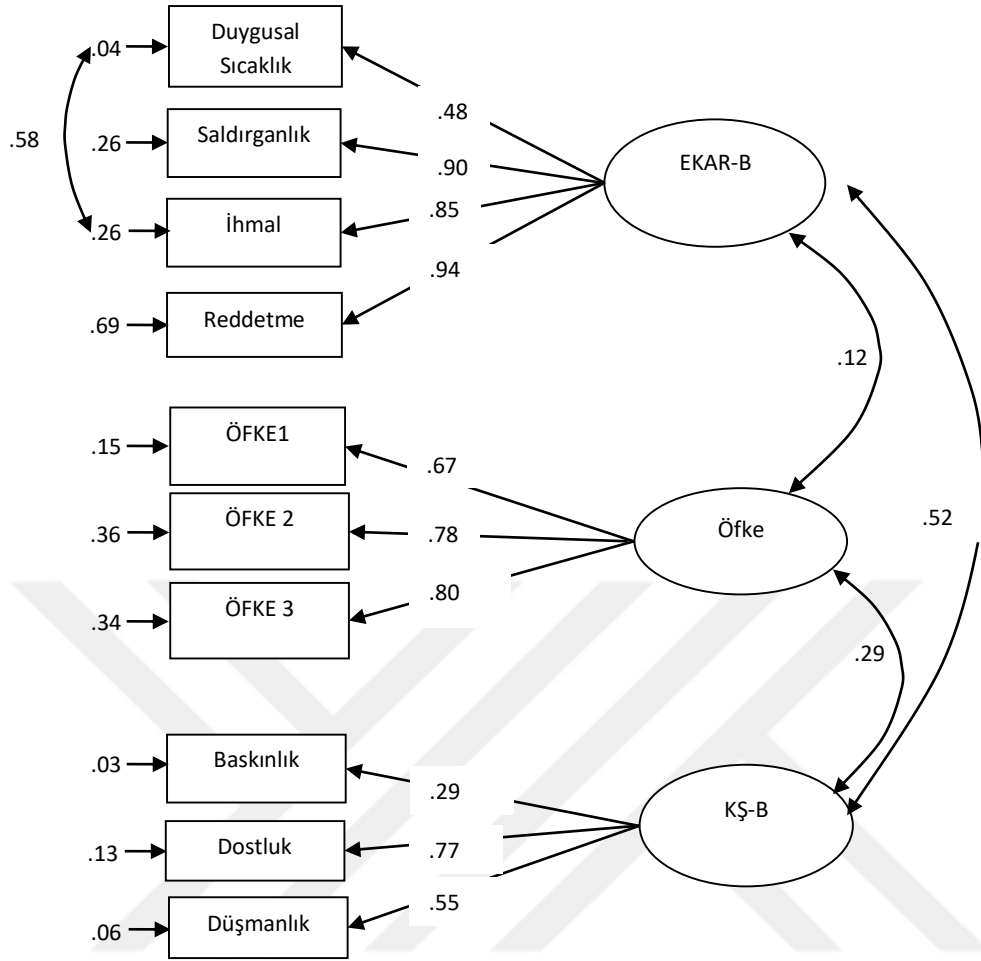
Şekil 6. Ölçüm Modeli 3. $\chi^2(31, N = 102) = 34.909, p > .05, CFI = .99, GFI = .93, AGFI = .88, RMSEA = .03$.

İkinci ölçüm modeli olarak (Ölçüm Modeli 4), EKAR-B ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide KŞ-B aracı rolünü test eden modelin ölçüm modeli incelenmiştir. KŞ-B örtük değişkeni üzerinde tanımlanan pasiflik alt boyutu dışındaki tüm gözlenen değişkenlerin örtük değişkenlere anlamlı yüklendiği görülmüştür (Bkz. Şekil 8). Anlamsız yüklenen pasiflik alt boyutu analizden çıkarıldıktan sonra, analiz tekrar edilmiştir. Analiz sonuçları, ölçüm modelinin iyi uyum indekslerine sahip olduğunu göstermektedir, [χ^2 (32, $N = 102$) = 78.580, $p < .05$, CFI = .90, GFI = .87, AGFI = .77, RMSEA = .12]. Modifikasyon önerileri doğrultusunda, aynı örtük değişkenler altında olan alt testlerin hataları ilişkilendirilmiştir. Buna göre, EKAR-B sıcaklık ve ihmal alt boyutlarının hataları ilişkilendirilmiş ve bu hata ilişkilendirmesi sonrasında, iki ölçüm modeli ki-kare fark testi ile karşılaştırılmıştır (Tabachnick ve Fidell 2001). Test sonucu, bu hata ilişkilendirmesinin modeli daha uyumlu hale getirdiğini göstermiştir [χ^{2fark} (1, $N = 102$) = 31.867, $p < .05$]. Hata ilişkilendirmesi gerçekleştirildikten sonra model yeniden test edilmiştir. Modelin son halinin uyum indekslerinin, mükemmel uyuma işaret ettiği görülmüştür, [χ^2 (31, $N = 102$) = 46.713, $p < .05$, CFI = .96, GFI = .92, AGFI = .86, RMSEA = .07] (Bkz Tablo 10).

Tablo 10. Ölçüm Modeli 3 ve 4'e İlişkin Uyum İndeksi Değerleri

Model	χ^2	SD	χ^2/SD	GFI	AGFI	CFI	RMSEA
Ölçüm Modeli 3	70.854	32	2.21	.88	.80	.91	.11
Ölçüm Modeli 3 (1 hata ilişkilendirmesi)	34.909	31	1.13	.93	.88	.99	.03
Ölçüm Modeli 4	78.580	32	2.46	.87	.77	.90	.12
Ölçüm Modeli 4 (1 hata ilişkilendirmesi)	46.713	31	1.51	.92	.86	.96	.07

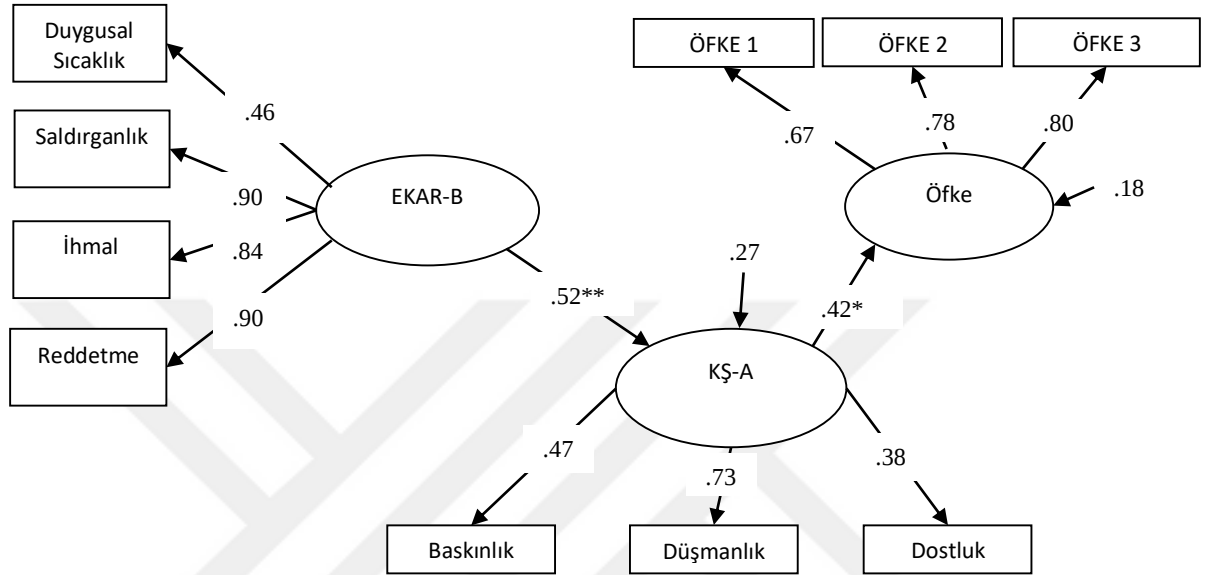
SD = Serbestlik Derecesi.

Şekil 7. Ölçüm Modeli 4. [χ^2 (31, N = 102) = 46.713, $p < .05$, CFI = .96, GFI = .92, AGFI = .86, RMSEA = .07.

Ölçüm modelleri test edildikten ve bu modeller için iyi uyuma işaret eden değerler elde edildikten sonra, EKAR-B ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anne ve babaya yönelik kişiler arası şemaların (KŞ-A ve KŞ-B) aracı rolünün belirlenmesine ilişkin 2 yapısal model test edilmiştir (Bkz Tablo 11). İlk olarak, çocukların EKAR-B'nin öfke düzeyiyle ilişkisinde KŞ-A'nın aracı etkisi incelenmiştir (Yapısal Model 3). Analiz sonuçları, Yapısal Model 3'ün veriye iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur, [χ^2 (32, N = 102) = 36.977, $p > .05$, CFI = .99, GFI = .93, AGFI = .88, RMSEA = .04] (Bkz Şekil 9). Buna göre, EKAR-B'nin KŞ-A'yı pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta =$

.52, $t = 2.96$, $p < .01$). Ayrıca, KŞ-A da benzer şekilde Öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı görülmüştür ($\beta = .42$, $t = 2.48$, $p < .05$).

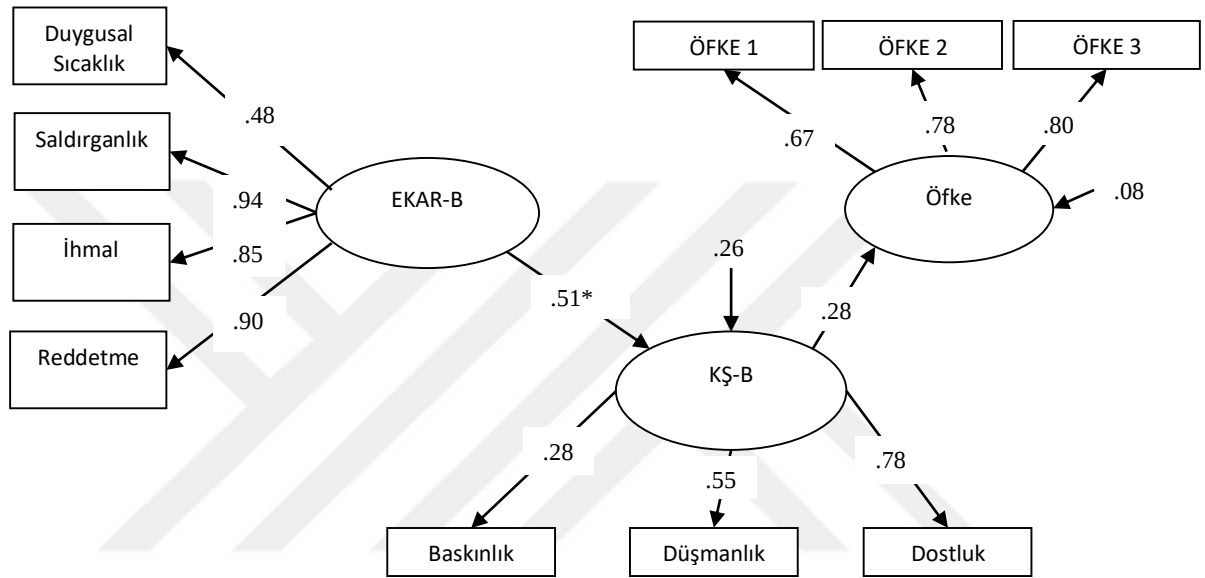

Şekil 8. Yapısal Model 3. * $p < .05$, ** $p < .01$. $\chi^2(32, N = 102) = 36.977$, $p > .05$, CFI = .99, GFI = .93, AGFI = .88, RMSEA = .04.

Yukarıda ifade edildiği gibi, EKAR-B ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkide KŞ-A'nın aracı rolünün anlamlılığına, Bootstrap yöntemiyle bakılmıştır. Bootstrap yöntemi sonuçları, KŞ-A'nın bu ilişkide anlamlı olduğunu [$b = .04$, $GA = .02$, $.27$, $SH = .08$, $p < .05$] ve öfke düzeyindeki varyansın % 18'ini açıkladığını göstermektedir.

İkinci olarak, çocukların EKAR-B'nin öfke düzeyiyle ilişkisinde KŞ-B'nin aracı etkisi incelenmiştir (Yapısal Model 4). Analiz sonuçları, Yapısal Model 4'ün veriye iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur, [$\chi^2(32, N = 102) = 46.808$, $p < .05$, CFI = .97, GFI = .92, AGFI = .86, RMSEA = .07] (Bkz. Şekil 10). Buna göre, EKAR-B'nin KŞ-

B'yi pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta = .51, t = 2.12, p < .05$). Ancak, KŞ-B, Öfkeyi anlamlı olarak yordamadığı görülmüştür ($\beta = .28, t = 1.61, p > .05$).

Şekil 9. Yapısal Model 4. * $p < .05$. $\chi^2(32, N = 102) = 46.808, p < .05$, CFI = .97, GFI = .92, AGFI = .86, RMSEA = .07.

Tablo 11. Yapısal Model 3 ve 4'e İlişkin Uyum İndeksi Değerleri

Model	χ^2	SD	χ^2/sd	GFI	AGFI	CFI	RMSEA
Yapısal Model 3	36.977	32	1.15	.93	.88	.99	.04
Yapısal Model 4	46.808	32	1.46	.92	.86	.97	.07

SD = Serbestlik Derecesi.

4. TARTIŞMA

Bu bölümde yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular, bu konuda yapılmış diğer araştırma bulguları ve kuramsal bilgiler ışığında tartışılmıştır.

4.1. Sürekli Öfke Düzeyi İle İlişkili Bulguların Tartışılması

Sürekli öfke düzeyinin cinsiyet ve yaş gruplarına göre değişip değişmediğine ilişkin araştırmadan elde edilen analiz sonuçları aşağıda belirtilmektedir:

Cinsiyet ve Sürekli Öfke İlişkisine Yönelik Bulguların Tartışılması:

Sürekli öfke düzeyinin cinsiyete göre değişip değişmediğine ilişkin bulgular, sürekli öfke düzeyinin cinsiyete göre değişmediğini, kızlarda ve erkeklerde sürekli öfke düzeyi açısından bir farklılık olmadığını göstermektedir. Yazında araştırma bulguları ile tutarlı olarak öfke düzeyinin cinsiyete göre değişmediğini tespit eden çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Akın ve Berkem, 2012; Balkaya ve Şahin, 2003; Baygöl, 1997; Bodur ve arkadaşları, 2010; Boman, 2003; Campano ve Munakta 2004; Çelik, 2006; Deniz ve arkadaşları, 2006; Genç, 2007; Güleç, 2002; Gündoğdu, 2010; Kanoglu, 2008; Karakoyun, 2011; Karataş, 2008; Kılıçarslan, 2000; Kırdök, 2017; Kiraz, 2016; Lench, 2004; Okman, 1999; Olmus, 2001; Şentürk, 2017; Tambag, 2004).

Araştırma bulguları ile tutarsız olarak Erdur-Baker ve arkadaşları (2009), Evren ve arkadaşları (2015), Gülveren (2008), Kıyıcı (2018), Özmen ve arkadaşları (2016), Sala (1997) ve Soyaldın (2007) yaptıkları çalışmada cinsiyet değişkenine göre öfke düzeylerinin farklılaştığını bulmuşlardır. Sağır (2016) çalışmasında demokratik tutum sergileyen ailelerde kızların sürekli öfke düzeyinin erkeklerden yüksek olduğu, otoriter tutum sergileyen ailelerde ise sürekli öfke ve cinsiyet ilişki açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Gülveren (2008) ise Ankara örneklemini üzerinde yaptığı çalışmada sürekli öfke toplam puanın cinsiyete göre farklılık göstermediğini ancak İstanbul örneklemini için erkeklerin sürekli öfke düzeyinin kızlara oranla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Görüldüğü gibi sürekli öfke düzeyinin cinsiyete göre değiştiği bulgusuna ulaşan araştırma sonuçlarının bir kısmında kızların sürekli öfke düzeyinin erkeklerden yüksek olduğu, diğer bir kısmında ise erkeklerin sürekli öfke düzeylerinin kızlardan yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu farklılığın örneklem, ölçme aracı, sosyokültürel düzey ve ebeveyn tutumları gibi birçok etmenden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Özetle; araştırmada cinsiyet ile sürekli öfke arasında anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Bir sonraki bölümde yaş grupları ile sürekli öfke arasındaki ilişkiden elde edilen bulgular ele alınacaktır.

Yaş Grupları ve Sürekli Öfke İlişkisine Yönelik Bulguların Tartışılması:

Sürekli öfke düzeyinin yaş gruplarına göre değişip değişmediğine ilişkin bulgular, 14-16 yaş grubunda sürekli öfke düzeyinin 10-13 yaş grubuna oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu değişkenler arasındaki ilişkilerden beklenti, araştırma sonuçları ile tutarlıdır.

Yaş grupları arasındaki sürekli öfke düzeyindeki farklılık ergenlik dönemi olarak kabul edilen 14-16 yaş grubundaki çocuklarda ön ergenlik dönemi olarak kabul edilen 10-13 yaş grubundaki çocuklara oranla ergenlik döneminin bir özelliği olarak anı ve nedensiz öfke patlamalarının daha çok görülmesi ile açıklanabilmektedir. Ayrıca ergenlik dönemi boyunca (erken, orta ve geç ergenlik dönemlerinde) beyindeki yapısal değişimlere bağlı olarak öfkeyi yaşama ve ifade etme açısından farklılık olması beklenmektedir (Çelik, 2008; Kılıç, 2007). Kesen ve arkadaşları (2007) ile Yıldız ve Erci (2011) araştırmalarında yaşı artması ile ergenlerde öfke düzeyinin arttığı saptamışlardır. Yıldırım ve arkadaşlarının (2008) hemşirelik öğrencileriyle yaptığı çalışmada yaş arttıkça sürekli öfke düzeyinin anlamlı derecede yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Eser ve arkadaşlarının (2012) kronik hastalığı olan ergenlerle yaptığı çalışmada 16-18 yaş grubundaki ergenlerin sürekli öfke ve öfke dışı puanları 10-12 ve 13-15 yaş gruplarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur. Kaya ve arkadaşlarının (2012) hemşirelik ve ebeklik öğrencileri ile yaptığı çalışmada 3. sınıf öğrencilerinin sürekli öfke puanlarının 1. ve 2. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Öfke ile sınıf düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların da öfke ve yaş düzeyi arasındaki ilişkiye ışık tutacağı düşünülmektedir. Sınıf düzeyi açısından öfke puanlarının incelendiğinde çalışmalarda öfke puanlarında sınıf düzeyine göre anlamlı farklılıklar olduğu saptamıştır (Karataş, 2008; Campano ve Munakata, 2004 ve Şentürk, 2017). Rice ve Howell (2006) ve McKinnie (2006), öğrencilerin öfke puanlarında sınıf düzeylerine göre farklılık saptamıştır. Karataş (2008) sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin öfke düzeylerinin artmasını üniversite sınavı ve meslek seçimi gibi karar verilmesi zor durumların bulunmasına bağlamıştır. Öte yandan yazında incelendiğinde yaş değişkeni ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılan çalışmalar da olduğu görülmektedir (Lench, 2004; Bodur ve ark, 2010; Özmen ve ark, 2016). Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar Türkiye’de ergenlerin öfke yaşamaya yatkın

olmadıkları, öfkelerini kontrol etme eğiliminde oldukları, öfkelerini açıkça göstermedikleri şeklinde yorumlanmaktadır.

Ergenlik dönemi bireyin kendisi, ailesi ve çevresiyle çatışmalar yaşadığı bir dönemdir. Ergen kimliğine tehdit olarak algıladığı davranışlara karşı oldukça duyarlı olabilmektedir. Ergenlik döneminde yaşın artması ile öfkenin artış göstermesi ya da öfkenin kolayca açığa vurulabilmesinin ergenin bağımsızlık çatışmaları, ailenin beklentileri ile kendi beklentilerinin uyuşmaması ve çevresel koşullar ile de ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Kulaksızoğlu (2002), ergenlerin yaşları arttıkça kızgınlıklarını açığa vurma bakımından daha fazla hoşgörü gördüklerini belirtmiştir.

Özetle; araştırmada yaş grupları ile sürekli öfke arasında anlamlı farklılık bulunduğu, 14-16 yaş grubundaki çocukların sürekli öfke düzeyinin 10-13 yaş grubundaki çocuklardan fazla olduğu tespit edilmiştir. Yani, ön ergenlik dönemindeki çocuklara oranla ergenlik dönemindeki çocukların daha yoğun öfke yaşadıkları tespit edilmiştir.

Bir sonraki bölümde ebeveyn kabul reddine yönelik bulgular ele alınacaktır.

4.2. Ebeveyn Kabul-Reddi İle İlişkili Bulguların Tartışılması

Ebeveyn kabul-red algısının çocuğun cinsiyet, yaş grubu düzeyleri gibi demografik değişkenler açısından değişip değişmediğine ilişkin yapılan analiz sonuçları aşağıda belirtilmiştir. Yukarıda belirtilen sıra ile bulgular tartışılmıştır. Bu noktada öncelikle cinsiyet farklılığına ilişkin bulgular verilerek sonunda tartışılmıştır.

Cinsiyet ve Kabul Red İlişkisine Yönelik Bulguların Tartışılması:

Ebeveyn kabul-red algısının çocuğun cinsiyetine göre değişip değişmediğine ilişkin yapılan analiz sonuçları, yazın bulgularının bir kısmıyla tutarlı olarak Ebeveyn Kabul Reddinin bazı alt boyutlarından elde edilen puanların cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığını göstermektedir (Angın, 2015; Batum ve Öktem, 2011; Direktör ve Çakıcı, 2012; Gençtoprak, 2010; Köseoğlu, 2013; Mızrakçı, 1994; Shanahan, McHale, Crouter ve Osgood, 2007; Sözügeçer, 2011; Tezcan, 2015; Ummunel, 2007; Vulic'-Prtoric and Macuka, 2006) Buna göre;

- a) Baba kabul reddi toplam puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Buna göre, kızlar erkeklere göre babalarından daha fazla red algıladıklarını bildirmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bu bulguların yazın bulguları ile tutarlı olduğu görülmüştür (Shanahan, McHale, Crouter ve Osgood, 2007; Sözügeçer, 2011 ve Vulic'-Prtoric and Macuka, 2006). Öte yandan Öktem ve Batum (2011), tarafından yürütülen öğrenme güçlüğü olan çocuklarla, öğrenme güçlüğü olmayan çocukların karşılaştırıldığı bir çalışmada ise her iki grupta da erkeklerin, kızlara oranla daha çok anne ve baba reddi algıladıkları saptanmıştır. Benzer şekilde Dural ve Yalçın (2014)'ın çalışmasında da, erkek üniversite öğrencilerinin kadın öğrencilere kıyasla babaları tarafından daha fazla red algıladıkları tespit edilmiştir. Farklı bir bulgu olarak, Köseoğlu (2013)'nın çalışmasında baba kabul düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen kızların erkeklere göre daha fazla baba reddi algılamalarına ilişkin bulgunun, geleneksel ailelerde gözlenen kız çocuklarına yönelik otoriter ve baskıcı anne baba tutumuyla ya da aşırı kontrolcülükle (Gazioğlu, 2007) ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür. Ayrıca söz konusu tutumlar kız çocukları ile ebeveyn arasındaki ilişkinin doyumunu da olumsuz etkileyerek kız

çocukların baba reddi algılarını beslemiş olabilir. Bu bulguya, fenomenolojik yaklaşımın öne sürdüğü, ebeveyn davranışlarının çocuklar üzerindeki etkisinin çocuğun algısal ve içsel süreçleri ile şekillendiği görüşü açısından bakıldığında, ebeveynin baskı ve otoritesi (reddedilmenin açık göstergesi olmamasına karşın) kız çocuklarının sevilmedikleri, istenmedikleri, reddedildikleri şeklinde bir algı geliştirmesine neden olabilmektedir (Köseoğlu, 2013).

- b) Ebeveyn kabul reddinin **alt boyutları** açısından bakıldığında ise Baba düşmanlık-saldırganlık alt boyutu açısından kızların erkeklere göre babalarından daha fazla düşmanlık saldırganlık algıladığı bulunmuştur. Olgaç (2017) 'ın anneden algılanan kabul-red düzeyi ile genel psikolojik uyum arasındaki ilişkide babadan algılanan kabul red düzeyinin aracı rolünü incelediği çalışmasında, düşmanlık/saldırganlık boyutlarından alına puanlarda, anneden algılanan kabul red düzeyinin dolaylı etkisi olduğu ancak babadan algılanan kabul red düzeyinin daha güçlü bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Bu bulgu, babaların kız çocuklara göre erkek çocuklara daha reddedici davranmasıyla (Hussain ve Munaf, 2012) açıklanmıştır. Öte yandan araştırmadan elde edilen bu bulgunun ebeveyn kabul reddinin alt boyutları ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık olmadığını belirten araştırma sonuçları ile tutarlı olmadığı görülmüştür (Altan, 2006; Ansari, 2002; Becerik-Özdiker, 2002; Berns,1993; Cenkseven, 2000; Çakıcı, 2006; Erkan ve Toran, 2004; Erkman ve Rohner, 2006; Erler, 2011; Eryavuz, 2006; Hoşcan, 2010; Lila ve arkadaşları, 2007; Mengüloğlu, 2014; Mete, 2015; Ogelman ve Çabuk, 2013; Oshino ve ark.,2007; Özel 1999; Polat, 1988; Toran, 2005; Turgut, 2005; Ural ve arkadaşları, 2015; Yalçın, 2014; Yaşar, 2009; Yener, 2005).

c) Baba Ayırışmamış Red alt boyutu açısından da kızlar erkeklere göre babalarından daha fazla ayırışmamış red algılamaktadır. Vulic'-Prtoric ve Macuka (2006), da çalışmalarında kızların erkeklere göre daha fazla red algıladıklarını bulmuştur. Bu bulgu babaların erkek çocuklarına yönelik temel bakım aktivitelerindeki sorumluluk düzeyinin daha yüksek olduğu (Öğüt, 1998) ve özellikle erken ve orta ergenlik dönemindeki çocuklara yönelik olarak, kız çocuklarına göre babaların erkek çocuklarının yaşamına daha fazla katılım sağladıklarına yönelik bulgular ile uyum göstermektedir (Harris ve ark., 1998). Babaların erkek çocuklarıyla ilgili daha fazla sorumluluk almaları ve daha fazla vakit geçirmelerinin kız çocuklarının erkek çocuklara oranla babalarından daha fazla ayırışmamış red algılamalarına neden olabileceği düşünülmektedir. Ek olarak ergenliğe geçiş ve ergenlik dönemi içinde kız çocuklarına eve ilişkin sorumluluklar yüklenmesi hatta bir kardeşin bakımında da destek olunmasının beklenmesi kızların ebeveynler ile olan anlaşmazlıklarının nedenleri arasında gösterilmiştir (Brody, Kim, Murry ve Brown, 2003; Mc Hale ve Gamble, 1989). Bunun yanı sıra Kağıtçıbaşı'na (1999) göre ebeveynler erkek çocuklarını ileriki yıllarının garantisi olarak görmekte ve daha yüksek kabul tutumu göstermektedirler. Erkek çocuk sahibi olmak aile için bir statü kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle Türk kültüründe erkekler kız çocuklara oranla daha çok korunmakta ve erkek çocuklara daha anlayışlı davranılmakta, daha çok anlam yüklenilmektedir (Mete, 2015). Rohner (2005) ayırışmamış reddi, ortada saldırganlık ya da ihmalkârlık gibi belirgin bir davranışsal gösterge olmamasına karşın, çocukların, ebeveynlerinin gerçekten onlarla ilgilenmedikleri ya da onları sevmediklerine dair inançları olarak tanımlamıştır. Çocukların anne baba tutumlarını olduğundan farklı algılamaları nedeni ile yüksek ayırışmamış red puanları elde etmelerinin mümkün olduğu ileri sürülmüştür. Yani çocuklar babanın herhangi bir tutum ve davranışını kendilerinin kabul edilmemesi olarak algılayabilmektedirler.

Cinsiyete göre farklılık bulunmayan alt boyutlar:

d) Baba Sıcaklık- Şefkat alt boyutu ve Baba Kayıtsızlık İhmal alt boyutu puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Bu bulgu ebeveyn kabul reddinin alt boyutları ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık olmadığını belirten araştırmaların bulguları ile tutarlılık göstermektedir (Altan, 2006; Ansari, 2002; Becerik-Özdiker, 2002; Berns,1993; Cenkseven, 2000; Çakıcı, 2006; Erkan ve Toran, 2004; Erkman ve Rohner, 2006; Erler, 2011; Eryavuz, 2006; Hoşcan, 2010; Lila ve arkadaşları, 2007; Mengüloğlu, 2014; Mete, 2015; Ogelman ve Çabuk, 2013; Oshino ve ark.,2007; Özel 1999; Polat, 1988; Toran, 2005; Turgut, 2005; Ural ve arkadaşları, 2014; Yalçın, 2014; Yaşar, 2009; Yener, 2005).

Ancak Shanahan ve arkadaşlarının (2007) orta çocukluk döneminden geç ergenlik dönemine kadar 7-19 yaş arasındaki çocukların anne ve baba sıcaklığını boylamsal olarak inceledikleri çalışmalarında, erkeklerin kız çocuklarından daha çok babadan sıcaklık algıladıklarını saptamıştır. Bu farklılığın örneklem özelliklerine (yaş, eğitim düzeyi vb) ve algılanan ebeveyn tutumunun kültüre göre farklılık göstermesine bağlı olabileceği düşünülmüştür.

d.1.) Anne kabul red algısı ve Anne Sıcaklık-Şefkat, Anne Düşmanlık-Saldırganlık, Anne Ayrışmamış Red, Anne Kayıtsızlık İhmal alt boyutları puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır. Bu bulgu ebeveyn kabul reddinin alt boyutları ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık olmadığını belirten araştırmaların bulguları ile tutarlılık göstermektedir (Altan, 2006; Ansari, 2002; Becerik-Özdiker, 2002; Berns,1993; Cenkseven, 2000; Çakıcı, 2006; Erkan ve Toran, 2004; Erkman ve Rohner, 2006; Erler, 2011; Eryavuz, 2006; Hoşcan, 2010; Lila ve arkadaşları, 2007; Mengüloğlu, 2014; Mete, 2015; Ogelman ve Çabuk, 2013; Oshino ve ark.,2007; Özel 1999; Polat, 1988; Toran, 2005; Turgut, 2005; Ural ve arkadaşları, 2014; Yaşar,

2009; Yener, 2005; Yalçın, 2014). Benzer olarak Rothbaum ve Weiss (1994)'in 147 çalışma ile yaptıkları meta analizde, kızlar ve erkekler arasında algılanan kabul-red açısından anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur.

Öte yandan cinsiyete göre farklılık bulunan araştırmalar da bulunmaktadır. Gençtoprak (2010) ebeveyn kabul reddinin cinsiyete göre farklılık gösterdiğini erkeklerin anne kabul düzeylerinin kızlarınkinden düşük olduğunu saptamıştır. Köseoğlu (2013)'nın çalışmasında da benzer bir sonuç elde edilmiş ve erkeklerin anne red düzeyinin kızların anne red düzeyinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Anne kabul reddinin alt boyutları açısından yazın incelendiğinde ise araştırma bulguları ile tutarsız olan çalışmaların olduğu görülmektedir. Shanahan ve arkadaşlarının (2007) 7-19 yaş arasındaki çocuklar ile yaptıkları çalışmada kızların anneden algıladıkları sıcaklık düzeyinin erkeklerden fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Ülkemizde ise Pektaş (2015) tarafından yapılan çalışmada kızların erkeklere oranla anneden daha az sıcaklık algıladıkları belirlenmiştir. Dural ve Yalçın (2014)'ın üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında ise erkelerin kızlara göre anneyi daha düşmanca ve kayıtsız algıladıkları saptanmıştır.

Yazında ebeveyn kabul reddinin cinsiyete göre farklılık gösterdiğini belirten ve araştırma sonucuna benzeyen bulgular (Angın, 2015; Direktör ve Çakıcı, 2012; Gençtoprak, 2010, Köseoğlu, 2013; Mızrakçı, 2004; Batum ve Öktem, 2011; Shanahan, McHale, Crouter ve Osgood, 2007; Sözügeçer, 2011; Tezcan, 2015; Ummunel, 2007) kadar ebeveyn kabul reddinin cinsiyete göre farklılık göstermediğini bildiren araştırma sonuçlarından farklı bulguların olduğu görülmektedir (Ansari, 2002; Becerik-Özdiker, 2002; Berns, 1993; Cenkseven, 2000; Çakıcı, 2006; Erkan ve Toran, 2004; Erkman ve Rohner, 2006; Eryavuz, 2006; Hoşcan, 2010; Mengüloğlu, 2014; Mete, 2015; Ogelman

ve Çabuk, 2013; Oshino ve arkadaşları, 2007; Özel, 1999; Polat 1988; Toran, 2005; Turgut, 2005; Ural ve arkadaşları, 2014; Yaşar, 2009; Yener, 2005).

Ebeveyn kabul reddi kültür bazında incelendiğinde; Batı toplumlarında yaşayan çocukların doğu kültürlerinde (Ürdün gibi) yaşayan çocuklara oranla daha çok ebeveyn kabulü algıladıkları saptanmıştır (Dwairy, 2010). Dolayısıyla çocuğun hangi davranışları kabul hangi davranışları red olarak algıladığının içinde bulunduğu kültüre göre değişiklik gösterdiği düşünülmektedir. Ülkemizdeki ebeveyn tutumlarına bakıldığında, koruyucu tutumun geleneksel ailelerde özellikle kız çocuklarına yönelik baskıcı, otoriter tutumun uygulandığına ilişkin çalışmalar dikkati çekmektedir. Gazioğlu ve Köknel (2007) kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla ebeveynleri tarafından daha yoğun şekilde kontrol altında tutularak yetiştirildiklerini belirtmiştir. Araştırmanın yapıldığı yaş grubu da göz önüne alındığında ergenlik döneminde ebeveyn tarafından gösterilen koruyucu ve baskıcı tutum, çocukların bireyselliklerini ortaya koyabilecekleri bir ortamın oluşturulmasına engel teşkil edecektir. Öte yandan demokratik bir tutum beklentisi içerisinde olan ergenlerin bu beklentilerine ailelerinden karşılık bulamamaları ile ayrışmamış red ya da red algılamaları arasında bir bağ kurulabileceği düşünülmektedir.

Buna karşın ülkemizde yapılan diğer araştırmalara bakıldığında; Direktör ve Çakıcı (2012)'nin araştırmasında kızların ve erkeklerin anne babadan algıladıkları kabul düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Yıldırım Ekmekçi (2008)'nin yaptığı çalışmada da ergenlerin anne babalarını kabul edici algılama eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Çuharadoğlu Çetin ve arkadaşlarının (2004), yaptığı çalışmada ise ergenlerin %60'tan fazlası ailesiyle birlikte olmaktan huzur duyduğunu, ailesinin kendisine güvendiğini ve takdir ettiğini belirtmiştir. Bu bulgunun araştırma sonuçları ile tutarsızlığına ilişkin olarak her iki araştırmada kullanılan ölçüm araçlarının ve katılımcıların yaş düzeylerinin farklı olmasıyla ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür.

Özetle; araştırmada ebeveyn kabul reddinin Baba Düşmanlık Saldırganlık, Baba Ayırışmamış Red ve Baba Reddi boyutlarının cinsiyete göre farklılaştığı, bu farklılıkta belirtilen alt boyutların hepsinde kızların erkeklere oranla daha yüksek puan aldığı, dolayısıyla kızların olumsuz algıları daha çok bildirdiği tespit edilmiştir. İlgili yazın incelendiğinde yukarıda da belirtildiği gibi araştırma sonuçlarını destekleyen ve desteklemeyen çalışmaların olduğu görülmüştür.

Bir sonraki bölümde katılımcıların yaş grupları ile kabul red ilişkisine yönelik bulgular ele alınacaktır.

Yaş Grupları ve Kabul Red İlişkisine Yönelik Bulguların Tartışılması:

Ebeveyn kabul-red algısının çocuğun yaş düzeyine göre değişip değişmediğine ilişkin bulgular, yaş grupları ile ebeveyn kabul reddi arasında anlamlı farklılık bulunmadığını dolayısıyla kabul-red algısının yaş gruplarına göre değişmediğini göstermektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde kabul-red algısı ile yaş grupları ilişkisine bakılan araştırmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Ebeveyn kabul-red düzeyinin, çocuğun yaşına bağlı olarak değişimini inceleyen çalışmalarda, araştırmanın bulgularına benzer ve farklı sonuçların olduğu görülmektedir.

Araştırma bulgularına benzer olarak; Yıldız ve Erci (2011) ergenlerin yaşlarının anne baba tutumlarını anlamada farklılığa yol açmadığını belirtmektedir. Benzer şekilde Tuzgöl (2000) de lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada anne baba tutumları ile yaş düzeyleri arasında bir ilişki saptamamıştır. Sözü edilen iki araştırmada da veriler ergen öz bildirimi ile elde edilmiştir.

Becerik Özdiker (2002), dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan 9-12 yaş grubundaki çocuğa sahip anneler ile yaptığı çalışmada annelerin sıcaklık-sevgi davranışlarının, çocuğun yaşı küçüldükçe arttığını tespit etmiştir. Shanahan, McHale, Crouter ve Osgood (2007) orta çocukluk döneminden geç ergenlik dönemine kadar 7-19 yaş arasındaki çocukların anne ve baba sıcaklığını boylamsal olarak inceledikleri çalışmalarında, anneden algılanan sıcaklığın ortalama 9 yaştan 16 yaşa kadar azaldığını, babadan algılanan sıcaklığın ise ortalama 8 yaştan 16 yaşa kadar azaldığını belirtmiştir. Ural ve arkadaşlarının (2015) farklı yaş grupları ile yaptığı araştırmada algılanan Ebeveyn Kabul Reddinin ve ebeveyn kabul reddinin alt boyutlarının yaş düzeylerine göre değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre 4 ve 5 yaşındaki çocuklar 6 yaşındaki çocuklara oranla annelerinden daha fazla sıcaklık-sevgi algılamakta, 6 yaşındaki çocuklar 4 yaşındaki çocuklara oranla annelerinden daha fazla düşmanlık-saldırganlık, ilgisizlik-ihmal ve ayrışmamış red algılamaktadırlar. Ayrıca 4 ve 5 yaş grubundaki çocukların 6 yaş grubundaki çocuklara oranla anneden daha fazla kabul algıladıkları tespit edilmiştir. Bu sonuç ile annelerin kabul davranışlarının, küçük yaş grubu çocuklara karşı daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu durumun küçük yaştaki çocukların bakım ihtiyaçlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Küçük yaştaki çocuklar beslenme, tuvalet gibi temel ihtiyaçları konusunda anneye daha çok bağımlı olmaktadır. Ancak 6 yaş grubundaki çocuklar okula başlamaları nedeni ile temel ihtiyaçlarını bireysel olarak da giderebilmekte ve anneden bağımsız hareket edebilmektedirler. Annelerin çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamada küçük yaş gruplarında daha etkin olmaları kabul davranışlarının küçük yaş grubu çocuklara karşı daha yüksek algılanmasına neden olabilir. Becerik-Özdiker de (2002) de araştırmalarında çocuğun yaşı küçüldükçe annenin sıcaklık-sevgi davranışlarının arttığını bulmuşlardır.

Özetle; araştırmada yaş grupları ile ebeveyn kabul reddi arasında anlamlı farklılık bulunmadığı dolayısıyla kabul-red algısının yaş düzeyine göre değişmediği

görülmüştür. Bir sonraki bölümde kişiler arası şemalar değişkenine ilişkin bulgular tartışılacaktır.

4.3. Kişiler arası Şemalar İle İlişkili Bulguların Tartışılması

Kişiler arası şemaların cinsiyet ve yaş gruplarına göre değişip değişmediğine ilişkin araştırmadan elde edilen analiz sonuçları aşağıda belirtilmektedir:

Cinsiyet ve Kişiler arası Şemalar İlişkisine Yönelik Bulguların Tartışılması:

Kişiler arası şemaların anne babadan beklenen tamamlama tepkisinin cinsiyete göre değişip değişmediğine ilişkin bulgular, baskınlık, düşmanlık ve dostluk tamamlama tepkilerinin cinsiyete göre değiştiğini göstermektedir. Buna göre;

- ✓ Baskınlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Baskınlık boyutunda kızların anneden bekledikleri tamamlama tepkileri erkeklere göre daha fazladır. Bu bulgu kız çocukların erkek çocuklara göre, annelerine yönelik baskın davranışlarına karşı daha sık pasif tepki almayı beklediklerini yani kızlar kontrolü ele almak istediklerinde annelerinin buna itiraz etmeyeceğine ya da aynı fikirde olacağına daha çok inandıklarını göstermektedir.
- ✓ Düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Düşmanlık boyutunda erkeklerin

anneden bekledikleri tamamlanma tepkileri kızların beklentilerine göre fazladır.

Bu bulgu, erkeklerin kızlara göre annelerine yönelik düşmanca davranışlarına karşı daha sık düşmanca tepki almayı beklediklerini göstermektedir.

- ✓ Düşmanlık boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Düşmanlık boyutunda erkeklerin babadan bekledikleri tamamlanma tepkileri kızların beklentilerine göre fazladır. Bu bulgu, erkeklerin kızlara göre babalarına yönelik düşmanca davranışlarına karşı daha sık düşmanca tepki almayı beklediklerini göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen bu bulgular, kültürümüzdeki aile içerisindeki cinsiyet rolleri ile tartışılacaktır. Araştırmalar ebeveynlerin erkek ve kız çocuklara farklı davrandığını göstermektedir. Shek (1998) katı disiplin yöntemlerinin erkek çocuklara kız çocuklardan daha fazla uygulandığını belirtmektedir. Sorbring ve arkadaşlarının (2003) yapmış olduğu çalışma hem erkek hem kız çocukların ‘erkeklerin daha fazla fiziksel cezaya maruz kaldıklarını, kızların erkeklere göre ebeveynlerinden daha sıcak tutumlar gördüğünü’ düşündüklerini göstermektedir. Ebeveynlerin kız ve erkek çocuklara yönelik gösterdikleri tutumun farklı olması, daha sert tutum ve katı disiplin gören erkek çocuklarının kız çocuklara oranla düşmanca tavırlarının ebeveynlerinden daha fazla tamamlanma tepkisi göreceklərini öngörmelerine neden olduğu düşünülmektedir.

Kızların baskınlık davranışlarının anne tarafından daha çok tamamlanma tepkisi ile karşılık bulacağına olan inançları yine kültürümüzdeki cinsiyet rollerinin etkisiyle annenin kız, babanın ise erkek çocukların yetiştirilmesinde daha çok rol oynaması ile açıklanabileceği düşünülmüştür. Kız çocukların yetiştirilmesinde daha fazla rol oynayan anne çocuğun özgüven gelişimini desteklemek amacıyla baskın davranışları karşısında

pasif tutum göstererek çocuğun belirli durumlar karşısında sorumluluk almasını, adım atmasını sağlayabilmektedir.

Yazın incelendiğinde araştırma sonuçlarına benzer ve farklı bulguların olduğu görülmektedir (Baldwin, Ptrlck ve Keelan, 1999; Boyacıoğlu, 1994; Çelik, 2006; Özcan, 2015; Uluç, 2005). Boyacıoğlu (1994), yaptığı çalışmasında kızların erkeklere göre annelerinden daha fazla pasiflik ve baskınlık tamamlama tepkileri beklediklerini bulmuştur. Ek olarak araştırmada ele alınan yaş grupları farklı olsa da Baldwin, Ptrlck ve Keelan (1999), yaptıkları çalışmalarında da kadınların erkeklere oranla yakın ilişkilerinde başkalarından (anne-baba ve önemli diğerleri) daha fazla dostluk ve pasiflik tamamlama davranışları beklediklerini bulmuşlardır. Özcan (2015)'ın, çalışmasında da kızların anneden bekledikleri dostluk ve baskınlık tamamlanma tepkilerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özcan (2015), ayrıca lisede okuyan kız öğrencilerin annelerinden bekledikleri tamamlayıcı dostluk ve anne baskınlık tepkilerinin onların psikolojik dayanıklılığını yordadığı, bu tamamlayıcı anne tepkileri olumlu olduğunda kız öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin de bundan olumlu etkilendiğini belirtmiştir.

Bağlanma örüntülerinin, kişiler arası deneyimlerin belirlemede önemli olduğu kabul edilmektedir (Bartholomew, 1990; Bartholomew ve Horowitz, 1991; Hazan ve Shaver, 1987). Şencan (2015) bağlanma örüntülerinin kaçınma ve kaygı boyutu ile kişiler arası şemalar arasında anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Bu nedenle yazında bağlanma ve kişiler arası şemalar ilişkisini inceleyen araştırmalara da ulaşılmıştır. Araştırma bulguları ile tutarlı olarak Uluç (2005)'un çalışmasında güvenli bağlanan kız çocuklarının güvenli bağlanan erkek çocuklara oranla anne-baskınlık boyutunda daha çok tamamlanmayı bekledikleri görülmüştür. Ayrıca yine araştırma

sonuçları ile tutarlı olarak erkek çocukların kız çocuklara oranla anne-düşmanlık boyutunda daha çok tamamlanmayı bekledikleri tespit edilmiştir.

Özetle; araştırmada cinsiyet ile kişiler arası şemaların baskınlık ve düşmanlık boyutları arasında anlamlı farklılıklar olduğu; kızların baskın tavırlarının anne tarafından tamamlanacağına erkeklere oranla daha fazla inandıkları, erkeklerin ise düşmanca tavırlarının anne ve baba tarafından tamamlanacağına kızlara oranla daha fazla inandıkları tespit edilmiştir.

Burada kişiler arası şemalara ilişkin çalışmalarda anne baba tutumlarına yönelik açıklamaların zaman zaman ebeveyn kabul red araştırmalarında belirtilen açıklamalarla çeliştiği görülmektedir. Bu karşılığa gerek örneklem gerekse ölçme aracı farklılıklarının neden olabileceği düşünülmektedir. Örneğin; ebeveyn kabul red algısı ile cinsiyet arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalarda, kız çocuklarının erkek çocuklara oranla daha kontrol altında tutularak yetiştirildikleri (Gazioğlu, 2007), erkek çocukların ailede daha çok kabul gördükleri (Kağıtçıbaşı, 1999), daha çok korundukları ve erkek çocuklara daha çok anlam yüklenildiğini (Mete, 2015) bildiren sonuçlar ele alınmıştır. Ancak şema çalışmalarına ilişkin yazın incelendiğinde kız çocuklara göre erkek çocuklara daha katı disiplin yöntemlerinin uygulandığına ilişkin araştırmalar dikkati çekmiştir (Sheck, 1998, Sorbring ve arkadaşları, 2003). Mevcut çalışmada da Ebeveyn Kabul Reddi bulguları ile Kişiler arası Şemalara ilişkin bulgular açısından cinsiyete göre farklı sonuçlar elde edilmiş olması bir yandan yazınla tutarlı bulunurken diğer yandan kendi içinde tutarsız gibi görünen bulgular elde edilmesine neden olmuştur.

Bir sonraki bölümde kişiler arası şemalar ve yaş grupları arasındaki ilişkiye yönelik bulgular ele alınacaktır.

Yaş Grupları ve Kişiler Arası Şemalar İlişkisine Yönelik Bulguların

Tartışılması:

Anne ve babaya yönelik kişiler arası şemaların yaş gruplarına göre değişip değişmediğine ilişkin bulgular, yaş grupları ile anne babaya yönelik kişiler arası şemalar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Bu durum anne babanın çocuğun gösterdiği dostluk, düşmanlık, baskınlık, pasiflik tutumlarına karşılık olarak verdikleri tepkilerin çocuğun yaşından bağımsız olduğu anlamına gelmektedir.

Yazında kişiler arası şemaların yaş gruplarına göre incelendiği bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bir sonraki bölümde model analizine yönelik elde edilen bulgular tartışılacaktır.

4.4. Model Testinden Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolünün olup olmadığına ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre;

Anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü vardır. Buna göre anneye yönelik reddin anneye yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Ayrıca anneye yönelik kişiler arası şemalar da öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Çocuk annenin kendisini red ettiğine yönelik bir algı geliştirdiğinde, anneye yönelik tutumlarının tamamlanma tepkileri ile karşılanmayacağı beklentisini de geliştirmektedir. Ayrıca anneye yönelik tutumlarının tamamlanma tepkileri ile karşılık bulmayacağını düşünen çocukların sürekli öfke düzeyinin de yüksek olduğu görülmüştür. Çocuğun davranışlarının anne tarafından

tamamlanma tepkileri ile karşılık bulmaması çocuğun ilişkide kendini tehdit içinde hissetmesine ve kaygı yaşamasına neden olabilmektedir (Uluç, 2005). Öte yandan çocuk baskın davranışlar gösterirken anne pasif davranış örüntüsü gösterirse ilişki içinde uyum oluşmaktadır. Ancak çocuk baskın davranışlar gösterdiğinde anne de baskın davranış örüntüsü sergiler ise çocuk bu durumu kendi için bir tehdit olarak algılayabilmekte ve etkileşim kesilebilmektedir (Uluç, 2005). Bu durumda da çocuğun sürekli öfke düzeyinin yüksek olması beklenmektedir. Bu bulgu ile tutarlı olarak Çelik (2006)'in araştırmasında da üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlıkları ile kişiler arası şemalarının düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolünün olup olmadığına ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre;

Anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü vardır. Buna göre anneye yönelik reddin babaya yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Ayrıca babaya yönelik kişiler arası şemalar da öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Çocuk annenin kendisini red ettiğine yönelik bir algı geliştirdiğinde, babaya yönelik tutumlarının tamamlanma tepkileri ile karşılanmayacağı beklentisini de geliştirmektedir. Ayrıca babaya yönelik tutumlarının tamamlanma tepkileri ile karşılık bulmayacağını düşünen çocukların sürekli öfke düzeyinin de yüksek olduğu görülmüştür. Özçiçek (2014)'e göre anne-çocuk arasındaki ilişki çocuğun çevresini nasıl algıladığını etkileyen temel faktördür. Bu bulgu, araştırmanın “Anneye yönelik red, babaya yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır” bulgusu ile tutarlıdır. Çocuk anne ile ilişkisinde red algıladığı için baba ile ilişkisinde göstereceği davranışların karşılığında olumsuz tepkiler alacağı inancını

geliştirmektedir. Bu durum da çocuğun sürekli öfke düzeyinin yüksek olmasına neden olmaktadır.

Baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolünün olup olmadığına ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre;

Baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü vardır. Buna göre babaya yönelik reddin anneye yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Ayrıca anneye yönelik kişiler arası şemalar da öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Çocuk babanın kendisini red ettiğine yönelik bir algı geliştirdiğinde, anneye yönelik tutumlarının tamamlanma tepkileri ile karşılanmayacağı beklentisini de geliştirmektedir. Ayrıca anneye yönelik tutumlarının tamamlanma tepkileri ile karşılık bulmayacağını düşünen çocukların sürekli öfke düzeyinin de yüksek olduğu görülmüştür.

Bağlanma ile ilgili yapılan araştırma bulguları anneden sonra en çok etkileşime girilen figürün baba olduğuna ve hiyerarşik modelde babanın ikinci sırada yer aldığına işaret etmektedir (Kobak, Rosenthal ve Serwik, 2005). Bu bulgular hiçbir zaman sadece anneye bağlanmanın söz konusu olmadığını, çocuğun baba ile ilişkisinin de kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Yaşın ilerlemesiyle birlikte annenin çocuğun üzerindeki baskın etkisi azalmakta, sosyalleşmekte olan çocuk babasıyla etkileşimini arttırmakta ve onun tutumundan etkilenmektedir. Alan yazında babalarına güvenli bağlanma düzeyi düşük olan kızların onaylanmama kaygısı yaşadığına ilişkin bulgular yer almaktadır (Özcan, 2015). Bu açıdan bakıldığında çocuğun babadan algıladığı reddin anneye yönelik şemalarını etkileyeceği bulgusu anlam kazanmaktadır. Ayrıca yapılan birçok çalışmada anne ve babaların ebeveynlik davranışlarının birbirleriyle ilişkili olduğu

görülmektedir (Daniel ve arkadaşları, 2016; Dural, 2014; Erkman ve Rohner, 2006; Keskiner, 2012; Miranda ve arkadaşları, 2016; Öngider, 2013; Pehlivanoglu, 1998; Putnick ve arkadaşları, 2014; Uddin ve arkadaşları, 2014). Bu durumda çocuğun anneden ya da babadan algıladığı red sonucunda diğer ebeveyne yönelik tutumlarının tamamlanma tepkileri ile karşılanmayacağı beklentisini geliştirmesinin olası olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda yapılan araştırmalar, tamamlanma gösteren etkileşimlerin kaygıyı azalttığını, tamamlanma göstermeyen etkileşimlerin ise kaygıyı arttırdığını göstermektedir (Bozkurt, 2006). Kaygının artmasına bağlı olarak da öfke düzeyinin arttığı düşünülmektedir. Ayrıca kişiler arası ilişkide birbirlerinden düşmanlık algılayan bireylerin, karşılıklı hoşnutsuzluğun olduğu bir ilişkide bulunmaları nedeni ile de öfke düzeylerinin arttığı tahmin edilmektedir. Çalışma bulguları da bu görüşü destekler nitelikte bulunmuştur.

Baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolünün olup olmadığına ilişkin olarak;

Babaya yönelik kişiler arası şemaların öfkeyi anlamlı olarak yordamaması nedeni ile Baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolüne ilişkin analiz yapılamamıştır. Babaya yönelik reddin babaya yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Ancak babaya yönelik kişiler arası şemalar öfkeyi anlamlı olarak yordamamaktadır. Çocuk babanın kendisini red ettiğine yönelik bir algı geliştirdiğinde babaya yönelik tutumlarının tamamlanma tepkileri ile karşılanmayacağı beklentisini de geliştirmektedir. Ancak çocuğun davranışlarına karşılık olarak babanın tamamlanma tepkisi göstermemesinin çocukların sürekli öfke düzeylerini etkilemediği belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bu bulgunun kültürümüzdeki geleneksel roller nedeni ile babaya öfke duymanın ya da

babaya öfke duyulsa bile baba rolünün, baba ile ilgili şemanın olumsuz algılanmasının “kabul edilemez” olması nedeniyle bu öfkenin baskılanması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Fuligni (1998) geleneksel ailelerde ergenlerin anne-babanın daha fazla otoriteye sahip olması gerektiğine ve onlara karşılık verilmemesi gerektiğine dair inançları olduğunu belirtmektedir. Türk göçmen aileleri ile yapılan çalışmalarda bu ailelerin çocukların otoriteye itaat etmelerini, kendilerine söyleneni eksiksiz yerine getirmelerini, hiyerarşik yapıyı kabul etmelerini önemli gördükleri tespit edilmiştir (Sümer, 2012). Otoriteye itaat etmesi ve hiyerarşik yapılanmayı kabul etmesi beklenen çocukların ailedeki hiyerarşik yapılanmada en üstte yer alan babalarına karşı öfke duymalarının kabul edilemez olduğunu düşünmeleri beklenmektedir. Fişek’e (1982) göre de Türk kültüründe baba daha otoriter bir konumda yer almaktadır. Bu açıdan bu bulgunun araştırma sonucunu desteklediği düşünülmektedir. Akün (2005) de çalışmasında ergenlerin kendileri ve babaları arasındaki bir anlaşmazlık durumunda babalarını kendilerinden daha güçlü gördüklerini belirtmiştir. Daha güçlü görünen baba figürüne karşı da öfkenin ifade edilemeyeceği düşünülmektedir.

Model testinde elde edilen bulgulara çocukların düşmanca tutum karşısında düşmanca tutum görme beklentileri farklı psikolojik sorunlar ile kişiler arası şemalar arasındaki örüntünün incelendiği araştırma sonuçları ile benzerlikler göstermektedir (Altaylı, 1999; Soygüt ve Türkçapar, 2001; Soygüt ve Savaşır, 2001; Çakmak-Tolan, 2002; Keskingöz, 2002). Sözü edilen çalışmalarda sağlıklı bireylerin diğerlerine düşmanca yaklaşımlar bile onlardan dostça karşılık bekledikleri, ancak psikolojik bozukluğu olan bireylerin diğerlerine düşmanca yaklaştıklarında, onlardan düşmanca tepkiler bekledikleri saptanmıştır. Bu bulgu, sağlıklı kişilerin kişiler arası şemalarındaki esnekliğin göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Bozkurt, 2006). Ergenler ile yapılan bu çalışmada elde edilen söz konusu bulguyu bu açıdan değerlendirecek olursak, ergenlerin kişiler arası şemalarının esnek olmadığından söz edilebilir. Ayrıca bu durumun ergenlerin

kişiler arası ilişkilerinde diğerlerinin davranışları ile ilgili bilgiyi şemalarına uygun bir şekilde işlemledikleri ya da olumsuz olana seçici olarak dikkat ettikleri anlamına gelebileceği düşünülmektedir.

Model testinden elde edilen bu bulgular anne babadan algılanan reddin kişiler arası ilişki temsilleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Alan yazında algılanan ebeveynlik biçimlerinin kişiler arası şemaları yordama gücü olduğuna ilişkin çalışmalar görülmektedir (Soygut ve Çakır, 2009). Bu kapsamda kuramsal açıdan bakıldığında da bağlanma kuramına göre birincil bakım verenle kurulan ilişki çocuğun birincil bakım verene yönelik beklentilerinin içeriğini de biçimlendirmektedir (Bowlby, 1960). Yani çocuk birincil bakım verenleri olarak kabullenilen anne babasından red algıladığında anne babanın tepkilerinin olumsuz olacağı beklentisi içinde olacaktır. Ayrıca araştırmadan elde edilen anne ve babaya yönelik red algısının anne/babaya yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordaması sonucu Kişiler Arası Kabul Red Kuramının “reddedilmiş bireyler kişiler arası ilişkileri güvenilmez görme eğilimindedir” görüşü ile de tutarlıdır (Mengüloğlu, 2014).

Yazında doğrudan bu değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyen bir araştırmanın olmadığı, ancak bağlanma ve anne baba tutumu bağlamında yapılan araştırmaların olduğu görülmektedir. Uluç’un (2005), çalışmasında güvenli bağlanma temsillerinin dostluk ve pasiflik boyutlarındaki tamamlanma beklentileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu tespit edilmiştir. Güvenli bağlanma temsillerine sahip çocukların anne ile ilişkiye geçme yönünde davranışlar sergilediklerinde (dostça tutumlar gösterdiklerinde) annenin de bu ilişkiye açık olduğunu gösteren tutumlar (dostça tutumlar) sergilemesini bekledikleri görülmüştür (Uluç, 2005). Ayrıca güvenli bağlanma temsillerine sahip çocukların pasif tutumlar göstermeleri (kendilerini çaresiz hissetmeleri, yönlendirmeye ihtiyaç duymaları) durumunda annelerinin gerekli desteği vereceğine ilişkin güçlü bir

inançları olduğu, güvensiz bağlanan çocukların ise benzer durumda annelerinin desteğini alacaklarına ilişkin beklentilerinin çok düşük olduğu görülmüştür. Güvensiz bağlanma ve ebeveyninden algılanan reddin kuramsal açıdan ilişkili olduğu düşünüldüğünde, güvenli bağlanma gerçekleştiremeyen çocukların anne ilişkilerinden red algıladıkları söylenebilir. Bu bağlam içerisinde bakıldığında Uluç'un (2005) çalışmasından elde edilen verilerin araştırma sonuçları ile tutarlı olduğu düşünülmektedir. Ek olarak Özcan (2015) da erken dönem uyumsuz şemalar ile ilgili yaptığı çalışmasında bağlanma ve öfke arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolü olduğunu tespit etmiştir. Erken dönem uyumsuz şemaların oluşumu ebeveynin çocuğa yönelik tutumdan etkilenmekte, erken dönem uyumsuz şemalar da bireyin diğerlerinden göreceği tutum ile ilgili beklentisini ve diğerleri ile ilişkisini etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında bu kavramların kuramsal açıdan ilişkili olduğu ve araştırma bulgularını destekleyici olduğu belirtilebilir. Şencan (2015) da çalışmasında bağlanma örüntülerinin kaçınma, kaygı ve korku boyutlarının kişiler arası şemalar ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Özetle; araştırmanın model testinden elde edilen bulgulara göre;

- Anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü vardır. Anneye yönelik red anneye yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Ayrıca anneye yönelik kişiler arası şemalar da öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır.
- Anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü vardır. Anneye yönelik red babaya yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Ayrıca babaya yönelik kişiler arası şemalar da öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır.
- Baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü vardır. Babaya yönelik red anneye yönelik şemaları

pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Ayrıca anneye yönelik kişiler arası şemalar da öfkeyi pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır.

- Babaya yönelik kişiler arası şemaların öfkeyi anlamlı olarak yordamaması nedeni ile Baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolüne ilişkin analiz yapılamamıştır. Babaya yönelik red babaya yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Ancak babaya yönelik kişiler arası şemalar öfkeyi anlamlı olarak yordamamaktadır.

5. SONUÇ, SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlara dair genel değerlendirmelerle birlikte gelecekte yapılacak araştırmalar için önerilere yer verilecektir.

Araştırma kapsamında ele alınan sürekli öfke düzeyine ilişkin olarak; kızlarda ve erkeklerde sürekli öfke düzeyi açısından farklılık olmadığı, yaş grubu açısından ise 14-16 yaş grubunda sürekli öfke düzeyinin 10-13 yaş grubuna oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ebeveyn kabul reddine ilişkin olarak; kızların erkeklere göre babalarından daha fazla red, düşmanlık saldırganlık, ayrışmamış red algıladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca kabul red algısının yaş gruplarına göre değişmediği saptanmıştır.

Kişiler arası şemalara ilişkin yapılan analizler ise baskınlık boyutunda kızların anneden bekledikleri tamamlama tepkilerinin erkeklerin beklentilerine göre daha fazla olduğu, düşmanlık boyutunda erkeklerin anneden bekledikleri tamamlanma tepkilerinin kızların beklentilerine göre daha fazla olduğu ve düşmanlık boyutunda erkeklerin babadan bekledikleri tamamlanma tepkilerinin kızların beklentilerine göre fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaş grupları ile anne babaya yönelik kişiler arası şemalar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Araştırmanın temel sorusu kapsamında ise anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü olduğu, anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü olduğu, baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan babaya yönelik kişiler arası şemaların

öfkeyi anlamlı olarak yordamaması nedeni ile baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolüne ilişkin analiz yapılamamıştır.

Araştırmanın en önemli sınırlılıklarından biri beklenen katılımcı sayısına ulaşamamış olmasıdır. Öte yandan ölçeklerin uzunluğu ve katılımcıların yorgunluk etkisi göstermesi de araştırmanın sınırlılıkları arasındadır. Ölçek soruları arasında bireylerin geçmiş yaşantılarına ilişkin ya da olası yaşanabilecek durumlara ilişkin sorular bulunmaktadır. Bireyin geçmiş yaşantılarda ya da yaşanmamış olay örnekleri üzerinden ebeveynlerin tutumuna ilişkin tahminde bulunurken bugünden etkilenebileceği, mizaç özelliklerinin de ebeveynlerini algılama biçimini şekillendirebileceği düşünülmektedir. Araştırmanın bu kısıtlılığının boylamsal çalışmalar ile çözümlenebileceği düşünülmektedir.

Alan yazında ebeveyn kabul reddi, kişiler arası şemalar ve öfke ilişkisinin incelendiği bir çalışma olmadığı görülmektedir. Bu değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmiş olmasının alan yazındaki bu eksiklik açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırmada anne ve babanın etkilerinin ayrı ayrı ele alınmış olması, çocuğun gelişim sürecinde anne kadar babanın da önemi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ebeveyn-çocuk ilişkisinde yaşanan problemler nedeni ile terapiye başvuran ailelerde ebeveyn tutumunun çocuğun algısal süreçleri üzerindeki etkisi, anne-babaların eş ilişkisinde yaşadıkları sorunları çözme yöntemleri, babanın aile içerisindeki konumunun nasıl algılandığı, aile bireylerin birbirlerine özellikle de çocuğun babaya yönelik olumsuz duygularını ifade etme konusunda aile üyelerin izin vericiliği, duygu temelli iletişimde aile üyelerin nasıl tepki gösterdikleri gibi bilgilerin ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında ortaya çıkan sonuçların aile eğitimlerinde ele alınması, okullarda zorbalık ile baş etme konusunda yapılan çalışmalara ailelerin de dahil edilmesi işlevsel olacaktır. Ailedeki her bireyin aile

sistemi içerisinde yerinin ve etkisinin önemli olduğu göz önünde bulundurularak özellikle babalara aile içerisinde baba figürünün önemi vurgulanarak çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirilme çalışmalarının yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Klinik çalışmalarda algılanan baba figürü üzerine çalışmaların yoğunlaştırılması, baba-çocuk ilişkisi bağlamında pratiğe yönelik çalışmaların (eğitim, seminer gibi) planlanması önemli olacaktır.

Ayrıca araştırmada ön ergenlik dönemindeki çocuklara oranla ergenlik dönemindeki çocukların daha yoğun öfke yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda ergenlik dönemindeki çocuklar için öfke kontrolüne yönelik eğitimlerin okullarda yaygınlaştırılması yarar sağlayacağı düşünülmüştür.

Gelecekte yapılacak çalışmalar için aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Khaleque ve Rohner (2002), anne babaların çocuklarına karşı gösterdikleri sıcaklık, sevgi içeren ya da kin, saldırganlık, ilgisizlik, ihmal ve ayrıştırılmamış red içeren davranışların oranının kültüre, etnik kökene, sosyal sınıfa göre farklılıklar gösterdiğini belirtmişlerdir. Hızlı sosyal değişme yaşayan ve geleneksel anne baba tutumları ile daha ‘modern’ sayılabilecek tutumları bir arada barındıran ülkemizde de ebeveyn tutumlarının, ebeveyn tarafından algılanan kabul veya reddin zamana, bölgeye, sosyokültürel düzeye göre değişkenlik gösterebileceği düşünülmektedir. Ancak ülkemizde bu tür değişimleri içeren çalışmaların eksikliği hissedilmektedir.
- Ülkemizde aile büyüklerinin çocuk yetiştirmede ve çocuğun sosyalizasyonu üzerinde önemli bir role sahip oldukları göz önünde bulundurularak anneanne,

babanne ve dedelerin de araştırma süreçlerine katılımının, geniş ailenin tüm dinamiklerinin ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

- Ayrıca yapılan araştırmalarda erken çocukluk dönemine ilişkin örneklemin oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Erken çocukluk döneminde ebeveyn kabul reddine ilişkin ölçüm araçlarının geliştirilmesinin ve yapılacak araştırmalarda bu örneklem grubunun da yer almasının önemli olduğu düşünülmektedir.
- Annenin isteği doğrultusunda hamile kalıp kalmamasının ve annelik babalık rolüne alışma sürecinin ebeveyn kabul-reddini etkileyeceği düşünülmektedir. Yapılacak olan araştırmalarda bu değişkenler de göz önünde bulundurulması önerilmektedir.
- Algılanan kabul-red ile aile içi iletişim arasında ilişki olup olmadığının da incelenmesinin alan yazına katkı sunacağı düşünülmektedir.
- Yapılacak olan çalışmalarda ebeveyn kabul reddinin çocuk üzerindeki boylamsal etkilerinin incelenmesinin alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.
- Yurt dışında uzun yıllar yaşamının, farklı bir kültür içinde yeni karşılaşılan ve öğrenilen davranış biçimlerinin çocuk yetiştirme ve aile içi ilişkilerinde ne tür değişime neden olduğunun görülebilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle yurtdışında yaşayan Türkler üzerinde de yapılacak çalışmaların yazına önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı çocukluktan yetişkinliğe geçişte hassas bir dönem olan ön ergenlik ve ergenlik dönemindeki bireylerde ebeveyn kabul reddi ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide kişiler arası şemaların aracı rolünü incelemektir. Bu bağlamda araştırmada ‘ebeveyn kabul reddi ile öfke arasındaki ilişkide anne ve babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü olduğu’ sonucu beklenmektedir. Ayrıca ebeveyn kabul ret algısının, kişiler arası şemaların ve sürekli öfke düzeyinin araştırmada ele alınan demografik değişkenlere göre farklılık göstermesi beklenmektedir.

Araştırma örneklemini, Ankara ili sınırları içerisinde bulunan 10-16 yaş arasındaki 102 gönüllü bireyden oluşmaktadır. Araştırma örneklemini basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin sosyodemografik özelliklerini, sürekli öfke düzeylerini, ebeveyn kabul reddine ilişkin algılarını, anne ve babaya yönelik kişiler arası şemalarını belirlemek amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği”, “Ebeveyn Kabul Reddi Ölçeği” ve “Kişiler Arası Şemalar Ölçeği” kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcılardan elde edilen veriler SPSS 25 (Statistical Package for the Social Sciences) adlı bilgisayar programı ile analiz edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki ve anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesi için t ve ANOVA testleri kullanılmıştır. Ebeveyn kabul reddi ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anne ve babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü olup olmadığının belirlenmesi için ise doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılarak Analysis of Moment Structures (AMOS) istatistik paket programında ölçüm modelleri ve yapısal modeller test edilmiştir.

Araştırma sonuçlarında sürekli öfkeye ilişkin yapılan analizlerde sürekli öfke düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığı saptanmıştır. 14-16 yaş grubunda sürekli öfke düzeyinin 10-13 yaş grubuna oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ebeveyn Kabul Reddine yönelik yapılan analizlerde; kızların erkeklere göre babalarından daha fazla red, düşmanlık saldırganlık, ayrışmamış red algıladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca kabul red algısının yaş gruplarına göre değişmediği saptanmıştır. Kişiler arası şemalara ilişkin yapılan analizler ise baskınlık boyutunda kızların anneden bekledikleri tamamlama tepkilerinin erkeklerin beklentilerine göre daha fazla olduğu, düşmanlık boyutunda erkeklerin anneden bekledikleri tamamlanma tepkilerinin kızların beklentilerine göre daha fazla olduğu ve düşmanlık boyutunda erkeklerin babadan bekledikleri tamamlanma tepkilerinin kızların beklentilerine göre fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaş grupları ile anne babaya yönelik kişiler arası şemalar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.. Araştırmanın temel sorusu kapsamında ise anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü olduğu, anne red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide babaya yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü olduğu, baba red algısı ile öfke düzeyi arasındaki ilişkide anneye yönelik kişiler arası şemaların aracı rolü olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca babaya yönelik reddin babaya yönelik şemaları pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı ancak babaya yönelik kişiler arası şemaların öfkeyi anlamlı olarak yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ebeveyn Kabul Reddi, Sürekli Öfke, Kişiler Arası Şemalar, Ergenlik

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the relationship between parental acceptance/rejection and anger level with interpersonal schemas in pre-adolescence and adolescence, a sensitive period in the transition from childhood to adulthood. In this context, the expected outcome in this study is that interpersonal schemas for parents have a role in the relationship between parental acceptance refusal and anger. In addition, it is expected that parental acceptance rejection perception, interpersonal schemas and trait anger level will vary according to the demographic variables discussed in the study.

The research sample consists of 102 volunteer individuals aged between 10 and 16 years who live in Ankara. The research sample was chosen by simple random sampling method.

“Personal Information Form”, “Trait Anger and Anger Expression Style Scale”, “Parental Acceptance/Rejection Scale” and “Interpersonal Schemas Questionnaire” were applied to individuals participating in the research to determine their sociodemographic characteristics, trait anger levels, perceptions about parental acceptance rejection, interpersonal diagrams for parents .

In the scope of the research; data received from 102 adolescents were analyzed by SPSS 25 (Statistical Package for the Social Sciences). T and ANOVA tests were used to determine the relationship between the variables and whether there was a significant difference. In order to determine whether there is an intermediary role for interpersonal schemes for parents in the relationship between parental rejection and anger level, measurement models and structural models have been tested in the Analysis of Moment Structures (AMOS) statistical package program using confirmatory factor analysis (CFA).

According to the results of the research, analysis of trait anger revealed that trait anger level did not differ according to gender. and trait anger level was higher in the 14-16 age group than in 10-13 age group. it is established that girls perceive more rejection, hostility, aggression, undifferentiated rejection than boys from their fathers. In addition, it was determined that acceptance / rejection perception does not change according to age groups. The analysis of interpersonal schemas revealed that in the dominance dimension, the completion responses of the girls expected from mother are higher than the boys' responses; in the hostility dimension, the completion responses of the boys expected from mother are higher than the girls' responses; and also in the hostility dimension, the completion responses of the boys expected from father are higher than the girls' responses. In addition, it was determined that there is no significant difference between age groups and interpersonal schemas for parents.

In the context of the basic question of the study, it was determined that the interpersonal schemas directed to the mother have a mediating role in the relationship between the perception of mother rejection and anger level; and that the interpersonal schemas directed to the father have a mediating role in the relationship between perception of mother rejection and anger level; and that the interpersonal schemas for the mother have a mediating role in the relationship between the perception of father rejection and anger level. In addition, it was concluded that rejection directed to the father positively predicts the schemas directed to father; however that the interpersonal schemas directed to the father did not significantly predict anger.

Keywords: Parental Acceptance / Rejection, Trait Anger, Interpersonal Schemas, Adolescence

KAYNAKÇA

- Akın E, Berkem M. (2012). İntihar Girişiminde Bulunan Ergenlerde Öfke ve Dürtüsellik. *Marmara Medical Journal*, , 25:148-52.
- Aktuğ, T. (2006). Ergenlerde Akran Baskısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Pakistan. *North American Journal of Psychology*, 4, (1): 121-128.
- Akün, E. (2005). Öfke ve Öfke Denetim Problemi Olan Ergenlerin Aile İçi Çatışma Temsilleri: Aile Yapıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Al-Falaij, A. (1991). Family conditions, ego development and socio-moral development in Juvenile delinquency: A study of Bahraini adolescents. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Pittsburg Üniversitesi, USA.
- Ali, S., Khaleque, A., Rohner, R.P. (2015). Influence of perceived teacher acceptance and parental acceptance on youth's psychological adjustment and school conduct: A Cross Cultural Meta-Analysis. *Cross-Cultural Research*, 49, 2
- Altan, O. (2006). Relations Between Maternal Socialization, Child Temperament and Emotion Regulation in Preschoolers. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altaylı, Z. B. (1999). Sosyal Fobik Olan ve Olmayan Bireyler Arasındaki Kişiler arası Şema Farklılıkları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Angın, E. (2015). Otizim ve Özgül Öğrenme Güçlüğü Tanısı Almış Çocukların Sağlıklı Kardeşlerinin Psikolojik Uyumu, Kardeş İlişkileri ve Algıladıkları Anne Kabul Reddi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ansari, Z.A. (2002). Parental Acceptance-Rejection of Disabled Children in Non-Urban

Argun, Y. (2005). Anne Baba ve Öğretmenlerin Öğrenilmiş Güçlülüğü ile Okul Öncesi Çocukların Davranışsal Duygusal Güçlülüğü ve Kendilik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Arman, E. (2009). İlköğretimde ve Ortaöğretimde Çalışan Öğretmenlerin Öfke İfade Biçimlerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, B., **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**, 1. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1997.

Aydın, B. ve Öztütüncü, F. (2001). Examination of adolescents' negative thoughts, depressive mood, and family environment. *Adolescence*, 36: 77-83.

Balcıoğlu, İ., **Biyolojik, Psikolojik ve Sosyolojik Açıdan Şiddet**, 1.Basım, İstanbul: Yüce Yayın Dağıtım, 2000.

Baldwin, M.W., Patrick, J.ve Keelan R. (1999). Interpersonal Expectations as a Function of Self-Esteem and Sex. *Journal of Social and Personal Relationships*, 16 (6): 94-109.

Balkaya, F., Şahin, N.H.(2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14(3): 192-202.

Baltaş, A., ve Baltaş, Z., **Stres ve Başa Çıkma Yolları**, 24. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2008.

Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147- 178.

Bartholomew, K., Horowitz, L.M.(1991). Attachment styles among young adults: A test of four- category model. *J Pers Soc Psychol*, 61:226- 244.

Batıgün, D. A. (2002). Gençler ve intihar: Diğer yaş gruplarıyla farklılaşan özellikler. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Batum, P. Ve Öktem, F. (2011). Öğrenme Bozukluklarında Ebeveyn Kabul Reddi ile İçselleştirme ve Dışsallaştırma Sorunlarının İncelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18 (1): 5-19.

Baygöl, E. (1997). Ergenin öfke tepkilerinin incelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Becerik-Özdiker, J. (2002). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Anneleri ile İlişkilerini Algılamaları ile Annenin Çocuğunu Kabullenme ve Reddetme Davranışlarına Ait Algılamaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Beck, A. T. **Depression: Clinical, Experimental and Theoretical Aspects**, London, Staples Press, 1967.

Beck, A. T. **Cognitive therapy and the emotional disorders**. New York, International Universities Press, 1976.

Berkowitz, L., (1990). On The Formation and Regulation of Anger and Agression A Cognitive-Neoassociationistic Analysis. *American Psychologist*. 45, (4), 494-503.

Berns, M.R. (1993). Child, family, community. **McGraw-Hill Book Company**, NewYork.

Bilge, F., Sayın, S. (1994). Uyum Düzeyleri Farklı Olan Üniversite Öğrencilerinin Öfke Düzeylerinin Cinsiyet ve Yaş Açısından Karşılaştırılması. Ed. F. Akkoyun ve F. Korkut, II:Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Ankara, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayını, 111-120.

Björck C., Clinton, D., Sohlberg, S., Hallström, T. ve Norring, C. (2003). Interpersonal profiles in eating disorders: Ratings of SASB self-image. *Psychology and psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 76: 337-349.

Bodur, S., İnfal, S., Kurt, S.A. (2010). Kronik Hastalığı Bulunan Adölesanlarda Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ile İlişkili Faktörler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(6)

Boman, P. (2003). Gender Differences In School Anger. *International Education Journal*, 4:71-77.

Boyacıoğlu, G. (1994). Üniversite Öğrencilerinde Kişiler Arası Şemalar ve Depresif Belirtiler Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri Enstitüsü.

Boyacıoğlu, G ve Savaşır, I. (1995). Kişiler Arası Şemalar Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(35): 40-58.

Bowlby, J. (1960). Grief and mourning in infancy and early childhood. *Psychoana Stud Child* 15:9-52.

Bowlby, J., **Attachment and Loss. Volume II. Separation: Anxiety and Anger**, London. Hogart Pres, New York: Basic Books, 1973.

Bozkurt, S. (2006). Temas Biçimleri ile Bağlanma Stilleri ve Kişiler Arası Şemalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Brakaw, D.W. ve McLemore, C.W. (1983). Toward a More Rigorous Definition of Reinforcement: Some Interpersonal Clarifications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44: 1014-1020.

Brody, G.H., Kim, S. Murry, V.M. Brown, A.C. (2003). Longitudinal direct and indirect pathways linking older sibling competence to the development of younger sibling competence. *Dev Psychol*, 39 (3):618-628

Budak, S. **Psikoloji Sözlüğü**, 5. Basım, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.

Buntaine, R.L. ve Costanbader, V.K. (1997). Self-Reported Differences in the Experience and Expression of Anger Between Girls and Boys. *Sex roles*, 36(9/10): 625-637.

Bussey, K., Bandura, A. (1984). Influence of gender constancy and social power on sex linked modeling. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47: 1292-1302.

Byrne, B. M. (1998). *Structural equation modeling with LISREL, PRELIS, and SIMPLIS: Basic concepts, applications, and programming*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Byrne, B. M. (2001). *Structural equation modeling with AMOS. Basic concepts, applications, and programming*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Campano, J.P., Munakata, T. (2004). Anger and Aggression Among Filipino Students. *Adolescence*, 39(156): 757-764.
- Campos R. C., Besser A. ve Blatt J. S. (2013). Recollections of parental rejection, self-criticism and depression in suicidality. *Archives of Suicide Research*, 17: 58–74.
- Canbuldu, S.(2006). Çok boyutlu okul öfke envanterinin (The multidimensional school anger inventory) uyarlama çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cenkseven, F. (2000). Kekeme ve kekeme olmayan çocukların anne-çocuk ilişkisini reddedici algılama düzeylerinin öz-kavramlarına etkisinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chen, X. Rubin, K.H. Li, B.S. (1997). Maternal Acceptance and Social and School Adjustment in Chinese Children: A For Year Longtudinal Study. *Merrill-Parmer Quarterly*, 43:663-681
- Collins, K.A. (2003). Assessing Interpersonal Dominance and Affiliation on the Thematic Apperception Test: The Development and Validation of Two Orthogonal Scales. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Windsor University, Ontario, Canada.

Crockenberg, S.C. Leerkes, E.M. (2003). Parental Acceptance, Postpartum Depression and Maternal Sensitivity: Mediating and Moderating Processes. *Family Psychology*, 17(1): 80-93.

Cüceloğlu, D., **İnsan ve Davranışı**, 10.Basım, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1991.

Çakıcı, S. (2006). Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakmak-Tolan, Ö. (2002). Üniversite Öğrencilerinde Kaygı Belirtileri ve Bağlanma Biçimleri İle Kişiler Arası Şemalar Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, İ. (2003). Öfke Tetikleyicileri Ölçeği (Bir Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, H. (2006). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişiler arası şemaların incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çuhadaroğlu Ç, F., Canat, E., Şenol, S., Rugancı, N., Öncü, B., Gündüz Hoşgör, A., Işıklı, S.ve Avcı, A. (2004). Ergen ve Ruhsal Sorunları: Durum Saptama Çalışması. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Sayı: 4.

Daniel, E., Madigan, S., Jenkins, J. (2016), Paternal and maternal warmth and the development of prosociality among preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 30(1), 114.

Deffenbacher, J. L, Swaim,R. C (1999). Anger Expression in Mexican American and White-nonHispanic Adolescent. *Journal of Counseling Psychology*, 46(1):61-69.

Deniz, M.E., Kesen N.F., Üre, Ö. (2006). Yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Ergenlerin Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı Düzeylerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 6(1):133-159.

Direktör, C, Çakıcı, M. (2012). Ergenlerde Algılanan Ebeveyn Kabul Reddin Psikolojik Sorunlar Üzerine Etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1:132-144

Dizman, H. (2003). Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların Saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Doğan, S. (2001). Farklı Sosyoekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dolard, J., Miller, N.E., Doob, L.W., Mowrer, O.H., ve Sears, R.R.(1939). Frustration and Aggression. London: Routledg.

Dural, G. ve Yalçın, İ. (2014). Üniversite öğrencilerinde ebeveyn kabulü ile psikolojik uyum arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 27: 221-232.

Durar, H. (2017). 12-13 Yaş Ergenlerde Öfke ve Öfke Dışavurumunun Depresyon Düzeyleriyle İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dursun, A. (2010). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Davranış Problemleri İle Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi.

Dwairy, M. (2010). Parental Inconsistency: A Third Cross-Cultural Research on Parenting and Psychological Adjustment of Children. *Journal of Child and Family Studies*, 19 (1): 23-29.

Ellis, A., **Anger: How To Live With and Without It**, NY, USA: Carol Publishing Company, 1992.

Erdem, T. (1990). The Validity and Reliability Study of Turkish Form of Parental Acceptance Rejection Questionnaire. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Erdem, İ.R. (2002). A Tipik Özellikler Gösteren Depresif Bozukluk ve Majör Depresif Bozuklukta Kişiler Arası Şemaların ve Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdur-Baker, Ö., Özgülük, S.B., Turan, N., Demirci-Danışık, N. (2009). Ergenlerde Görülen Psikolojik Belirtilerin Yordayıcıları Olarak Ruminasyon ve Öfke/ Öfke İfade Tarzları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 4 (32):43-53.

Erkan, S. Toran, M. (2004). Alt sosyo-ekonomik düzey annelerin çocuklarını kabul ve reddetme davranışlarının incelenmesi (Diyarbakır ili örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27: 91-97.

Erkman, F., Rohner, R. P., (2006), Youths' perceptions of corporal punishment, parental acceptance, and psychological adjustment in a Turkish metropolis. *CrossCultural Research*, 40(3): 250-267.

Erler, Ö. (2011). Ebeveyn kabul reddi ile 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eryavuz, A. (2006). Çocuklukta algılanan ebeveyn kabul veya reddinin yetişkinlik dönemi yakın ilişkileri üzerindeki etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eser T.D., Liman T., Bilge A.(2012). Kronik Hastalığı Olan Ergenlerin Öfke İfade Biçimleri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 3(3):116-120.

Engin, E.(2004). Psikiyatri kliniğinde çalışan hemşirelerin öfke düzeyleri ile iş motivasyonları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Festinger, L., (1954), A Theory Social Comparison Processes, *Human Relations The First Ten Years*, 7 (2): 117-140

Fişek, G. O. (1982). Psychopathology and the Turkish family: A family systems theory analysis. Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Sex roles, family and community in Turkey* (pp. 295-322).Bloomington, IN: Indiana University Press.

Fuligni, A.J. (1998). Parentel Authority, Adolescent autonomy, and parent–adolescent relationship: A study of adolescents from Mexican, Chinese, Filipino, and European backgrounds. *Developmental psychology*, 34:782-792.

Gazioğlu, G. Köknel, Ö. (2007). Çocuk yetiştirmede duygusal zekanın önemi: Anne baba tutumlarının ve duygusal zekalarının çocukların başarısına ve öz benlik kavramlarına olan etkisi, IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Özet Kitabı, İzmir.

Ge, X., Best, K.M., Conger, R. D., ve Simons, R. L. (1996). Parenting Behaviors and The Occurence and Co-Occurence of Adolescent Depressive Symptoms and Conduct Problems. *Developmental Psychology*, 32(4):717-731.

Genç, H. (2007). Grupla öfke denetimi eğitiminin lise 9.sınıf öğrencilerinin sürekli öfke düzeylerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gençtan, E., **İnsan Olmak**, 20.Basım, İstanbul, Remzi Kitapevi. 1999.

Gençtan, E. **Psikanaliz ve Sonrası**, 9. Basım, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2002.

Gençtoprak, S. (2010). Çocukların Anne Babalarıyla İlişkide Kabul veya Red Algıları, Psikolojik Uyumları ve Akademik Başarılarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Glavak, R., Kuterovac, J. G. Ve Sakomon, C. (2003). Percieved Parental Acceptance Rejection, Family Related Factors and Social Economic Status of Families of Adolescents Herion Addicts. *Croat Med Journal*, 44(2): 1999-206.

Gülay, H. ve Önder, A. **Sürdürülebilir Gelişim İçin Okulöncesi Dönemde Çevre Eğitimi**.1.Basım Ankara:, Nobel Yayın Dağıtım, 2011.

Güleç, Y. (2002). Ergenlerin Öfke Yaşantıları, Benlik Algıları ve Akademik Başarı İlişkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülveren, H. (2008). Lise Son Sınıf Öğrencilerinde İç-Dış Kontrol Odağı, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ile Zeka Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gündoğdu, R. (2010). Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme, Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*;19 (3): 257-276.

Gürel, Ç. (2013). The Mediating Role of Psychological Adjustment on the Relations Among Perceived, Parental Acceptance-Rejection, Perceived Parental Control and Cross Situational Coping Styles During Early Adolescence. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Harris, K. M., Furstenbeg, F. F. ve Marmer, J. K. (1998). Paternal involvement with Adolescents in intact families: The influence of fathers over the life course. *Demography*, 35, 201-216.

- Harter, S. (1990). Developmental differences in the nature of self-representations: Implications for the understanding, assessment and treatment of maladaptive behaviour, *Cognitive Therapy and Research*, 14:113-142.
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1987). Conceptualizing Romantic Love As An Attachment Process. *Journal of Personality and Social*, 511-524.
- Hill, N. E. Ve Bush, K. R. (2001). Relationship Between Parenting Environmental and Children's Mental Health Among African, American and European American Mothers And Children. *Journal of Marriage And Family*, 63:945-966.
- Hortaçsu, N., **İnsan İlişkileri**, 3. Basım, Ankara, İmge Kitapevi, 1997
- Hoşcan, S. (2010). 9-12 yaş çocuklarının evlilik çatışması algısı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide ebeveyn tutumunun aracı etkisinin incelenmesi. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hu, L. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling* 6: 1–55.
- Hussain, S. ve Munaf, S. (2012). Perceived Father acceptance-rejection in childhood and psychological adjustment in adulthood, *International Journal of Business and Social Science*, 3, 1.

İmamoğlu, S. (2003). Öğretmen adaylarının öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jakupčević, K.K., Ajduković, M. (2011). Risk factors of child physical abuse by parents with mixed anxiety-depressive disorder or posttraumatic stress disorder. *Croatian Medical Journal*, 52(1): 25–34.

Kagan, J. (1978). The parental love trap. *Psychology Today*, 12: 54-61.

Kağıtçıbaşı C. **İnsan, aile, kültür**. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990.

Kağıtçıbaşı, Ç. **Yeni insan ve insanlar**, 5.Basım, İstanbul, Evrim Yayınevi, 1999.

Kanoğlu E. (2008). Lise Öğrencilerinin Öfke Düzeyleri ve Öfke İfadelerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Karakoyun K. (2011). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Atılganlık Düzeyleri İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karataş Z. (2008). Lise Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3):277-294.

Kassinove, H., Tafrate, R.C., **Anger Management: The Complete Treatment Guidebook for Practitioners**. California: Impact Publishers, 2002.

Kaya, M. (1994). Ailede Anne Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü. O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9: 193-204.

Kaya, İ. (2003). Evlilik Uyumu ile Çocuklardaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkide Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya N., Kaya H., Atar N., Turan Y., Eskimez Z., Palloş A., Aktaş A.(2012) Hemşirelik ve Ebelik Öğrencilerinin Öfke ve Yalnızlık Özellikleri. *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*, 9 (2): 18-26.

Kelloway, E. K. (1998). *Assessing Model Fit. Using Lisrel for Structural Equation Modeling*. (3rd ed. p.23-40). USA: Sage Publications.

Kennedy, H.G. (1992), Anger and irritability, *British Journal of Psychiatry*, 161:145-153.

Kesen, N. F., Deniz M. E. ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (17): 353- 364.

Keskiner, P. (2012), The relationship between perceived parental acceptance and children's psychological adjustment in the context of parental power and prestige in a Turkish youth sample. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keskingöz, B. (2002). Üniversite Öğrencileri İle Anoreksia Nevroza Tanısı Alan ve Almayan Bireylerde Bağlanma Biçimleri, Kişiler Arası Şemalar ve Yeme Örüntüleri Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Khaleque, A., (2012), Adult Intimate Relationships and Psychological Adjustment. *Psychological Studies*, 57(1): 95-100.

Khaleque, A., Rohner, P. R. (2001). Reliability of the Perceived Parental Control Scale: A meta analysis across ethnic groups. Center of Parental Acceptance and Rejection, School of Family Studies, University of Connecticut.

Khaleque, A. ve Rohner, P.R. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 54-64.

Kılıç, S.(2007). İlköğretim Öğrencilerinin Saldırgan Davranışları ile İlgili Okul Yönetiminin Algıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kılıçarslan, İ. (2000). Lise öğrencilerinin sürekli öfke ve öfke ifade düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırdök, F. (2017). Boşanmış ve Boşanmamış Ebeveyne Sahip Bireylerin Depresyon, Aleksitimi ve Öfke Düzeylerinin İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kısaç, İ. (1997). Üniversite Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeyleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıyğı, E., (2018). Üsküdar Üniversitesi Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Öfke Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiesler, D. (1983). The 1982 interpersonal circle: A taxonomy for complementarity in human transactions. *Psychological Review*, 90: 1985-214.
- Kiraz, E. (2016). Ergenlerde Öfke, Atılganlık ve İlişkili Faktörler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling (2nd. ed.)*. New York: Guilford Press.

Kobak, R., Rosenthal, N., Serwik, A., The attachment hierarchy in middle childhood.
New York, The Guilford Press, 2005.

Kocaman, F., (2017). Hekimlerin Mobbing Algıları İle Öfke ve Öfke İfade Tarzları
Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korkut, F. (2002). Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri. *Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 177-184.

Köknel, Ö., **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, 15. Basım, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi,
1999.

Köseoğlu, A.(2013). İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları
Ebeveyn Kabul-Red Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin
İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ksoff, M. B. (2001). Interpersonal Subtypes of Generalized Anxiety Disorders:
Derivation and Differentiation in Patterns of Adult Attachment and Psychiatric
Commorbidity.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Pennsylvania State University,
Pennsylvania.

Kulaksızoğlu, A. (2002). **Ergenlik Psikolojisi**. 1. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.

- Kurtyılmaz, Y. (2005). Öğretmen adaylarının saldırganlık düzeyleri ile akademik başarıları, iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurumu, T. D. (2017). Büyük Türkçe Sözlük. <http://tdk.gov.tr>. (Kasım 17, 2017).
- Kutlu, B. (2009). Beden İmajının Gelişimi ve Sağlıklı Beden Ağırlığının Korunmasında Yemeyle İlgili Tutumlar, Temel İnançlar ve Ebeveyne Bağlanmanın Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lench, H.C. (2004). Anger Management: Diagnostic Differences and Treatment Implications. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(4): 512-531.
- Li, X., (2014), Parental Power–Prestige and the Effects of Paternal Versus Maternal Acceptance on the Psychological Adjustment of Chinese Adolescents. *Cross Cultural Research*, 48(3): 223-230.
- Lila, M., García, F., Gracia, E. (2007). Perceived paternal and maternal acceptance and children's outcomes in Colombia. *Social Behavior and Personality*, 35(1): 115-124.
- Loeber, R.ve Stouthamer-Loeber, M., **Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency, Crime and Justice**, Chicago, University of Chicago Press, 1986.

Markus, H. (1977). Self Schemata and Processing Information about the Self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35: 63-78.

Markus, H. J.R. (1983). Self-Knowledge: An Expanded View. *Journal of Personality*, 51(3): 552-565.

Markus, H. R. ve Kitayama, S. 1991. Culture and self: implications for cognition, emotion and motivation. *Psychological Review*, 98 (2): 224-253.

Maughan, B., Pickles, A. ve Quinton, D. (1995). Parental hostility, childhood behavior, and adult social functioning, **Coercion and punishment in long-term perspectives** :34-58, New York, NY, US: Cambridge University Press.

McKinnie-Burney, D. (2006). An investigation of anger styles in adolescent students. *Negro Educ Rev*, 57(1/2):35-43.

McHale, M.s., Gamble, W.C. (1989). Sibling Relationships and Adjustment of Children with Disabled Brothers and Sisters. *Developmental Psychology*, 25(3): 421-429.

Mengüloğul, Ö. (2014). Yetişkin Kekemelerde Ebeveyn Kabul Red Algısını Değerlendirilmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mete, B. (2015). Çocuk İstismarı: Stres, Aile İşlevselliği, Sosyal Yalıtım, Kabul/Red. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Meydan C. H., Şeşen, H. **Yapısal Eşitlik Modellemesi, AMOS Uygulamaları**. Ankara: Detay Yayıncılık, (2011).

Mızrakçı, Ş. (1994). Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etki Eden Faktörler: Demografik Özellikleri, Kendi Yetiştiriliş Tarzları, Çocuk Gelişimine İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Çocuğun Mizacına İlişkin Algıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Miranda, M. C., Affuso, G., Esposito, C., Bacchini, D. (2016). Parental Acceptance Rejection and Adolescent Maladjustment: Mothers' and Fathers' Combined Roles. *Journal of Child and Family Studies*, 25(4): 1352-1362.

Campano, J. ve Munakata T. (2004). Anger and aggression among Filipino students. *Adolescence*, 39(156): 757-764.

Natinsky, M.B. (2004). Gender Differences in the Relationship between Self- Schema and Interpersonal Schema in Adolescent Depression. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Texas University, Austin.

Nazik, B., **Çocuk Ruh Sağlığı**, 1.Baskı, İstanbul, Ya-pa Yayınları, 2003.

Ogelman, H.G. Çabuk, F.U. (2013). 5 Yaş Çocuklarının Sosyal Konumlarının Anne Babalarının Kabul Red Düzeyleri ile İlişkisinin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(18):23-45.

- Ohannessian, C. M. (2012). Parental problem drinking and adolescent psychosocial adjustment: The mediating role of adolescent–parent communication. *Journal of Research on Adolescence*, 22(3): 498-511.
- Okman, S.C. (1999). Ergenlik Dönemindeki Öfke İfade Tarzlarının Kendilik İmgesi Bağlamında İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Olgaç, D. (2017). Anneden Algılanan Kabul Red Düzeyi ile Genel Psikolojik Uyum Arasındaki İlişki: Babadan Algılanan Kabul Red Düzeyinin Aracı Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Olmuş, G.O. (2001). Ergenlerin aile içi psikolojik örüntülere göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oral, N. (2006). Yeme tutum bozukluğu ile kişiler arası şemalar, bağlanma stilleri Kişiler Arası İlişki tarzları ve öfke arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oshino, S., Suzuki, A., Ishii, G. ve Otani, K. (2007) .Influence parental rearing on the personality traits of healthy Japanese. *Comprehensive Psychiatry*,48: 465-469.

- Öğüt, Ü. (1998). Father involvement with respect to the age and gender of preschool children and the employment status of the mother in a sample of upper and middle socio-economic status Turkish fathers. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öngider, N. (2006). Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumu Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öngider, N. (2013). Boşanmış ve evli ailelerden gelen çocukları algıladıkları ebeveyn Kabul red düzeyleri ile psikolojik uyum düzeylerinin karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri*, 16: 164-174.
- Özcan, A.H. (2015). Bağlanma ile Öfke Düzeyi ve İfadesi Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özçiçek, G. (2014). Çocuğun benlik kavramının olumluluğu, annenin mükemmeliyetçiliği ve anne kabul red algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, M. B. (2015). Etkinlik Temelli Grupla Psikolojik Danışma Müdahale Programının Çocuklarda Öfke ve Saldırganlığı Azaltmaya Yönelik Etkileri. *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(10).

Özel, S.(1999). Çocuk ve Gençlerin Anneleri ile Olan İlişkilerinin Karşılıklı Olarak Algılanışının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Özer, A. K. (1994). Sürekli Öfke (SL-Öfke) ve Öfke İfade Tarzı (Öfke-Tarz) Ölçekleri Ön Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31): 26-35.

Özmen, D., Özmen, E., Çetinkaya, A.ve Akil, İ. (2016). Ergenlerde Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17:65-73

Özyavru, N.Ç. (2008). İlköğretim ve Lise Öğrencilerinin Ağabey ve Ablalarıyla İlişkide Algıladıkları Kabul Reddin Anne-Baba Kabul Reddi, Psikolojik Uyum, Aile-İçi Çatışma ve Eş Kabul Reddi ile İlişkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özyürek, A., Özkan, İ. (2015). Ergenlerin Okula Yönelik Öfke Düzeyleri ile Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2): 280-296.

Pedersen, D. (1994). Privacy preferences and classroom seat selection. *Social Behavior and Personality, An international journal*, 22: 393-398.

Pehlivanoğlu, P. (1998). Differences in Turkish parenting practices due to SES and sex of the child. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pektaş, E. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Ebeveyn Kabul Reddi ile Depresyon ve Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Duygu Düzenleme Güçlüklerinin Aracı Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Petrowski, K. Brahler, E.ve Zenger, M. (2014). The relationship of parental rearing behavior and resilience as well as psychological symptoms in a representative sample. *Health Qual Life Outcomes*, 12-95.

Polat, A. S. (1988). “Parental-Acceptance-Rejection”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Power, M., ve Dalgleish, T. **Cognition and Emotion From Order to Disorder**. U.K: Psychology Press Ltd, 1997.

Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Lansford, J. E., Malone, P. S., Pastorelli, C., Skinner, A. T., Oburu, P. (2014). Perceived mother and father acceptance-rejection predict four unique aspects of child adjustment across nine countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 56:8 (2015): 923–932.

Rajita,S., Lovallo, W.R., ve Parsons, D. A. (1992). Cardiovascular differentiation of emotions. *Psychosomatic Medicine*, 54, 422-435.

Rice, F.P., Howell Carol (2006). Differences in Trait Anger Among Children with Varying Levels of Anger Expression Patterns. *Journal of Child and Adolescent*, 19(2):51-61

Rohner, R.P., Rohner, E. (1981). Parental Acceptance-Rejection and Parental Control: Cross Cultural Codes. *Ethology*: 20 (3), 245-260.

Rohner, R.P. (1984). *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection. Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection, University of Connecticut.*

Rohner R.P. (2000). *Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory.*

Rohner, R.P. (2001). Reliability and validity of the Intimate Partner Acceptance-Rejection Questionnaire. Manuscript in preparation, Rohner Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection, School of Family Studies, University of Connecticut.

Rohner RP. (2005). Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory. *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection. Storrs: Rohner Research Publications*, 379-397.

Rohner, R. P. (2014), Parental Power and Prestige Moderate the Relationship Between Perceived Parental Acceptance and Offspring's Psychological Adjustment Introduction to the International Father Acceptance–Rejection Project. *Cross Cultural Research*, 48(3): 197-213.

Rohner, R.P. (2015). Introduction to Interpersonal Acceptance-Rejection Theory (Iptheory), Methods, Evidence and Implications. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1).

Rohner, R. P., Saavedra, J. M. ve Granum, E. O. (1978). Development and Validation of the Parental Acceptance-rejection Questionnaire: Test-manual. *American Psycholog. Ass.*, Journal Suppl. Abstract Service.

Rothbaum, F. ve Weiss, J.R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior In nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116:55–74.

Ryan, M. J.(2001). Examination of the Relation between Interpersonal Complementarity and the Working Alliance within the Context of Brief Psychotherapy. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Illinois University.

Safran, J.D. (1990). Towards a Refinement of Cognitive Therapy in Light of Interpersonal Theory: I. Theory. *Clinical Psychology Review*, 10: 87-105.

Safran, J.D., Segal, Z.V. **Interpersonal Process in Cognitive Therapy**, New York: Basic Books, 1990.

Sağır, D. (2016). Ergenlerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Anne Baba Tutumları İle İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sala N. (1997). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Öğrencilerinin Öfke İfade Etme Biçimlerinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Salahur, E. (2010). Üniversite öğrencilerinin geriye dönük olarak çocukluklarında algılamış oldukları ebeveyn kabul veya reddinin yetişkinlik bağlanma biçimleri ve depresif belirtiler ile ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Salama, M. (1990). Perceived Parental Rejection and Cognitive Distortions: Risk Factors for Depression. *Egyptian Journal of Mental Health*, 30:1-17.

Sarıca E. ve Yazıcı Z. (2013). Ebeveynlerin sosyal sorun çözme becerileriyle çocukların benlik algısı arasındaki ilişki. *Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*. 1(1): 91103.

Sancar, N. (2017). Algılanan Baba Tutumu ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sato, T. (1999). Sociotropy-Autonomy and Interpersonal Schemas: An Interpersonal Model Predicting Affect. Yayınlanmamış Doktora Tezi. York University, North York, Ontario.

Savaşır, I ve Şahin N.H. **Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler**. 1. Basım, Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997.

Shanon, J. ve Guernsey, B.J. (1973). Interpersonal Effect of Interpersonal Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26: 142-150.

Shanahan, L., Mchale, S.M., Crouter, A.N. ve Osgood, D.W.(2007). Warmth with Mothers and Fathers from Middle Childhood to Late Adolescence: Withinand Between-Families Comparisons, *Developmental Psychology*, 43(3): 551-563.

Shek, D.T. (1998). A Longitudinal Study of Hong Kong Adolescents' and Parents' Perceptions of Family Functioning and Well-Being. *The Journal of Genetic Psychology*, 1:53-67.

Shrout, P. E. ve Bolger, N. (2002). Mediation in experimental and nonexperimental studies: new procedures and recommendations. *Psychological methods*, 7(4), 422.

Simons, R. L., Roberttson, J. F. Ve Downs, W. R. (1989). The Nature of The Association Between Parental Rejection and Delinquent Behaviour. *Journal of Youth and Adolescence*, 18(3):297-310.

Sorbring, E., Funnemark, M., Palmerus, K. (2003). Boys' and girls' perceptions of Parental discipline in transgression situations. *Infant Child Development*, 12: 53-69.

Soyaldın, S. Z. (2007). Ortaöğretim öğrencilerinin öfke ifade tarzları ile mizah tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Soygut, G. ve Çakır, Z. (2009). Ebeveynlik Biçimleri ile Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkilerde Kişiler Arası Şemaların Aracı Rolü: Şema Odaklı Bir Bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20 (2): 144-152.

Soygut, G., Türkçapar, H. (2001). Antisosyal kişilik bozukluğunda kişiler arası şema örüntüleri: Bilişsel kişiler arası bir bakış. *Türk Psikoloji Dergisi*, 16 (47): 55-69.

Soygüt, G. ve Savaşır I. (2001). The relationship between interpersonal schemas and Depressive symptomatology. *Journal of Counseling Clinical Psychology*, 48(3): 359-364.

Sözügeçer, Z. (2011). Çocuklardaki davranış problemlerinin, bağlanma stilleri, aile işlevleri ve anne kabul algıları açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Spielberger, C. D., Reheiser, E. C., ve Sydeman, S. J. (1995). Measuring the Experience, Expression, and Control of Anger, *Comprehensive Nursing*, Vol. 18, 207–132.

Steiger, J. H., Shapiro, A. ve Browne, M. W. (1985). On the multivariate asymptotic distribution of sequential chi-square statistics. *Psychometrika*, 50(3):253-263.

Steinberg, L.(2007). Risk Taking in Adolescence: New Perspectives From Brain and Behavioral Science. *Sage Journals*, 16 (2): 55-59.

Stimmel, D.T., Rayburg, J., Waring, W., Raffeld, P.M. (2005). The relation of internalized and trait anger to psychopathology. *Counseling & Clinical Psychology Journal*, 2 (3): 112-123.

Sullivan, H. S., **The Interpersonal Theory of Psychiatry**, New York: Norton, 1953.

Sultana, S., Khaleque, A. (2016). Differential effects of perceived maternal and paternal acceptance on male and female adult offspring's psychological adjustment. *GenderIssues*, 33(1): 42-52.

Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3: 49-74.

Sümer, N., **Ana babalık ve bağlanma. Ana babalık: kuram ve araştırma** (s.137). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2012.

Şemin, R.U., Ruh Sağlığı, 1. Basım, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997.

Şencan, B. (2015). Bağlanma Örüntüleri ve Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkilerde Duygusal Şemalar, Duygusal Zorlanmaya Tolerans ve Kişiler Arası Beklentilerin Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şentürk, E. (2017). İstanbul’da Özel Bir Lisede Öğrencilerin Atılganlık Düzeyi ile Öfke Düzeyi ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şimşek, Ö. F. **Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları**. Ankara: Ekinoks Yayınları, (2007).

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. Boston: Allyn and Bacon.

Tambağ H. (2004). Aileleri ile Birlikte ve Yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Adölesanların Öfke İfade Etme Biçimleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tambağ, H. ve Öz, F. (2005). Aileleriyle birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin öfke ifade etme biçimleri. *Kriz Dergisi*. 13(1): 11-21.

Tekinsav Sütçü, S. (2006). Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tezcan, G. (2015). Çocukluk Döneminde Sosyal Kaygının Gelişiminde Ebeveyn Kabul Red Algısı: Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolü. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tolan, Ö.Ç. (2002). Üniversite Öğrencilerinde Kaygı Belirtileri ve Bağlanma Biçimleri İle Kişiler Arası Şemalar Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topuksal, D. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin duygusal zeka düzeylerinin ana baba tutumları açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Toran, M. (2005). Farklı Sosyo-kültürel Düzeylere Sahip Annelerin Çocuklarını Kabullenme ve Reddetme Davranışlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Torestad, B. (1990). What is anger provoking? A Psychological Study of Perceived Causes of Anger, Aggressive Behavior, (16),9-26.

Turgut, A. (2005). The relationship between bullying tendency, parental acceptance-rejection, and self-concept among seventh grade students. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuzgöl, M. (2000). Ana Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2(14): 39-48.

Uddin, M. K., Khaleque, A., Aktar, R., Hossain, K. N., (2014), Relations Between Perceived Parental Acceptance and Children's Psychological Adjustment in the Context of Differential Parental Power and Prestige in Bangladesh. *Cross Cultural Research*.

Ulu, S.(2011). Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar İle Sürekli Öfke Düzeyi ve Öfke İfade Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uluç, S. (2005). Okul Öncesi Çocuklarda Benliğe İlişkin İnançlar, Kişiler Arası Şemalar Ve Bağlanma İlişkisinin Temsilleri Arasındaki İlişki: Ebeveynlerin Kişiler Arası Şemalarının ve Bağlanma Modellerinin Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ummunel, A. (2007). Okul öncesi çocuklarda akran kabulünün çeşitli değişkenler Açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ural, O., Güven, G., Efe-Azkeskin, K., Sezer, T., Yılmaz, E., Akşin, E. ve Bayındır, D. (2015). Okul öncesi dönemde çocuğu olan annelerin kabul-red düzeyleri ile Sosyal davranış denetimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14): 456-471.

Üstün, B., Yavuzarslan, F., (1995). Öfkenin gücü. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2 (2), 42-46.

Varan, A. (2003). Assessment of parental acceptance and rejection in Turkish children.

Unpublished manuscript. Ege Üniversitesi.

Vulić-Prtoric A., Macuka I.(2006). Family and coping factors in the differentiation of childhood anxiety and depression. *Psychol Psychother.* 79(2): 199-214.

Yağcı, İ. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçın, İ. (2004). Ailelerinden Algıladıkları Destek Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçın, M. (2014). Ergenlerde Mizaç Özelliklerinin ve Ebeveyn Kabul Reddinin Yıkıcı Davranışlar Üzerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Yaşar, F. (2009). İlköğretime devam eden öğrencilerin anne-çocuk ilişkisini kabul ve reddedici algılama düzeyinin annenin evlilik doyumu ve evlilik uyumu düzeyiyle ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yavuzer, H., **Çocuk Psikolojisi**. 5. Basım, İstanbul, Remzi Kitapevi. 1992.

Yavuzer, H. **Çocuk psikolojisi**, 3. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi. 1999.

Yener, N. (2005). Çocukların Algıladıkları Ebeveyn Kabul veya Reddinin Okul Başarısı Ve Okul Uyumu İle İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım A, Hacıhasanoğlu R, Karakurt P. (2008). Hemşirelik Öğrencilerinin Ruhsal Durumlarının ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*,11(2): 1-7.

Yıldırım-Ekmekçi, A. (2008). Congruence of parent and child perceptions of parental acceptance-rejection. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, E.ve Erci, B. (2011). Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*,1(3): 6-11.

Yılmaz, N. (2004). Öfke ile başa çıkma eğitiminin ve grupla psikolojik danışmanın ergenlerin öfke ile başa çıkabilmeleri. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi.

Young, J. ve Lindemann, M. (1992). An integrative schema-focused model for personality disorders. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 6: 11-23. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yörükoğlu, A. **Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Sorunları**. 6. Basım, İstanbul, Özgür Yayınları, 1989.

Yörükoğlu, A., **Çocuk Ruh Sağlığı**. 22. Baskı, İstanbul, Özgür Yayınları, 2004.

Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R. ve Ackley, K. A. (1997). Abusive family backgrounds and Later victimization among runaway and homeless adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 7(4), 375-392.

